JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Nurmi, Aura; Kauppinen, Merja; Kontkanen, Riina; Kuusi, Juho; Raimi, Johanna

Title: Mun tarina : lavarunous äidinkielen, kirjallisuuden ja kielen opetuksessa : yhden rohkean hankkeen kuvaus

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Kirjoittajat ja Lukukeskus

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Nurmi, A., Kauppinen, M., Kontkanen, R., Kuusi, J., & Raimi, J. (2020). Mun tarina : lavarunous äidinkielen, kirjallisuuden ja kielen opetuksessa : yhden rohkean hankkeen kuvaus. Lukukeskus. https://lukukeskus.fi/wp-content/uploads/2020/04/Mun-tarina-loppuraportti-2020_F.pdf

MUN TARINA

MUN TARINA

Lavarunous äidinkielen, kirjallisuuden ja kielen opetuksessa - yhden rohkean hankkeen kuvaus

Aura Nurmi, Merja Kauppinen, Riina Kontkanen, Juho Kuusi, Johanna Raimi

SISÄLLYSLUETTELO

Mun tarina -hanke pähkinänkuoressa | Aura Nurmi 2

”Kunpa vain saisi kirjoittaa vapaasti” – Lavarunotyöpajojen ja luovan kirjoittamisen vaikuttavuus lukiokontekstissa | FM Riina Kontkanen ja FT Merja Kauppinen 3

Opettajat pohtimassa lukiolaisten kirjoittajuutta ja sen tukemista | FT Merja Kauppinen 9

”Tuntui että voin kirjoittaa mitä vaan ja se kaikki on taidetta.” Nuoren lavarunousharrastajan haastattelu. 13

Lavarunoustehtävät monikielisessä oppimisympäristössä | FM Johanna Raimi 15

Jaetut kokemukset vahvistavat – lavarunous kirjallisuusterapeuttisena menetelmänä | FT Merja Kauppinen 23

”Mun mielestä on tärkeää, että nuoret saa äänensä kuuluviin ja saa kertoa omaa juttuaan. ” Nuoren lavarunouden löytäneen haastattelu 34

Lavarunous ja spoken word – mitä, kuka ja miten | Juho Kuusi 36

”Lavarunoudella on kyky muuttaa ihmisten ajattelutapaa ja saada kyseenalaistamaan asioita.” Nuoren lavarunouden harrastajan haastattelu. 45

Nuorten open mic – kuinka temppu tehtiin | Aura Nurmi 47

”Sanat herättävät ajatuksia ja ajatuksista lähtee teot.” Kaksi nuorten haastattelua. 49

Työpajojen kulku ja tehtävät | Aura Nurmi 53

Henkilökohtainen katsaus | Aura Nurmi 58

Mun tarina -hanke pähkinänkuoressa

Aura Nurmi

Lasten ja nuorten laskevasta lukumotivaatiosta ovat 2000-luvulla todistaneet PISA-tulokset, media ja koulutusammattilaiset. Samalla nuorten aikuisten keskuudessa on alkanut kukoistaa runouden laji, joka edellyttää vahvaa kirjoitus-, luku-, esiintymis- ja kuuntelutaitoja. Lajin nimi on lavarunous.

Lukukeskus etsii jatkuvasti uusia tapoja vahvistaa ja tukea nuorten lukutaitoa ja -intoa.
Lavarunous sisältää niin kirjoittamisen, lukemisen ja keskittyneen kuuntelemisen elementit, ja sillä nähtiin potentiaalia sekä luku- että kirjoitustaitoa kuin myös itseilmaisua tukevana välineenä. Lavarunoustyöpajoja päätettiin kokeilla osana lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta. Koneen Säätiön kolmivuotisen tutkimusapurahan turvin tämä tulikin mahdolliseksi joulukuussa 2017.

Hanke toteutettiin vuosien 2018-2020 aikana järjestämällä 50 työpajaa lukioissa, sanataideryhmissä ja Helsingin Diakonissalaitoksen Vamos-ryhmissä. Käytännön opetustilanteita seurasi FM Riina Kontkanen, opetusmetodia tutki monikielisissä ryhmissä FM Johanna Raimi ja hankkeen asiantuntijaksi pyydettiin FT Merja Kauppista. Runoilijat Aura Nurmi ja Juho Kuusi kehittivät opetuksen ja ohjasivat ryhmiä.

Noin kolmevuotisen hankkeen aikana tavoitettiin suoraan 2000 nuorta.

Työpajojen lisäksi nuorille luotiin mahdollisuuksia harrastaa runoutta myös vapaa-ajalla. Aura Nurmi ja Juho Kuusi järjestivät nuorten runoklubitilaisuuksia eri puolella Suomea, joista osa on jäänyt paikkakunnalla pysyväksi toiminnaksi. Lisäksi lavarunoudesta käytiin puhumassa useissa opetus- ja kirjastohenkilöille järjestetyissä koulutustilaisuuksissa. Kokonaisuudessaan hanke tavoittikin yli 4000 ihmistä.

Työpajojen vaikutuksia seurattiin jo hankkeen aikana ja 200 työpajoihin osallistunutta pääkaupunkiseudun lukiolaista vastasi työpajojen vaikutuksia selvittäneeseen kyselyyn. Sen keskeisiä tuloksia ovat työpajojen pohjalta syntynyt kiinnostus lavarunouden tekemistä kohtaan (31% vastaajista), kiinnostus lavarunotapahtumassa vierailuun (40% vastaajista) ja toive luovan kirjoittamisen lisäämisestä lukio-opetukseen (47 % vastaajista). Kyselyn toteutti hankkeen tutkija, FM Riina Kontkanen.

”Kunpa vain saisi kirjoittaa vapaasti” – Lavarunotyöpajojen ja luovan kirjoittamisen vaikuttavuus lukiokontekstissa

FM Riina Kontkanen & FT Merja Kauppinen

FM Riina Kontkanen

Työskentelin projektitutkijana Mun tarina -hankkeessa keväällä 2019. Tässä roolissani pääsin tarkkailemaan Aura Nurmen ja Juho Kuusen ohjaamia lavarunotyöpajoja lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppitunneilla, ja koin tämän kurkistuksen lukiolaisten maailmaan ainutlaatuisena ja äärimmäisen mielenkiintoisena.

Työpajojen aikana tarkkailin erityisesti opiskelijoiden osallistumisen tapoja, reaktioita sekä ryhmädynamiikkaa. Osallistuin joskus joihinkin kirjoitustehtäviin, mutta pääasiassa istuin hiljaa oppilaiden joukossa kirjaamalla havaintojani käsin, jotta läsnäoloni ei häiritsisi työpajatyöskentelyä. Toin opiskelijoille esiin tutkijan mandaattini työpajojen esittelykierroksella sekä pajojen päätteeksi, jolloin jaoin palautelomakkeet kaikille pajan osallistujille huolehtien, että ne täytetään ja palautetaan kootusti ja anonyymisti.

Käsittelemme artikkelissamme lavarunotyöpajojen vaikutuksia lukiolaisiin ja heidän opettajiinsa. Vaikutukset hahmotetaan tässä muutoksiksi, joita lukio-opiskelijat ja opettajat ovat kokeneet työpajatoiminnan aikana ja välittömästi sen jälkeen. Työpajojen herättämiä kokemuksia tarkastellaan niin itseilmaisusta innostuneilla ja lukemista harrastavilla nuorilla kuin sellaisilla opiskelijoilla, joilla on haasteita lukemisen, vuorovaikutuksen ja itseilmaisun kanssa. Pohdimme, millä eri tavoin työpajat vaikuttivat lukio-opiskelijoihin, sekä millaisiin lukiolaisten tarpeisiin ja toiveisiin Mun tarina -hankkeella pystytään vastaamaan.

Mun tarina -hanke vaikutti lukioissa kolmella tasolla: lukiolaisten käsityksissä kirjoittamisesta ja kirjallisuudesta, kirjoittamisen opetuksen menetelmien uudelleen arvioinnissa sekä lukion toimintakulttuurin kriittisessä tarkastelussa.

1) Vaikutukset lukiolaisten kirjoittamis- ja kirjallisuuskäsityksissä:

Lavarunouden kautta tapahtui oivalluksia runosta ja sen toimivuudesta: ”hei tämähän on uusi kiinnostava juttu, ahaa – näinkin voi tehdä runoutta”. Aiemmat mielikuvat runoudesta uudistuivat työpajojen seurauksena. Työpajoista seurasi innostus ja kiinnostus lavarunouteen ja kirjoittamiseen ja kirjoittamisen kynnys madaltui.

2) Ainedidaktisia vaikutuksia: uudenlaiset kirjoittamisen opetuksen menetelmät ja niiden onnistuneisuus.

3) Vaikutuksia lukion toimintakulttuurissa: pohdittiin luovuuden ja itseilmaisun merkitystä lukiokoulutuksessa ja näiden mahdollisuuksia lisätä toiminnallisuutta, osallistavuutta ja hyvinvointia. Välittömiin hyvinvointivaikutuksiin voi lukea muun muassa voimaantumisen, itsetunnon kohoamisen onnistuneen kirjoituskokemuksen myötä sekä positiivisen koulupäiväkokemuksen.

Aineistona vaikutusten tarkastelussa on käytetty kyselyä, ryhmäkeskusteluja ja haastatteluja. Monivalinta- ja avokysymyksiin perustuvalla kyselyllä haluttiin kartoittaa opiskelijoiden kokemuksia ja käsityksiä lavarunoudesta sekä heidän suhtautumistaan runouteen, kirjoittamiseen ja itseilmaisuun. Kyselyyn vastasi yhteensä 185 opiskelijaa vuosikursseilta 1–2 neljästä eri pääkaupunkiseudun lukiosta. Lisäksi kahden lukion, Vantaan Vaskivuoren sekä Helsingin Vuosaaren lukion, suomen kielen ja kirjallisuuden opettajia osallistui ryhmäkeskusteluihin, joissa pohdittiin työpajatyöskentelyä sekä niiden soveltuvuutta lukio-opetukseen. Kevään 2019 aikana haastateltiin myös viittä lavarunoutta harrastavaa pääkaupunkiseudun nuorta. Heistä kolmen tiedettiin tekevän aktiivisesti itse lavarunoutta, ja kaksi ”löydettiin” kevään työpajatoiminnasta.

Kokemukset perustuvat pajaan osallistuneiden tuntemuksiin, mielipiteisiin ja ajatuksiin. Yhtä kaikki kokemukset ovat syntyneet vuorovaikutuksessa, ja opiskelijat ja heidän opettajansa tuovat ne esiin tarinallisesti kielen keinoin. Pajojen toimijoilla voi syntyä kokemustensa kautta pikkuhiljainen käsitysten muutos, joka koskee omaa toimintaa opettajana tai kirjoittavana ja lukevana nuorena sekä lukiota toimintaympäristönä. (Tökkäri 2018.)

Kaiken kaikkiaan Mun tarina -hankkeen aineisto muodostaa ajantasaisen kuvan lukiolaisten kirjoittamiseen ja itseilmaisuun liittyvistä kokemuksista ja käsityksistä. Nämä kytkeytyvät puolestaan eri tavoin opiskelijoiden sosiaalisiin ja oppimisen ympäristöihin sekä itsensä kehittämiseen liittyviin asenteisiin ja arvoihin. Nuoret sanoittavat vastauksissaan monin tavoin omaa identiteettiään, kiinnostuksen kohteitaan ja hyvin- tai pahoinvointiaan suhteessa kouluympäristöön. THL:n kouluterveyskyselyiden perusteella nykylukiolaisten haasteina ovat etenkin stressinhallinta ja erilaiset oppimisvaikeudet. Miten luovan kirjoittamisen harjoituksilla voidaan vastata esimerkiksi näihin haasteisiin?

Nostot: viisi huomiota työpajoista

1. Luovalle työpajatoiminnalle on lukioissa kysyntää. Työpajojen menetelmät ovat helposti lähestyttäviä ja soveltuvat laajasti erilaisille oppijoille.

2. Työpajatyöskentely lisää kirjoittamisvalmiutta ja esiintymistaitoa sekä tukee kaikkea kirjoittamista. Lavarunousharjoitukset sopivat usealle äidinkielen ja kirjallisuuden kurssille eri oppimääriin (esimerkiksi suomen/ruotsin kieli ja kirjallisuus, muu opiskelijan äidinkieli ja kirjallisuus, suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus).

3. Luova kirjoittaminen tukee hyvinvointia ja inhimillistä kasvua. Nuorella on mahdollisuus purkaa omia ajatuksiaan tai huoliaan muiden tekstejä kuunnellessa. Kun tekstejä ei kritisoida tai arvioida, empatiakyky voi kasvaa. Myös opettajat kaipaavat paineetonta, arvioinnista vapaata kirjoittamista.

4. Luovan kirjoittamisen harjoitukset lisäävät keskittymiskykyä sekä kehittävät itseilmaisua ja luovaa ajattelua kognitiivisesti painottuneessa lukiossa. Etenkin älylaitteiden aikakaudella käsin kirjoittamisen merkitys korostuu.

5. Luovan kirjoittamisen ja itseilmaisun tulisi olla kaikkien lukio-opiskelijoiden oikeus ja mahdollisuus, ei vain niiden, jotka ovat kielellisesti tai taiteellisesti harrastuneita.

Kyselyn tulokset ja avainluvut

83% opiskelijoista ei tuntenut lavarunoutta entuudestaan, mutta 31% kertoi työpajojen jälkeen kiinnostuneensa aiheesta.

Useiden lukiolaisten mielestä perinteinen runous tuntuu vieraalta ja epäkiinnostavalta, mutta työpajoissa kuullut ohjaajien esitykset ja tehdyt harjoitukset tuntuivat mukavilta, uudenlaisilta ja vapauttavilta.

”Kiinnostaa, koska se on vaikuttavaa, voi olla kantaaottavaa, vapaata, vapauttavaa, taiteellista ja rohkeaa.”

”Kirjoittaminen ei ole minun ykkösjuttuni, mutta tunnit oli super kivoja ja voisin harkita aiheeseen tutustumista enemmän.”

”Runous ei sinänsä kiinnosta mutta nämä pajat teki siitä yllättävän kivaa ”

”Runoja oli kiinnostava kuulla, sillä ne olivat todella erilaisia mitä olin kuvitellut niiden olevan.” Lähes 40% lukiolaisista oli jokseenkin samaa mieltä siitä, että he haluaisivat seurata jotakin järjestettävää lavarunotapahtumaa.

Lukiolaisten myönteisen mielipiteen muodostumista

edisti suuresti Aura Nurmen ja Juho Kuusen pedagogisesti taitava ja innostava pajatyöskentely, jossa oppilaat saivat itse kokeilla lavarunouden tekemistä matalalla kynnyksellä. Ohjaajat saivat myös laajemman lavarunouskulttuurin vaikuttamaan kiinnostavalta kutsumalla opiskelijoita mukaan tapahtumiin ja sosiaalisen median kanaviin.

”Mielestäni voisi olla ihan kiva käydä vaikka vaan katsomassa jos vaikka innostuisi siitä. Se on kuitenkin taiteenlajina kiehtova.”

”Tykkään itse kirjoittaa ja tekstejä olisi hienoa saada esittää julkisesti. ”

30% opiskelijoista kertoi pitävänsä kirjoittamisesta paljon, ja 45% ilmoitti kirjoittavansa jotakin vapaa-ajallaan.

Moni lukiolainen pitää vapaasta kirjoittamisesta ja harrastaa sitä myös vapaa-aikanaan Mun tarina -työpajakyselyn perusteella. Yleisesti on kannettu huolta nuorten lukemisen ja kirjoittamisen vähenemisestä vapaa-aikana sekä luku- ja kirjoitustaitojen heikkenemisestä. Esimerkiksi PISA 2018 -selvitys osoittaa 15-vuotiaiden lukemiseen sitoutumisen vähentyneen. Yhä useampi nuori suhtautuu lukemiseen kielteisesti eli lukee vain, jos on pakko. Samalla kun lukemiseen käytetty aika on vähentynyt, luettujen tekstien valikoima on kaventunut.

Vuoden 2019 THL:n kouluterveyskyselystä ilmenee, että yhä useammat lukiolaiset kokevat vaikeuksia lukemista ja kirjoittamista vaativissa tehtävissä. Vuonna 2017 vaikeuksia tunsi kokevansa reilu viidesosa tytöistä, mutta vuonna 2019 jo neljäsosa. Pojista lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksia on lukiossa kokenut molempina vuosina noin viidesosa opiskelijoista. Vaikeuden kokemuksiin peilattuna Mun tarina -työpajojen luova, opiskelijalähtöinen ja nuorten itsensä oloinen tekstien tulkinta ja tuottaminen tuntuukin miellyttävän monia lukioikäisiä.

Kirjoittamisen harrastamisessa näkyy sukupuoliero. Kyselystä ilmeni, että naisopiskelijat kirjoittavat vapaa-ajalla useammin kuin miehet. Vastaavasti miesten osuus kirjoittamiseen varauksellisemmin suhtautuvista oli suurempi. Lukiolaiset pitävät tyypillisesti päiväkirjaa tai kirjoittavat vapaamuotoisia tarinoita, runoja tai lyriikoita. Muutamat mainitsivat kirjoittavansa novelleja tai kokeilleensa romaanin kirjoittamista. Jotkut julkaisevat tekstejään internetissä esimerkiksi blogin muodossa, mutta useimmiten tekstit pysyvät henkilökohtaisina ja niillä on harvemmin lukijoita.

Ne opiskelijat, jotka olivat kuulleet lavarunoudesta tai spoken wordista aiemmin tai olivat pajan jälkeen erittäin kiinnostuneita aiheesta, pitivät tyypillisesti myös kirjoittamisesta ja runoista sekä harrastivat kirjoittamista vapaa-ajallaan. Vastaavasti ne opiskelijat, jotka eivät olleet lainkaan kiinnostuneita lavarunoudesta, ilmaisivat varauksellisen kantansa myös muuhun kirjoittamiseen ja runouteen.

47% vastaajista kaipaa lisää luovaa kirjoittamista lukion lukujärjestykseen

Vastauksista kävi ilmi, että luovaa tai vapaata kirjoittamista kaivataan lukion lukujärjestykseen. Monet toivoivat kursseille samantyyppisiä harjoituksia kuin työpajoissa. Vapaamuotoisuudesta huolimatta kirjoittamisen tulisi olla jollakin tapaa ohjattua ja annettuun aiheeseen perustuvaa, jotta kirjoittamiseen tulisi varmasti ryhdyttyä.

”Esim. erilaisia tarinoita liittyen eri aineisiin. Siinä voisi harjoittaa monella omia kirjoitustaitoja ja hyödyntää opittua asiaa ja termejä. ”

”Mielestäni ÄI-tunneilla voisi olla enemmän luovaa kirjoittamista”.

”Täysin vapaata kirjoittamista. Se on yllättävän vaikeaa, koska on tottunut kirjoittamaan tietyn aineen esseetä.”

Luovan kirjoittamisen huomattiin olevan toimiva tekniikka myös muiden oppiaineiden työskentelyssä:

”Pidin tehtävistä erityisen paljon. Itselleni on vaikea aloittaa koskaan mitään koulutöitä mutta ihanaa, että opin uuden jutun. Ensi kerralla alan kirjoittamaan ekana omista ajatuksista ja kun pääsen kirjoittamisen vauhtiin, on varmasti helppo jatkaa koulutöiden tekoa. Pidin todella paljon!”

Työpajojen vastaanotto: rentous ja vapaus yllättivät

Opiskelijat kuvasivat kyselyvastauksissaan lavarunouden aikaansaamia tunteita ja tunnelmia monipuolisesti. Useimmiten mainittiin lavarunouden rentous ja sanomisen vapaus. Lavarunouden ilmaisukeinojen rikkaus hämmästytti, ja moni yllättyi siitä, miten yksinkertaisilla tekniikoilla lavarunoutta voi loppujen lopuksi synnyttää. Kirjoitustehtävät koettiin inspiroiviksi ja ohjaajien omat elämäntarinat sekä heidän esittämänsä runot tekivät nuoriin vaikutuksen.

Myös pajoissa esitetyt, tunnettujen lavarunoilijoiden videot ja niiden sanoma sekä lavarunouden yhteys rap-musiikkiin jäivät monelle mieleen. Pajojen ilmapiiriä kuvailtiin kannustavaksi ja tekstien jakamista pidettiin tärkeänä, vaikkakaan kaikki eivät pajoissa rohkaistuneet lukemaan kirjoituksiaan ääneen.

Monet vastaajat toivat esiin, että paja herätti uudenlaisen kiinnostuksen kirjoittamiseen ja muutti käsityksiä siitä, mitä runous voi olla:

”Mieleeni jäi se kuinka kaikkien kirjoituksia kehuttiin paljon ja tuli fiilis, että ne myös todella kiinnostaa. ”

”Kirjoitusharjoitukset olivat mukavia ja myös se, että niitä jaetaan muille. Tunnelma on todella vastaanottava ja avoin ja työpaja on rakennettu siten, että se sopivasti aktivoi osallistujia, mutta antaa myös vain olla jos haluaa.”

”Tekstiä voi luoda mistä tahansa, vaikka siitä mitä ajatuksia itsellä on tietystä viikonpäivästä tai omasta huoneesta. Mieleen jäi myös runoilijoiden omien tekstien vaikuttavuus.”

”Opin, että runoutta voi luoda monella eri tavalla ja sitä voi myös esittää monella eri tavalla.”

”Lavarunous ei ole kovin vaikeaa oikeasti, ja se auttaa käsittelemään asioita. Saatan joskus jopa tulevaisuudessa käyttää tätä kun pää on täynnä ajatuksia. ”

Lukiolaisilta kysyttiin myös, millaiselle opiskelijalle he erityisesti suosittelisivat työpajaa. 178 vastaajan reaktiot olivat keskenään yllättävän yksimielisiä: vastauksista piirtyi kuva luovasta, taiteellisesta, esiintymishaluisesta sekä kirjoittamisesta ja runoudesta kiinnostuneesta lukiolaisesta. Tässä kohden iso osa vastaajista näytti asemoivansa itsensä luovan ja esiintymishaluisen opiskelijajoukon ulkopuolelle, mutta toisaalta he totesivat samaan aikaan, että työpajakokemuksesta voisi olla iloa ja hyötyä ihan kaikille, eritoten niille, jotka kokevat itsellään olevan jotakin sanottavaa tai niille, jotka etsivät omaa ääntään, haluavat kehittää itseilmaisun taitojaan tai vain tulla kuulluksi.

”Sellaisille, jotka pitävät kirjoittamisesta, kirjallisuudesta, ovat esim. yhteiskunnallisesti aktiivisia tai tykkäävät kierrellä erilaisissa tapahtumissa sivistämässä itseään. Toisaalta haluaisin suositella kaikille.”

”Sellaisille, jotka ovat kiinnostuneita kirjoittamisesta ja itsensä ilmaisusta, mutta toisaalta uskon myös, että työpaja sopii ihan kaikenlaisille lukiolaisille. ”

”Ehkä vähän hiljaisille ihmisille (ujoille). Taiteellisille, esiintymisestä kiinnostuneille ”

”Suosittelisin sitä henkilöille, jotka eivät tunne tulevansa kuulluksi tai joilla pyörii päässä paljon ajatuksia ja huolia. ”

”Sellaisille, jotka osaavat kirjoittaa ja uskovat omaan tekemiseensä. Tärkeintä on oma halukkuus ja into tehdä tätä. ”

”(A)ivan kaikille, koska tässä ei mielestäni ole mitään painetta olla erityisen hyvä ”

Sen lisäksi, että lavarunoustyöpajat koettiin tyypillisesti innostavina, hauskoina ja koulupäivää keventävinä, niillä saattoi olla myös ryhmädynamiikkaa ja opiskelijoiden keskittymistä parantava vaikutus:

”Pystyitte hyvin pitämään järjestyksen luokassa, kun tässä ryhmässä ei usein rauhaa ole.”

Runoilija ja spoken word -taiteilija Harri Hertell (2017) kuvailee lavarunoutta elävänä, uusiutuvana ja sosiaalisena runokulttuurina, jossa on tilaa kaikille. Hänen mukaansa lavarunous palvelee myös runoutta lukemattoman yleisön tarpeita: suullisesta runoudesta innostuminen voi johtaa runouden lukemiseen. Työpajojen jälkeen kerätty palaute vahvistaa tämän havainnon. Monet lukiolaiset todellakin innostuivat aiheesta, ja useissa vastauksissa tulee esiin iloinen yllättyminen lavarunoutta kohtaan.

Luovaa kirjoittamista kaivataan lisää lukio-opetukseen

Lavarunoustyöpajojen yhteydessä kerätty aineisto tarjoaa kiehtovan lähiluvun tämän päivän lukio-opiskelijan identiteettiin kirjoittamisen ja itseilmaisun suhteen sekä laajemmin myös siihen, miten hyvin tai huonosti lukiolaiset voivat kouluympäristössään. Aineisto osoittaa konkreettisesti sen, että lukiossa kaivataan selvästi nykyistä enemmän ohjattua vapaata kirjoittamista ilman arviointia.

”Kirjoittamisen aloitus tyhjästä. Ihana kirjoittaa pitkästä aikaa ilman rajattua aihetta ja sääntöjä, sai vaan kirjoittaa vapaasti.”

”Vapaa kirjoittaminen oli mukavaa. En ole aiemmin ollut kirjoittamisen ystävä, mutta tämä muutti mieleni”

”Sellaista, että voisi itse keksiä tarinoita eikä aina tarvitsisi noudattaa jotain tiettyä kaavaa. ”

Mun tarina -hanke vastaa siis selvästi joihinkin sellaisiin tarpeisiin, joihin teoriatiedon omaksumiseen painottunut lukio-opetus ei nykyisellään ulotu. Kuten eräs opettaja toteaa:

”Haluaisin ja odotan tämänkaltaista muutosta lukiomaailmaan. Tälle olisi tilaa. Pidän nykylukion ihmiskäsitystä aika kapeana, ja juuri tämäntyyppinen tekeminen olisi nuorille hirveän voimaannuttavaa ja loisi uskoa itseilmaisuun. ”

Työpajatyöskentelyn aikana havaittiin, että tarve kuulua ryhmään on monilla lukiolaisilla vahva. Ryhmän dynamiikka ja koulun yleisilmapiiri vaikuttavat paljon siihen, miten opiskelijat uskaltavat tuoda omaa persoonaansa koulussa esiin. Jotta erilaisten kirjoittajien itseilmaisun taitoja vahvistettaisiin, työpajatilanteessa on tärkeää rakentaa luottamus ohjaajien ja opiskelijoiden välille. Ohjaajien tilannetaju on tässä keskeisessä roolissa: kaikille annetaan mahdollisuus esittää tekstinsä, mutta ketään ei pakoteta mihinkään. Palaute tehtävistä annetaan aina positiivisessa hengessä, yksilöllisiä ominaisuuksia esiin nostaen ja rohkeudesta kiitellen.

”Oli kauhean kivaa, vaikka oon tosi ujo enkä tykkää yleensä tällaisista jutuista. Oli jotenkin tosi helppoa kertoa omia ajatuksia ja jotenkin he osasivat luoda sellaisen turvallisen ja kannustavan ilmapiirin. ”

”Oli mukavaa, että mihinkään ei pakotettu ja painostettu, eli rento tunnelma oli parasta, tuntui myös siltä että ketään ei tuomittu, mikä oli mahtava asia”

Kyselyn avainlukuja voidaan pitää jo muutaman järjestetyn työpajan jälkeen sellaisina, että niistä voi päätellä

luovan kirjoittamisen tuovan jotakin olennaista lisää lukion kirjallisuuden ja äidinkielen opetukseen. Ohjaajien rohkaiseva asenne työpajatilanteessa on omiaan jatkamaan ja syventämään kiinnostusta kirjoittamiseen ja itseilmaisuun.

Haastatellut, lavarunoutta harrastavat nuoret vahvistavat identiteetin rakentamiseen ja yhteisöllisyyteen liittyvät merkitykset. Heidän mukaansa lavarunous on tuonut etenkin itsevarmuutta, ilmaisuvoimaa sekä kykyä sanoittaa erilaisia tunteita. Kaikkia viittä nuorta yhdistää vahva sanomisen halu ja luottamus omiin kykyihin. Harrastusta edistävät perheen ja kavereiden tuki sekä yhteisölliset ja kannustavat lavarunotapahtumat, joista nuoret ovat saaneet inspiraatiota ja löytäneet samanhenkisiä ihmisiä. Haastateltavat ovat yksimielisiä siitä, että lavarunoutta oppii parhaiten itse rohkeasti kokeilemalla ja tekemällä.

Kuten Hertell (2017) toteaa, lavarunous voi parhaimmillaan tarjota nuorille mahdollisuuden käsitellä tunteitaan ja ajatuksiaan ilman arvostelua. Lavarunotyöpajat ja runon esittämisen kurssit voivat olla turvallinen ja luova tapa viettää aikaa yhdessä ikätovereiden kanssa ilman nuoruuteen liittyvää epävarmuutta tai kiusaamista. Lavarunouden kautta tarjotaan onnistumisen kokemuksia ja vahvistetaan tervettä itseluottamusta.

Haastatellut nuoret edustavat toki pientä, erittäin harrastunutta joukkoa, mutta heidän esimerkkinsä osoittaa, että kouluissa järjestettävillä työpajoilla on suuri merkitys: ne tarjoavat mahdollisuuden innostua kirjoittamisesta ja voivat auttaa yksittäistä nuorta löytämään ”oman juttunsa”. Kuten eräs haastateltu nuori kiteyttää: ”Se, että joku löytää lavarunouden, voi muuttaa sen maailman”. Mun tarina -hankkeen pidempiaikaisen vaikuttavuuden tarkastelu työpajoista kimmokkeen saaneiden nuorten lavarunopolkujen kautta olisikin mielekästä.

Opettajat pohtimassa lukiolaisten kirjoittajuutta ja sen tukemista

FT Merja Kauppinen

Mun tarina -pajat antoivat lukion suomen kielen ja kirjallisuuden opettajille mahdollisuuden osallistua työskentelyyn yhdessä oppilaidensa kanssa. Aitoon yhteistoimintaan opiskelijoiden ja opettajien kesken on koulun arjessa niukasti mahdollisuuksia, joten pajat olivat lukioille tervetulleita.

Pajatoiminta tarjosi opettajien mukaan reitin yhteisöllisyyteen ja uusien toimintamallien kehittelyyn opetuksessa. Opettajat nostivat ryhmähaastatteluissa esiin sen, että he olivat pajoissa sekä havainnoineet oppilaidensa työskentelyä että tehneet huomioita harjoituksista ja niiden toimivuudesta. Nostamme seuraavassa esiin opettajien kokemuksia pajoista ja peilaamme niitä lukion kirjoittamisen ja lukemisen opetukseen ja mahdollisuuksiin kehittää sitä.

Suomen kielen ja kirjallisuuden opiskelun tavoitteet kiinnittyvät kielelliseen ilmaisuun ja tekstien tulkintaan ja tuottamiseen. Oppiaine kantaa koulussa päävastuun lukemisen ja kirjoittamisen taidoista, ja nämä molemmat määrittyvät nykykäsityksen perusteella laaja-alaiseksi osaamiseksi. Lukeminen ja kirjoittaminen myös yhdistyvät monilukutaidoksi, joka kattaa paitsi tekstien tulkinnan ja tuottamisen myös arvottamisen käyttöyhteydessään. Lukio-opetus kaikkinensa tähtää ylioppilaskirjoituksissa tarvittaviin tietoihin ja taitoihin; äidinkielen kokeessa ovat arvioitavina sekä lukemisen että kirjoittamisen taidot.

Ylioppilaskoe on portinvartijan asemassa, sillä se määrittää vahvasti pääsyä jatko-opintoihin. Uuden lukiolain (714/2018) myötä kokeen painoarvo jatko-opintoihin haettaessa lisääntyi entisestään. Ylioppilaskoe säätelee lukion opetusta, ja myös lukemisen ja kirjoittamisen opetus määrittyy osaltaan äidinkielen ylioppilaskokeen mukaisesti arviointikäytänteitä ja tekstejä myöten.

Luova kirjoittaminen on sisältynyt lukion opetukseen vain valinnaisena kurssina tai pakollisen kurssin osana. Mun tarina -paja auttoi opettajia näkemään luovan kirjoittamisen mahdollisuuksia nykylukiossa. Opettajat alkoivat etsiä luovalle kirjoittamiselle uusia paikkoja ja merkityksiä opetuksessaan pajatyöskentelyn kuluessa.

”Kaikki lähtee tietenkin sanomisen halusta, ja näissä työpajoissa lähdettiin siitä liikkeelle: mikä puhuttelee, mikä kiinnostaa ja mitä haluaa sanoa. Tätä (lavarunometodia) voi soveltaa kaikkeen kirjoittamiseen, se madaltaa kynnystä ja auttaa löytämään oman äänen.”

”Ehkä luova kirjoittaminen pitäisi kääntää sanomisen haluksi jo ykköskurssilla. ”

Suomen kielen ja kirjallisuuden opetuksessa on tehty kahtiajakoa asiakirjoittamisen ja luovan kirjoittamisen kesken. Luovalla kirjoittamisella on herätelty kirjoittajan mielikuvitusta eri taiteenaloja yhdistelevin harjoituksin (Vakkuri 2001). Luova kirjoittaminen on perustunut kirjoitettuun kieleen ja ollut yksilökeskeistä. Kun kirjoittamista tarkastellaan luovuutena, korostuu kirjoittajan itseilmaisu ja kirjoittamisen itsearvoinen luonne. Tuotettu teksti on laadukas, kun se herättää lukijoissa mielenkiintoa, mielikuvitusta ja tunteita. Keskeistä luovassa kirjoittamisessa ovat kirjoittajan oman äänen löytäminen ja tarinallisuus. (Ivanic 2004.) Lukiolaisten onkin havaittu kokevan jonkinlaista ristipainetta koulun kirjoitusnormien ja oman äänen muodostamisen ja säilyttämisen välillä tekstissä (Juvonen, Kauppinen, Makkonen-Craig & Lehti-Eklund 2011). Kun luovuus on erotettu erilliseksi kirjoittamisen saarekkeekseen, se hahmottuu opiskelijoille kapeasti. Luovan tuottamisen monet muodot ja reitit jäävät tällöin helposti kokeilematta (ja kokematta).

Luovan kirjoittamisen sijaan ja ohessa on alettu puhua luovasta tuottamisesta, joka laajentaa käsitystä kirjoittamisesta. Luovassa tuottamisessa ei laadita vain lineaarisesti etenevää kirjoitusta vaan tekstejä, joissa hyödynnetään monenlaisia merkitysten muodostamisen keinoja. Luovan tuottamisen työtavat kannustavat innovatiiviseen ajatteluun, kokemusperäiseen oppimiseen, kokeilevaan ongelmanratkaisuun ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Luova tuottaminen syntyy vuorovaikutuksen ja yhteistyön tuloksena. (Kauppinen,

M., Sintonen, Harmanen & Kauppinen, E. 2017.) Mun tarina -harjoitukset laajentavat käsitystä luovasta kirjoittamisesta luovan tuottamisen suuntaan, sillä harjoitukset olivat monikanavaisia. Niissä on mukana sanojen tuottamisen lisäksi ääneen lukeminen ja kehollinen kokonaisilmaisu.

Pajatyöskentely johdatti opettajat miettimään opiskelijoidensa kirjoittajaidentiteettiä ja sen rakentumista. Opettajat nostivat esiin pajatyöskentelyn kokonaisvaltaisuuden ja sen, että aktiivisen toiminnan kautta kirjoittajalle syntyy sanottavaa ja sen ilmaisuun oma ääni. Suuri merkitys opiskelija-kirjoittajille oli opettajien mukaan sillä, että kirjoittamaan ryhtymisen kynnys oli matala, joten kaikki opiskelijat saivat laadittua ryhmässä tekstiä.

”Tarkkailin myös niitä joilla on haasteita kirjoittamisen kanssa, ja työhön ryhtymisessä ei ollut ongelmia. Kaikki saivat kirjoitettua ja neuvojakaan ei juuri tarvittu.”

Erityistä kirjoittajaidentiteetin pohdinnassa olivat opettajien esittämät havainnot opiskelijoidensa tunteista pajatyöskentelyn aikana: se miten oivallus ilmaisevasta kirjoittamisesta sytytti opiskelijan motivaation, miten intensiivinen ja herkkä tunnelma ryhmässä oli kirjoittamisen aikana, sekä opiskelijoiden käsin kosketeltava yhteys omiin tunteisiin ja itsestä ammentaminen.

”Kun itse teki tuota samaa harjoitusta, niin koko ajan ajatteli että heillä on omasta itsestä ammentaminen käynnissä. Siitä hetkestä tulee sillä tavalla herkempi. ”

”Mun mielestä nää työpajat toivat kokonaisuudessaan monelle lukiolaiselle mahdollisuutta saada yhteyttä omiin tunteisiin. ”

Luovassa tuottamisessa syntyy tyypillisesti sisältöä, joka on oppimisen näkökulmasta arvokasta nimenomaan sen tuottajille eli oppijoille itselleen. Tällainen sisältö voi olla esimerkiksi vahva tunneside tekemiseen tai sen kohteeseen. Luova tuottaminen muodostuu tällöin erityisen merkitykselliseksi oppimiskokemukseksi. Tyypillistä on lisäksi, että luovassa tuottamisessa ei tavoitella lähtökohtaisesti niinkään lopputulosta, vaan oppimisen tavoitteet kohdistuvat työskentelyyn. Kun huomio kiinnittyy lopputuloksen sijaan oppimisprosessiin, tämä valtauttaa oppijan ja tukee hänen omaehtoista toimintaansa. (Kauppinen, M., Sintonen, Harmanen & Kauppinen, E. 2017.) Luovuudella on näin ajatellen paikkansa kaikenlaisessa tekstin laatimisessa. Tällöin luovuus hahmotetaan yhdeksi kirjottamisen taitoalueeksi, jolloin siitä muodostuu kirjoittajaidentiteetin osa ja sen kautta pystyy tukemaan kirjoittajana kehittymistä.

Opettajat löysivät Mun tarina -pajoista menetelmiä ja hyviä käytänteitä kirjoittamisprosessien kehittämiseen ja ohjaamiseen. Itseilmaisua herkistämällä voisi löytyä aihe kurssiesseeseen, kirjoittamiseen ryhtymisen kynnys voisi madaltua verryttelytehtäviä tekemällä ja jokainen kirjoittaja ansaitsee tekstistään kannustavaa palautetta.

(Lavarunometodi) – ”Sopisi myös Äl2 -kurssille jossa kirjoitetaan aineistopohjainen essee, jotta ei unohtuisi, että kirjoittaminen on itseilmaisua. Metodin avulla voisi löytyä oma aihe.”

”he eivät ainakaan pelänneet tarttua tehtäviin, ne olivat niin helposti lähestyttäviä.”

Opettajat nostivat esiin myös sen, miten palaute ja arviointi vaikuttaa itseilmaisuun. Palautteenannon tavat ja tarkoitukset voivat joko kannustaa tai jarruttaa ilmaisua.

”Ihailin myös sitä tapaa, jolla annoitte palautetta. Nekin, jotka eivät ehkä yleensä saa opettajan palautetta teksteistään, saivat sitä ihan kivasti. ”

”Moni on tullut kommentoimaan, että oli tosi mukavaa kun sai vaan kirjoittaa. Ei tarvitse koko ajan pelätä että tätä arvioidaan ja että minkä numeron tästä saa.”

Opettajat nostivat ryhmähaastatteluissa esiin Mun tarina -pajoissa käytettyjen menetelmien vahvuuksia: myönteisen työskentelyilmapiirin vahvistumisen ja op-

pilaiden sitoutumisen tekstien laatimiseen. Opettajat kuvasivat erityisesti lavarunouden etuja tekstilajina: sen laatimisen huomattiin olleen nuorille innostavaa, sen tekemistä oli helppo lähestyä ja siihen liittyvä käytännön tekeminen motivoi. Opettajat kiittelivät myös kritiikittömän kirjoittamisen menetelmää lukion arviointipainotuksen keskellä. Myös kynä–paperi-menetelmän arveltiin vapauttaneen itseilmaisua.

”Laji puhuttelee nuoria, ja on helposti lähestyttävä käytännön tekemisen kautta.”

”Tässä on sekin, että oppilaat ovat helpommin itsensä kanssa kun ovat kynän kanssa.”

”Tämmöset pienet tekstit joita tuotetaan nopeasti, aletaan vaan kirjoittamaan ja katsotaan mitä syntyy, se on ihanaa sekä opettajille että opiskelijoille.”

Opettajat näkivät menetelmissä myös eriyttämisen tarvetta. Lukiolaisten työskentelyä voisi ohjata sen mukaan, ovatko opiskelijat tottuneita itseilmaisuun vai onko kirjallinen, luova tuottaminen heille vieraampaa.

”Ajattelin, että eriyttämällä ne, jotka ovat innostuneita, hyötyisivät enemmän, ja sitten ne, jotka eivät löydä itsestään mitään sanottavaa, saataisiin osallistumaan edes kokoamalla jotakin puolivalmista, ja syventyjät saisivat tehdä sydämensä kyllyydestä.”

Pajoihin liittyvä intensiivinen työskentely tekstien parissa sai opettajat miettimään lukemisen ja kirjoittamisen harrastamista ja siihen liittyviä tekijöitä nuorilla laajemminkin. Opettajat nostivat esiin intersektionaalisia, sukupuolittuneita tapoja käsitellä lukemista (ks. Sulkunen & Kauppinen 2018):

”Olen miettinyt paljon ennakkoluulottomuutta ja roolittamisen ja valmiiden mallien tuputtamisen välttämistä, kuten että ’pojat eivät lue runoja’ tai että tyttöjä ja poikia kiinnostaisivat tietyt asiat. Mullekin tulee koko ajan vastaan poikkeuksia jotka tekevät juuri päinvastoin ja huomaa että nuoret eivät ole sisäistäneet näitä stereotypioita vaan se on jonkun muun ajatus. Nuoria saattaakin kiinnostaa vaikka vanha suomalainen runous.”

Myös se puhutaanko lukemisesta yhteiskunnassamme selviönä vai optiona, vaikuttaa nuorten käsityksiin ja arvostuksiin tekstejä kohtaan:

”Jotkut (nuoret) lukevat ja jotkut eivät. Lukeminen pitäisi olla oletus, eikä niin että oletetaan (koulussa) että se on vaikeaa ja annetaan vapauksia.”

Nuoret todettiin toistensa parhaiksi innostajiksi, kannustajiksi ja myös paineistajiksi lukemiseen liittyen:

”Lukemalla samaa kirjaa opiskelijat myös sparraavat toisiaan. Jos se on jollekin vaikeaa, kirjasta kuitenkin keskustellaan oppitunnilla ja sitä avataan rauhassa. Joskus tulee torjuvia kommentteja, kuten ’en tajunnut’. Jakaminen on kuitenkin se avainasia.”

”Saman kirjan lukeminen lisää yhteisöllisyyttä, ja silloin myös opitaan enemmän.”

”Tulee myös sellainen paine, että jos et ole lukenut, et voi osallistua tähän keskusteluun. ”

Opettajat ottivat erikseen esiin sen, miten pajoissa oli mahdollisuus rakentaa uudenlaisia reittejä teksteihin ja uusintaa samalla omaa lukijuuttaan. Pajat mahdollistivat lukiolaisille siteiden solmimisen vaikeana pidettyyn runon genreen. Heille avautui väyliä synnyttää erityyppisiä merkityksiä runouteen: ”ne tarjosivat erilaisen lähestymistavan runouteen. Opiskelijat lähtivät hirveän hyvin mukaan tähän työskentelyyn”. Myös omaehtoisen lukemisen harrastus saattoi opettajien mukaan herätä runosession aikana:

”voi tulla sellainen kipinä hakea, että mitä muut ovat tehneet ja mitä tästä on sanottu”.

LÄHTEET

Hertell, Harri (toim.): Lavaruno-opas. Savukeidas 2017

Ivanic, R. (2004) Discourses of writing and learning to write. Language and Education, 18 (3), 220-245.

Juvonen, R. Kauppinen, A. Makkonen-Craig, H. & Lehti-Eklund, H. 2011. Mitä lukiolaisten kirjoittamisesta on tutkittu? Teoksessa A. Kauppinen, H. Lehti-Eklund, H. Makkonen-Craig, & R. Juvonen (toim.). Lukiolaisten äidinkieli: suomen- ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden tekstimaisemat ja kirjoitustaitojen arviointi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 27–61.

PISA 18 ensituloksia. 2019. Toim. K. Leino, A. Ahonen, N. Hienonen, J. Hiltunen, M. Lintuvuori, S. Lähteinen, J. Lämsä, K. Nissinen, V. Nissinen, E. Puhakka, J. Pulkkinen, J. Rautopuro, M. Sirén, M.-P. Vainikainen & J. Vettenranta. Helsinki: OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖN JULKAISUJA 2019:40.

Kauppinen, M., Sintonen, S. Harmanen, M & Kauppinen, E. 2017. Luovan tuottamisen arviointi musiikissa sekä äidinkielessä ja kirjallisuudessa. Teoksessa E. Kauppinen & E. Vitikka (toim.) Arviointia toteuttamassa — Näkökulmia monipuoliseen oppimisen arviointiin. Helsinki: Opetushallitus.

Sulkunen, S. & Kauppinen, M. 2018. ”Ainakin muutaman pojan luokallani tiedän lukevan” – Poikien (osin piiloiset) lukuja kirjoitustaidot. A. Kivijärvi, T. Huuki & H. Lunabba (toim.). Poikatutkimus. Tampere: Vastapaino, 146–174

Tökkäri, V. 2018. Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Toikkanen & I. A. Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press, 64–84.

Vakkuri, K. 2001. Sinä kirjoitat kirjan: luovan kirjoittamisen opas. Helsinki: BSV Kirja. Haastatellut ja litteroinut: FM Riina Kontkanen. Haastateltavien nimet muutettu.

”Tuntui että voin kirjoittaa mitä vaan ja se kaikki on taidetta.” Nuoren lavarunousharrastajan haastattelu.

Olivia

Tutustui ensimmäisen kerran lavarunouteen lukiotyöpajoissa keväällä 2019. On tiennyt aiemmin esittävästä runoudesta, mutta ei yhdistänyt asiaa lavarunouteen. Koulussa on tosin puhuttu runoudesta muuten.

Mitä ajatuksia työpajat herättivät?

Olivia kiinnostui tosi nopeasti, huomasi että tässä on jotain uutta ja erilaista verrattuna siihen mitä aiemmin runoudesta ajatteli.

”Olen aina tykännyt runoudesta, mutta tämä toi mulle vapauden siihen.”

Olivia ehti jo esiintyä ensimmäisessä tapahtumassaan nuorten open micissa Vuotalolla 3/2019. Hän on aina rakastanut kirjoittamista ja kirjoittanut myös runoja, mutta ei ollut löytänyt vastaavaa kirjoittamisen vapautta.

”Tuntui että voin kirjoittaa mitä vaan ja se kaikki on taidetta”. Tämän jälkeen heräsi into päästä esittämään tekstejä. ”Esittäessä tuli tunne, että näillä runoilla on jotain merkitystä, kun sanon runon muodossa ääneen asioita joita en ole välttämättä sanonut kenellekään. Se vapaus vaan kasvaa siinä.”

Minkä takia lavarunous on tärkeää?

”Mun oman kokemuksen kautta se, että se tuo vapauden. Olen itse nuori, ja mulla on samanikäisiä frendejä, he kokevat samoin, että ei tarvii olla tietynlaista tai sellaista millaisena runous on meille koulussa opetettu. Tiedostin nyt, että esimerkiksi biisien sanat ovat runoutta. Lavarunouden kautta saa vapauden tehdä, ei tarvii rimmata, kaikki mitä sä teet sillä on merkitystä. ”

Miten tai missä lavarunoutta voi oppia?

”Totta kai konkreettisesti lavarunoustyöpajoissa, mutta eniten kirjoittamisella, ainakin omasta mielestäni omat runot ovat parantuneet koko ajan kun olen vain kirjoittanut. Mulla on aina päiväkirja mukana, voin laittaa sinne mitä tulee mieleen ja myöhemmin palata siihen, tutkia ja muokata sitä. Tekemällä oppii! Kirjoittaa vaan eikä luovuta, ja oli se mitä tahansa, kunhan se tuntuu itsestä hyvältä.”

Olivia on harrastanut teatteria, hän näyttelee, tanssii, laulaa ja maalaa. Hän on aloittanut kirjan kirjoittamisen ja suunnittelee omaa runokokoelmaa.

Aika monet lukiolaiset ovat kyselyssä sitä mieltä, että lavarunous sopii erityisesti luoville ja taiteellisille opiskelijoille. Mitä mieltä on tästä?

” Ensinnäkin kysyn, millainen on luova ihminen? Eihän luovuutta ole pelkästään maalaaminen, tanssiminen tai kirjoittaminen. Yksi mun elämän luovimmista ihmisistä on mun isosisko, joka ei harrasta oikeastaan mitään taidetta, mutta tekee elämässään jatkuvasti luovia ratkaisuja. Into ja ilo johonkin asiaan, se on luovuutta. Esim. nämä työpajat olivat tavallisilla äikän tunneille ihan kaikille ja se oli hyvä, ihan varmasti jollakin heräsi into kirjoittamiseen.”

Olivia on saanut positiivista palautetta runoistaan perheenjäseniltään ja ystäviltään. ”Tuntuu että he nykyään ymmärtävät mua paremmin. Nuorten open micissa oli kiva, kun itselle tuntemattomat tulivat sanomaan, että hyviä runoja. Oli mukavaa yhteisöllisyyttä siellä.”

Millaisia asioita tai teemoja haluaa tuoda teksteissään esille?

Joitakin tunteita, kuten ahdistusta on helpompi ilmaista runoissa, vertauskuvia käyttäen, esim. ”hiuksien rippeet”. Lapsuuttaan Olivia on kuvannut runossaan ilmaisulla ”kuun kultaisen valon vuodattama”. Ensirakkaudesta hän on kirjoittanut myös. ”Ensirakkaus on vain niin supersöpöä, siitä on ihana kirjoittaa.” Ilmastonmuutos, suhde perheenjäseniin, mieli, minäkuva ja ulkonäköpaineet. ”Olen pyrkinyt käsittelemään asioita omasta itsestä, mutta myös globaalimpia juttuja.”

Kirjallisia esikuvia on hankala nimetä tai muistaa, vaikka

Olivia on lukenut paljon. Hän ottaa vaikutteita eri kirjoista ja kirjailijoilta. Lavarunoilijoista tärkeä on Aura Nurmi, koska hän oli ensimmäinen, jolta Olivia kuuli lavarunoudesta. ”Aura on myös kannustanut tosi paljon.”

Voiko lavarunolla muuttaa maailmaa?

”Kyllä! Sillä saa minkä tahansa ikäisen tai taustoista tulevan ihmisen äänen kuuluviin, millä tahansa kielellä. Sä pystyt sanomaan suoraan tai epäsuorasti, millä tahansa tavalla. Propagandalla tai sensuurilla ei pysty pienentämään sitä sanaa, jonka haluat sanoa.”

Ensiesiintyminen jännitti, mutta teatteritaustan ansiosta Olivia viihtyy lavalla. Lavarunoudessa ero on henkilökohtaisuus: ”Nyt olin Olivia, joka kertoo ajatuksiaan maailmalle. Se oli uutta ja jännittävää, mutta vapauttavaa.”

Millainen on onnistunut lavaruno?

”Sillä tavalla uskottava, että esittäjästä näkee, että hän uskoo itse sanoihinsa. Esittäjän ei tarvii välttämättä saada muita uskomaan, mutta kunhan uskoo itse itseensä ja omaan tekstiinsä. Nuorille tämä voi olla vaikeaa, varsinkin jos ei ole esiintymiskokemusta. Voi tulla epäilys, että onko tää tarpeeks hyvä. Voi olla välillä vaikea uskoa itseensä tässä maailmassa, ja varsinkin kun nuorena ettii itteensä ja omaa juttua. Tähänkin auttaa tekeminen ja toistaminen, ja vähitellen usko itseen ja omiin teksteihin vahvistuu.”

Luokkatilanteissa on usein läsnä ryhmäpaine ja voi olla vaikea tuoda itseään esille runojen ja tekstien muodossa luokkatovereiden edessä. Olivia tunnistaa ilmiön. ”Joistakin huomaa, että he ovat kirjoittaneet paljonkin, mutta kysyttäessä he vastaavat ´en mä oo tehny mitään´. Ryhmäpaine on valitettavasti nuorilla ongelma.”

Nuorten open micissa tilanne on eri: ”Sä tiedät, että kaikki ovat tulleet paikalle samalla tarkoituksella ja luultavasti fiilaa runoja, silloin se on helpompaa. Luokkatilanteessa ei ole samaa luottamusta ja varsinkin joillekin pojille on vaikea esiintyä tai tehdä runoja *kavereiden* läsnäollessa. On toki niitäkin, jotka uskaltavat olla omia itsejään kaikkien edessä.”

Onko sukupuolten välillä eroja?

Asennemuutosta, stereotypioiden vähenemistä ja rohkeutta vapaaseen itseilmaisuun on toki tullut. Olivia on huomannut tämän keskusteltuaan miespuolisten kavereiden sekä oman äitinsä kanssa. ”Mun äiti oli kasarinuori, ja se oli ihan hämmentynyt kun kerroin miten me voidaan olla yllättävän silleen, wuhuu, minä sanon mitä sanon ja teen mitä teen. Äidin nuoruudessa tämä ei olisi ollut mahdollista. Muutosta on tullut. Veikkaan kuitenkin, että pojille nämä asiat ovat vaikeampia, monet kaverini ovat sanoneet että jätkäporukassa ei puhuta mistään syvällisemmästä. Tosi sääli, miksei muka vois.”

Kirjoittamisesta ja lavarunoudesta:

”Uskon että mun frendeille lavarunous on tullut uutena asiana ja he ovat innostuneet kirjoittamaan. Työpajat ovat olleet tosi tärkeitä.”

”Me eletään ajassa, jossa esim. ilmastonmuutos on esillä. Nuorilla on suuri tarve vaikuttaa ja ne haluu vaikuttaa, mutta ei aina tiedä mitä kautta, onko se sosiaalinen media vai muu. Uskon että monelle on tullut olo, että runouden avulla voi saada ääntään kuuluviin, saat ajatukset ulos. Ei tarvitse kirjoittaa kokonaista kirjaa, vain joitakin runoja. Se on vapauttavaa ja tulee tunne, että pystyy vaikuttamaan.”

”Myös sen ymmärtäminen, että voi kirjoittaa mitä mieleen tulee, on tärkeää. Usein alkaa kirjoittaessa miettiä, että mulla pitää olla jokin visio tähän, ja pitää tietää mitä teen, mut ei tarvii, anna vaan mennä!”

”Ollaan frendien kaa puhuttu, että nykyään jos vaan istuu jossain, tuleekin olo että nyt mä voin kirjoittaa. Aiemmin on saattanut epäillä onks täs järkee tai onks mulla mitään sanottavaa. No on! Jos sul on ajatuksia, ja sul on kynä ja paperia, sul on sanottavaa.” Työpajat ovat siis toimineet hyvänä motivaattorina ja inspiraationa.

—— Haastatellut ja litteroinut FM Riina Kontkanen. Haastateltavan nimi muutettu.

Lavarunoustehtävät monikielisessä oppimisympäristössä

FM Johanna Raimi

Mun tarina -hankkeessa tehtävänäni oli toteuttaa monikielisyyteen liittyvä tutkimus ja tarkastella lavarunousmenetelmien käyttöä monikielisessä kontekstissa. Koska toimin unkarin oman äidinkielen opettajana ja teen aiheeseen liittyvää väitöstutkimusta, oli luontevaa kokeilla lavarunoustehtäviä omassa opetuksessani. Näin yhdistyivät roolini tutkijana sekä opettajana, ja oman työni ja kokemusteni reflektointi oli tärkeässä osassa myös tutkimustyössäni. Kutsuin kehittämistyöhön mukaan opettajakollegoita, joiden kanssa lähdimme soveltamaan Aura Nurmen ja Juho Kuusen laatimia menetelmiä melko rohkeasti oman äidinkielen opetukseen. Lähtökohtana oli tehtävien soveltaminen vapaasti oppilaiden tarpeet ja ryhmän kokoonpano huomioiden. Oman äidinkielen opettajien ideoiden ja opetuskokeilun perusteella koostettu materiaalipaketti sopii erityisesti oman äidinkielen, vieraiden kielten, äidinkielen sekä suomi toisena kielenä opetukseen, mutta sitä voidaan käyttää myös muissa oppiaineissa.

Ensimmäisessä luvussa Lähtökohtana monikielinen pedagogiikka kuvaan lyhyesti monikielisyyden asemaa opetuksessa sekä avaan myös, miten lavarunousmenetelmät voivat tarjota konkreettisia tapoja toteuttaa monikielisyyttä tukevaa pedagogiikkaa.

Luvussa Tehtäväpaketti oman äidinkielen opetukseen kuvailen tehtävien käytön kontekstia oman äidinkielen ryhmissä sekä esittelen materiaalipaketin laatimisen lähtökohtia sekä sen kehittämisprosessia. Alaluvussa Lavarunoustehtävät oman äidinkielen tunneilla on kuvattu esimerkkejä tunneilla toteutetuista tehtävien sovelluksista. Esimerkit tarjoavat kurkistuksen oman äidinkielen opetuksen moninaisiin tilanteisiin, ja niistä voi löytää ideoita myös omaan opetukseen.

Koin tärkeäksi esitellä alaluvussa Opettajien sovellusideat oman äidinkielen opettajien monipuolisia ehdotuksia tehtävien soveltamiseen erilaisissa ryhmissä. Vinkkejä voi hyödyntää omassa opetuksessa, ja ne löytyvät myös Materiaalipaketista.

Viimeisessä osiossa (Kielen)oppiminen lavarunousmenetelmien avulla olen eritellyt mitä taitoja lavarunousmenetelmien avulla on opetuskokeilun aikana kehitetty. Lisäksi pohdin kuinka lavarunousmenetelmät voivat auttaa toteuttamaan opetussuunnitelman tavoitteita muun muassa työtapojen osalta.

Lähtökohtana monikielinen pedagogiikka

Vuonna 2016 käyttöön otettu perusopetuksen opetussuunnitelma ohjeistaa huomioimaan oppilaiden monikielisyyden ja hyödyntämään kaikkia oppilaiden osaamia kieliä opetuksen resursseina (OPH 2014: 287), mikä luo myös perustan monikielisen pedagogiikan toteuttamiselle (ks. Latomaa 2018). Tämä koskee myös oman äidinkielen opetuksen tavoitteita, joissa on korostettu oppilaan aktiivisen monikielisyyden kehittymisen tukemista sekä oppilaiden kielitaidon hyödyntämistä oppimisessa (OPH 2014: 463.). Käytännön opetuksessa nämä tavoitteet eivät kuitenkaan usein toteudu ja opetuksessa suositaan yksikielistä pedagogiikkaa. Myös opettajat, jotka hyväksyvät opettamansa kielen variantien käytön, saattavat kokonaan kieltää suomen kielen käytön oppitunneillaan (Piippo 2017).

Kokemukseni mukaan monille opettajille onkin epäselvää, mitä monikielisyyden tukeminen käytännön opetustyön tasolla tarkoittaa. Mitä monikielinen pedagogiikka oikeastaan on? Miten voin käytännössä toteuttaa sitä? Entä mitä hyötyä siitä on? Näihin kysymyksiin olen pyrkinyt vastaamaan tarjoamalla työpajoja, jotka soveltuvat erityisesti oman äidinkielen, suomi toisena kielenä sekä äidinkielen ja vieraiden kielten opettajille. Työpajoissa tutustutaan lavarunouden opetuskäytön periaatteisiin sekä sen mahdollisuuksiin monikielisen pedagogiikan toteuttamisessa. Lavarunouden opetuskäytön tärkeänä tavoitteena on oppilaiden kielellisen potentiaalin sekä erilaisten sanataideharrastusten kautta omaksuttujen taitojen hyödyntäminen opetuksessa (esim. Bearder 2015; Low 2011: 2-4; Fisher 2005). Tästä syystä ne tarjo-

avat oivallisen tavan toteuttaa monikielistä pedagogiikkaa. Työpajassa opettajat pääsevät myös itse kokeilemaan lavarunoustehtäviä. Tärkeä näkökulma on lisäksi tehtävien integroiminen omaan opetukseen; työpajoissa tarkastellaan opetussuunnitelman tavoitteiden toteuttamista menetelmien avulla sekä ideoidaan tehtävien käyttöä omissa opetusryhmissä.

Tehtäväpaketti oman äidinkielen opetukseen

Oman äidinkielen ryhmissä opiskelee usein eri-ikäisiä oppilaita, joiden kielitaitotaso voi myös vaihdella suuresti, ja nämä moninkertaisesti heterogeeniset ryhmät vaativat opetuksen runsasta eriyttämistä sekä tehtävien soveltamista. Tästä syystä oli tärkeää koota materiaalipaketti, joka tarjoaa mahdollisimman monipuolisesti sovellusvinkkejä, joista opettajat voivat poimia oppilailleen ja ryhmilleen sopivimmat. Siksi otin materiaalipakettiin mukaan lukiotyöpajoissa käytettyjen tehtävien lisäksi myös vuoden 2017 Lukuviikolla julkaistut oppituntivinkit, joista osa perustui luovasta kirjoittamisesta ja draamapedagogiikasta tuttuihin tehtäviin. Näin menetelmäpaketti sisälsi myös monipuolisesti oppilaiden teksti-, ilmaisu- ja vuorovaikutustaitoja tukevia harjoitteita.

Menetelmäpakettiin olen kerännyt hankkeessa aiemmin julkaistuista materiaaleista alustuksen lavarunoudesta sekä sen opetuskäytön periaatteista. Lisäksi olen pyrkinyt kannustamaan sekä ohjeistuksessa että sovellusehdotuksissa oppilaiden koko monikielisen repertoaarin huomioimiseen. Tarkoituksena on antaa tilaa oppilaiden omalle kielenkäytölle ja hyödyntää kaikkia heidän osaamiaan kieliä ja niiden variantteja, mm. murteita ja puhekieltä. Tällainen vapaa ja eri kielten tai jopa slangin käytön salliminen voi tuntua perinteiseen opetuskulttuuriin tottuneesta suorastaan väärältä. Tutkimustiedon valossa eri kielten limittäisen käytön sekä ei-standardikielen käytön salliminen tukee kuitenkin standardikielen sekä opetussisältöjen omaksumista (esim. Weber 2014: 179; Baker 2011). Myös toteuttamani opetuskokeilun aikana useampi opettaja kertoi hämmästyneensä, kuinka kielenkäytön rajoitteiden purkaminen yllättäen aktivoikin oppilaita käyttämään kohdekieltä.

Monikieliseen opetukseen soveltuvaa menetelmäpakettia kehitin yhdessä muiden oman äidinkielen opettajien kanssa. Työskentelyyn osallistui sen eri vaiheissa lisäkseni yhteensä viisi opettajaa. Ensin opettajat pääsivät kommentoimaan tehtäviä sekä ideoimaan niiden soveltamista oman äidinkielen opetukseen. Tätä seurasi opetuskokeilu, jossa tehtäviä kokeiltiin käytännön opetustyössä. Opettajat kirjasivat pedagogisia ratkaisujaan sekä tuntien kokemuksia opetuspäiväkirjaan, jonka perusteella menetelmäpakettia täydennettiin.

Lavarunoustehtävät oman äidinkielen tunneilla

Yhteensä neljä opettajaa testasi menetelmiä kahdeksassa eri opetusryhmässä. Osassa ryhmiä oppilaat oli jaettu ikä- ja taitotason mukaisiin ryhmiin, mutta viidessä ryhmässä oli eri-ikäisiä ja eri taitotasoilla olevia oppilaita.

Opettajia oli ohjeistettu huomioimaan lavarunousmenetelmien periaatteita mahdollisuuksien mukaan, mutta pääpaino oli kuitenkin soveltamisessa juuri omien oppilaiden ja ryhmien tarpeisiin. Jokainen opettaja sai myös valita tehtäväkokoelmasta opetukseensa parhaiten sopivat tehtävät; kaikissa ryhmissä ei siis kokeiltu kaikkia tehtäviä.

Opetuskokeilun aikana toteutettiin seuraavat tehtävät:

- Supersankarivoima
- Aakkosruno

- ✎ Mielleyhtymiä!
- ✎ Mikä ärsyttää?
- ✎ Tunnista tunne
- ✎ Loppusointu ja sisäsointu
- ✎ Saksi ja yhdistele
- ✎ Treenikirjoitus
- ✎ Mun tarina
- ✎ Jos menettäisin muistini
- ✎ Toistoruno
- ✎ Sanaton dialogi
- ✎ Puhu paperille

Seuraavaksi esimerkkejä tunneilla toteutetuista tehtävistä:

MIELLEYHTYMIÄ! (puhuttu harjoitus)

Tehtäväkuvaus:

Runoissa usein yhdistellään asioita tavalla, joka poikkeaa totutusta. Tässä harjoituksessa pyritään luomaan mielleyhtymiä mahdollisimman nopeasti.

Asettukaa rinkiin ja sopikaa kuka aloittaa sanomalla ääneen minkä tahansa sanan. Aloittajan vasemmalla puolella oleva sitten sanoo mahdollisimman nopeasti ensimmäisen asian, mikä hänellä tulee siitä mieleen, jonka jälkeen hänen vasemmalle puolella oleva taas vastaavasti sanoo sen asian, mikä hänellä tulee siitä mieleen jne. Pyrkikää siihen, että kierros etenisi mahdollisimman nopeasti. Muistakaa, että vääriä vastauksia ei ole!

Ryhmässä, jossa oli pieniä alakouluikäisiä, melko vaihtelevalla kielitaitotasolla olevia oppilaita, Mielleyhtymiä! -tehtävä ei ensin oikein lähtenyt käyntiin. Assosiaatioketju ei toiminut, sanat eivät liittyneet toisiinsa, eikä tehtävä tuntunut mielekkäältä. Opettaja halusi kuitenkin antaa vielä mahdollisuuden tehtävälle, ja oppilaan aloitteesta koko sanaketju aloitettiinkin fraasilla Pikku vene, pikku vene. Tämä motivoi oppilaita jatkamaan, ja assosiaatioketjusta muodostui lopulta runo/loru. Tehtävää tehdessä ja oppilaita kuunnellen opettaja lähti vielä ideoimaan tehtävää eteenpäin. Ensin vanhin oppilas toimi kirjurina, mutta lopulta myös nuoremmat oppilaat halusivat kirjoittaa. Sanat ja fraasit kirjoitettiin värillisille paperilapuille, ja liimattiin kartongille. Aiheeseen sopivasti ja oppilaita innostaen opettaja päätti liittää myös hieman askartelua tehtävään; runoposteri koristeltiin värikkäillä paperiveneillä.

Opettaja itse kuvaili tehtävää onnistumiseksi, koska se oli näin toteutettuna kaikille mielekäs ja motivoi myös harjoittelemaan kirjoittamista. Lisäksi oppilaat halusivat itse kirjoittaa sanat ja muodot oikeinkirjoitus- ja kielioppisääntöjen mukaisesti ja kysyivät aktiivisesti neuvoa opettajalta.

JOS MENETTÄISIN MUISTINI

Tehtäväkuvaus:

Tekstin tyyli on vapaa. Tekstitehtävässä tarkastellaan omaa menneisyyttä ja itselle tärkeitä asioita ja arvoja vastaamalla kysymykseen “Jos menettäisin muistini, kuinka muistaisin, kuka olen?” Tehtävänannon voi myös kyseenalaistaa: entä, jos en halua muistaa, vaan aloittaa alusta? Tämäntyyppisiä tekstejä kuulee lavarunousilloissa paljon, ja ne ääneen luettuna lisäävät yhteisöllistä kokemusta.

Jos menettäisin muistini -tehtävä oli Mun tarina -tehtävän kanssa tarjolla vaihtoehtona kahdessa eri ryhmässä. Molemmissa ryhmissä kaikki oppilaat valitsivat näistä vaihtoehdoista, Jos menettäisin muistini -tehtävän.

Ajatuksena oli tarjota eriyttävä vaihtoehto yläkoulu- ja lukioikäisille, kielitaidoltaan eritasoisille oppilaille, sillä Mun tarina -tehtävän voi ajatella olevan sekä kielellisesti että rakenteeltaan yksinkertaisempi kirjoittaa. Oppilaat kuitenkin pitivät, Jos menettäisin muistini -tehtävää motivoivampana. Selvästi aihe, oman elämän ja itselle tärkeiden asioiden tarkastelu, oli mielekästä ja inspiroi vapaaseen itseilmaisuun. Kaikki oppilaat myös jakoivat avoimesti kirjoituksensa.

Lukiolaisten Mun tarina -työpajoissa tehtävänanto toimi hyvin ja he saivat nopeasti kiinni tehtävän ideasta, mutta nuoremmille oppilaille vaati opetuskokeilun perusteella tarkentavia lisäkysymyksiä.

Tehtävä tarjosi myös luontevan käyttötilanteen muutoin koulutöissä harvemmin käytetylle konditionaalille. Yhden oppilaan kohdalla tehtävä motivoi myös konditionaalin opetteluun, ja hänen kohdallaan kirjoitustyötä siirrettiin. Opettaja valmisteli oppilaalle kahdelle seuraavalle tunnille konditionaalitehtäviä, ja kolmannella tunnilla oppilas pääsi käyttämään taitojaan. Oppilas oli myös omaehtoisesti valmistautunut keräämällä tarvitsemaansa sanastoa, ja kirjoitti koko tekstinsä kohdekielellä.

Opettajan kokemuksen mukaan tämä oli yksi toimivimmista tehtävistä oman äidinkielen opetuksessa sekä oppilaiden motivoitumisen että kirjoitustulosten näkökulmasta. Tehtävä olisi myös potentiaalisesti hyvin integroitavissa muuhun opetukseen.

AAKKOSRUNO

Tehtäväkuvaus:

Kirjoittakaa pareittain tai pienissä ryhmissä runo, joka etenee aakkosten mukaan.

Tehtävä toteutettiin ryhmässä, jossa oli ala- ja yläkouluikäisiä oppilaita, joiden kielitaidossa oli suuria eroja. Ryhmässä oli esimerkiksi sekä juuri Suomeen muuttanut oppilas että oppilas, joka käyttää kohdekieltä lähinnä vain oman äidinkielen tunneilla. Koska opetusryhmä oli pieni, runo toteutettiin yhdessä tehtävänannon mukaan.

Työskentely aloitettiin kirjoittamalla kohdekielen aakkoset taululle. Tämä osoittautui hyödylliseksi kertaukseksi aakkosjärjestyksen osalta myös isommille oppilaille. Oppilaat olivat yhdessä päättäneet tehdä yhteisen runon, ja työskentely sujuikin erittäin hyvin. Kaikki esittivät vuorollaan ehdotuksia ja neuvottelivat yhdessä valinnoista. Näin toteutettuna tehtävä oli myös hyvä tutustumisharjoitus ryhmälle, jonka kokoonpano oli juuri muuttunut.

Kun aakkosruno oli valmis ja sitä luettiin yhdessä ääneen, esiin tuli myös tekstin rytmin merkitys. Spontaanisti opettajan johdolla tarkasteltiin taukojen ja välimerkkien merkitystä kirjallisena keinona.

Opettajan mukaan parasta tehtävän toteutuksessa oli, että kaikki pääsivät työskentelyyn mukaan. Muutoin tässäkin ryhmässä oli oppilaita, joille joko kielitaitonsa puolesta tai keskittymishaasteiden vuoksi yhteisiin tehtäviin osallistuminen oli vaikeaa.

TOISTORUNO

Tehtäväkuvaus:

Tässä tehtävässä käytetään toistoa tehokeinona.

Kirjoita teksti, jonka jokaisen säkeen (rivin) aloitat sanoilla “en suostu” ja / tai “tahdon”. Tämäntyyppistä tekstiä kuulee erityisesti spoken word -runoudessa, jossa koitetaan vakuuttaa kuulija tai lukija.

Toistoruno -tehtävän tavoitteena oli mm. laajentaa oppilaiden sanavarastoa, kannustaa luovaan kielenkäyttöön sekä yhteistyöhön heterogeenisessä ryhmässä. Koska ryhmä oli pieni, runo toteutettiin yhteistyönä.

Alustuksessa käytettiin piirroselokuvaa, josta oppilai-

den tehtävänä oli kerätä negatiivista suhtautumista kuvaavia fraaseja. Ilmaukset koottiin yhdessä taululle ja oppilaat saivat ideoida runon “rakennuspalikoita” yhdessä. Alussa oppilaat arkailivat kertoa omia ideoitaan, mutta opettajan rohkaisun ja esimerkkien myötä oppilaat innostuivat jopa keksimään rimmaavia sanoja ja sanamuotoja.

Lopuksi ilmaisuista valittiin yhteistyönä runoon tulevat ja mietittiin mahdollisimman iskevä rytmi.

Vaikka näin toteutettuna poikettiin huomattavasti alkuperäisestä tehtävänannosta, ja erityisesti lavarunoudelle tyypillisestä spontaaniudesta, tehtävä saatiin toiminaan juuri tälle ryhmälle. Opettajan oman palautteen mukaan tämä oli kenties parhaiten hänen omaan opetukseensa sopinut tehtäväkokonaisuus.

Opettajien sovellusideat

Tässä luvussa esittelen opettajien ideoihin ja opetuskokeilun kokemuksiin perustuvia vinkkejä tehtävien soveltamiseen. Sovellusideoiden lista ei ole täydellinen: nostan tässä esiin tiettyjä vinkkityyppejä sekä niihin liittyviä esimerkkejä. Kaikki sovellusvinkit löytyvät Materiaalipaketista tehtävien yhteydestä.

Sekä Lukuviikon oppituntivinkit että lavarunotyöpajojen tehtävät ovat jo itsessään hyvin sovellettavissa myös eri kielten oppitunneille ja monikieliseen oppimisympäristöön. Myös oman äidinkielen opettajien sovellusehdotukset ovat hyödynnettävissä kohdekielestä riippumatta. Vain Aakkosrunon kohdalla tulevat esille kielten äänne- ja kirjoitusjärjestelmien erot: kirjainten ohella runon sanat voivat alkaa myös äänteiden mukaan.

Luonnollisesti oman äidinkielen opetuksen ideoinnissa monikieliset käytänteet ja oppilaiden kielitaitotason huomioiminen nousivat esiin usean tehtävän kohdalla. Vinkeissään opettajat kannustavat muidenkin kuin kohdekielen käyttöön: Supersankarivoima -tehtävässä voiman voi nimetä millä tahansa kielellä, ja sille mietitään yhdessä kohdekielinen vastine. Tai Monikielisen open mic:in voi toteuttaa omassa ryhmässä ja oppilaat saavat käyttää vapaasti osaamiaan kieliä ja niiden eri muotoja. Taitotason huomioimiseen tarjotaan myös alustusideoita, joissa mm. käydään läpi tehtävässä tarvittavia fraaseja ja sanastotehtäviä.

Pyrkimys oppilaiden ikätason huomioimiseen on myös erittäin merkittävässä osassa ehdotuksissa. Esimerkiksi pienet oppilaat voivat käyttää kuvia runonsa rakennuspalikoina ja he voivat osallistua vaikkapa Mun tarina -tehtävään piirtäen. Ryhmissä, joissa on eri-ikäisiä oppilaita, isommat oppilaat voivat toimia kirjureina tai työskennellä muuten pienten apuna. Oppilaiden tukeminen tulee esille muissakin ehdotuksissa. Opettaja voi auttaa esimerkiksi Saksi ja yhdistele -runon tekstien etsimisessä tai valinnassa. Myös oppilaiden rohkaisemiseen ja aktivointiin kiinnitetään huomiota. Sovellusvinkeistä löytyy mm. tehtäviin Supersankarivoima ja Jos menettäisin muistini tarkentavia kysymyksiä, joiden avulla oppilaan on helpompi osallistua ikä- ja kielitaitotasosta riippumatta.

Jotta tehtävät liittyisivät luontevasti opetukseen, ideoissa toistui integroiminen aiheeseen. Esimerkkeinä Kirjerunon nivominen kirjekonventioiden opetteluun tai kirjoitustehtävien toteuttaminen tiettyyn aiheeseen liittyen. Tehtävänantojen mukauttamisen avulla voi myös ottaa oppilaiden taustan huomioon: Mun tarina -tehtävässä oppilas voi verrata kotiaan ja elämäänsä Suomessa ja toisessa kotimaassaan.

Osa opettajista lähti hyvin vapaasti yhdistämään muista tehtävistä/menetelmistä elementtejä lavarunoustehtäviin. Esimerkkeinä näistä opettajien aiemmin työssään käyttämistä menetelmistä tunnepyörän tai tunnekorttien käyttäminen tai Mielleyhtymiä! -tehtävän toteuttaminen leikkimielisenä “sanatennis”-kisana.

Miettiessään tehtävien käyttöä omilla tunneillaan, opettajat huomioivat monia käytännön toteutukseen liittyviä asioita, kuten Saksi ja yhdistele -runon kohdalla

riittävän suuren fonttikoon sekä pienten oppilaiden turvallisen saksien käytön.

(Kielen)oppiminen lavarunousmenetelmien avulla

Opetuskokeilun perusteella lavarunousmenetelmät on mahdollista integroida opetukseen monella tapaa. Niiden avulla voidaan kehittää monipuolisesti eri taitoja ja opetuksen sisältöjä.

Useat tehtävät ovat helposti integroitavissa oppituntien aiheeseen tai laajemminkin monialaisiin oppimiskokonaisuuksiin . Yksi opettaja liitti kouluaiheeseen monialaiseen oppimiskokonaisuuteen tehtävät Mun tarina sekä Puhu paperille ja ruoka-aiheiseen kokonaisuuteen Saksi ja yhdistele -runon. Kouluaiheisessa oppimiskokonaisuudessa oppilaat pääsivät lavarunotehtävien kautta kertomaan elämänsä kouluista sekä visioimaan unelmiensa koulua. Ruoka-aiheisessa kokonaisuudessa puolestaan Saksi ja yhdistele -runon tekstimateriaalina käytettiin ruokareseptejä.

Monet tehtävistä tukevat myös sekä yleisesti aiheeseen liittyvää että oppilaiden omista tarpeesta lähtevää sanaston oppimista. Tehtäviin yhdistettiin mm. kuvakortteja, joiden avulla sekä opeteltiin sanoja yhdessä että tuettiin pienempien oppilaiden itseilmaisua. Opettajat kertoivat myös oppilaiden kyselleen tai itsenäisesti etsineen sanoja tehtäviä tehdessään.

Luonnollisesti lavarunouteen ja luovan kirjoittamisen menetelmiin perustuvissa tehtävissä korostuu kirjoittaminen ja tekstin tuottaminen. Luovaan kielenkäyttöön ja vapaaseen itseilmaisuun rohkaisevat tehtävät voivat motivoida pienempiä oppilaita harjoittelemaan kirjoittamista ja isompia tuottamaan tekstiä.

Suullinen ilmaisu ja vuorovaikutustaidot ovat merkittävässä osassa tehtävissä. Lavarunousmenetelmille tyypillisesti oppilaat harjoittelivat mm. kuuntelu - ja argumentointitaitoja. Kannustavan ilmapiirin luominen ja vapaan itseilmaisun salliminen puolestaan voi mahdollistaa oppilaiden rohkaiseminen oman tekstin tai idean ilmaisemiseen ikä- ja taitotasosta riippumatta.

Kielioppi ei ole lavarunousmenetelmien keskiössä, mutta jotkut tehtävät voivat tarjota luontevan tilaisuuden opetella ja harjoitella tiettyjä muotoja. Kuten aiemmin Jos menettäisin muistini -harjoituksen kuvauksessa kirjoitin, tehtävä motivoi konditionaalimuotojen opetteluun ja harjoitteluun. Oppilaat halusivat usein itse kirjoittaa oikeinkirjoitussääntöjen mukaisesti, vaikka tätä vaatimusta ei opettajan puolelta olisikaan ollut. Näin monia kielioppiasioita kuten esimerkiksi sanojen johtamisen periaatteita käytiin läpi spontaanisti tehtävien lomassa.

Runous ja kirjalliset keinot sen sijaan ovat merkittävällä tavalla mukana menetelmissä. Eksplisiittisesti runouden käsittely on mukana tehtävässä Sisäsointu ja loppusointu, lisäksi mm. rap-lyriikkaan ja spoken word -esityksiin tutustumiseen kannustetaan tehtävänannoissa. Myös oppilaiden omat tuotokset voivat tarjota luontevan tavan tarkastella erilaisia kirjallisia keinoja (ks. Aakkosruno -tehtäväesimerkki).

Edellä mainitut nykylyriikan muodot tarjoavat myös mahdollisuuden tarkastella eri tekstityylejä ja kielenkäytön tapoja. Muun muassa puhekielen käyttö Puhu paperille -tehtävässä sai oppilaat pohtimaan kirjoitetun ja puhutun kielen eroja.

Myös laajemmin tarkasteltuna lavarunousmenetelmät voivat tukea opetussuunnitelman tavoitteiden toteuttamista. Yksittäisten taitojen sijaan opetussuunnitelmassa korostetaan laajempien osaamiskokonaisuuksien hallintaa. Laaja-alaisista osaamiskokonaisuuksista lavarunousmenetelmien käyttö vastaa erityisesti kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun (L2) sekä monilukutaidon (L4) kokonaisuuteen, mutta tukee myös ajattelun ja oppimaan oppimisen (L1) kehittymistä.

Työtapojen tasolla lavarunousmenetelmät voivat tarjota monenlaisia keinoja toteuttaa OPS:n mukaista opetusta, ja tuovat kaivattua lisää oman äidinkielen opetuksen työtapojen valikoimaan. Menetelmät voivat tuoda opetukseen vaihtelevuutta ja niiden avulla voidaan toteuttaa luovaa, kokemuksellista sekä jokaisen oppilaan henkilökohtaiset tarpeet ja kiinnostuksen kohteet huomioon ottavaa toimintaa. Toisten kuuntelemiseen ja kannustamiseen ohjaamisen kautta lavarunousmenetelmät voivat tukea rakentavan vuorovaikutuksen toteutumista.

Yhteenvetoa ja pohdintaa

Opetussuunnitelmassa kannustetaan hyödyntämään oppilaiden kielellistä potentiaalia mahdollisimman laajasti. Käytännössä kuitenkin sekä yleisopetuksen että oman äidinkielen opetuksen ryhmissä tämä tavoite jää usein toteutumatta, eivätkä opettajat välttämättä edes tiedä kuinka lähteä tukemaan oppilaiden monikielisyyttä. Lavarunouden opetuskäytössä pyritään tuomaan kouluopetukseen oppilaiden monipuolista kielellistä osaamista, joten lavarunoustehtävät voivat tarjota konkreettisia tehtäväesimerkkejä ja ideoita monikielisyyttä tukevan pedagogiikan toteuttamiseen.

Tässä oman äidinkielen opetuksessa toteutetussa osahankkeessa tavoitteena oli koostaa materiaalipaketti, jossa lähtökohtana on ollut monikielisen pedagogiikan toteuttaminen lavarunoustehtävien avulla. Materiaalipaketin kehittämiseen osallistui oman äidinkielen opettajia, jotka ovat ideoineet tehtävien soveltamista omaan opetukseensa sekä kokeilleet näitä tunneillaan. Ideoiden ja opetuskokeilun tulosten perusteella tehtäväpakettia on kehitetty edelleen. Oman äidinkielen opetusryhmissä voi olla hyvin eri-ikäisiä ja eri kielitaitotasoilla olevia oppilaita, joten tavoitteena on ollut koota mahdollisimman monipuolinen materiaalipaketti. Ajatuksena on tarjota virikkeitä Mun tarina -hankkeessa laadittujen tehtävien soveltamiseen opetuksessa. Valmiiden ideoiden esittelyn lisäksi tavoitteena on rohkaista toteuttamaan omannäköistä ja omien oppilaiden tarpeisiin vastaavaa opetusta.

Tehtäväesimerkit näyttävät konkreettisesti kuinka suurta vaihtelua eri oman äidinkielen opetuksen ryhmien välillä on. Ne osoittavat myös kuinka toimivia tehtävät voivat olla ikä- ja taitotasoiltaan hyvinkin heterogeenisissä opetusryhmissä. Tehtävät havainnollistavat myös kuinka monipuolisesti, luovasti ja oppilaiden tarpeet sekä ryhmädynamiikan huomioiden opettajat pystyivät tehtäviä soveltamaan - sekä tehtäväpaketin ideoita hyödyntäen että omia sovellustapoja kehitellen.

Ryhmien heterogeenisyys näkyy myös sovellusideoiden monipuolisuudessa. Miettiessään tehtävien käyttöä omassa opetuksessaan, opettajat lisäsivät muun muassa runsaasti eriyttäviä ideoita, jotka mahdollistavat oppilaiden ikä- ja taitotasoerojen huomioimisen sekä oppilaiden tukemisen. Lisäksi oli paljon sovellusehdotuksia, jotka auttavat integroimaan tehtäviä oppitunnin aiheeseen sekä ottamaan huomioon käytännön toteutukseen liittyviä haasteita. Osa opettajista myös liitti lavarunoustehtäviin aiemmin käyttämiään menetelmiä.

Opetuskokeilussa saatujen kokemusten perusteella lavarunoustehtävien avulla voidaan kehittää monia eri taitoja ja ne ovat hyvin liitettävissä oppituntien aiheeseen ja sisältöön. Suullisen ilmaisun ja vuorovaikutustaitojen harjoittaminen on merkittävässä roolissa useimmissa tehtävissä, ja kirjoittaminen ja tekstin tuottaminen erityisesti lavarunouteen ja luovaan kirjoittamiseen pohjaavissa harjoitteissa. Lisäksi runouden, eri tekstilajien sekä kielenkäytön tapojen tarkastelu nousee esille useissa tehtäväesimerkeissä. Tärkeä huomio oli myös, että vaikkei kielioppi ole lavarunousmenetelmien keskiössä, tehtävät kuitenkin tarjosivat motivoivan tilaisuuden harjoitella tiettyjä muotoja. Konkreettisten taitojen lisäksi tehtävät tuovat opetusmenetelmiin vaihtelevuutta, ja niiden avulla on mahdollista toteuttaa mm. luovaa ja oppilaiden tarpeet huomioivaa opetusta sekä tukea rakentavan vuorovaikutuksen toteutumista.

Korostan kuitenkin, että julkaisussa on esitelty lavarunoustehtävien mahdollisuuksia opetuksessa. Myös opetuskokeilun aikana oli runsaasti tilanteita, joissa tehtävät ja niiden sovellustavat eivät toimineet odotetulla tavalla. Toisaalta on vähintäänkin yhtä paljon esimerkkejä siitä, kuinka tehtävät toivat odottamatonta, positiivista lisää opetukseen.

Minulla on ollut hankkeessa antoisa mutta haastava kaksoisrooli; toimin sekä tutkijana että opettajana. Oman opetustyöni kannalta ehkä tärkeintä on ollut luovan kirjoittamisen mahdollisuuksien huomaaminen, joka on tuonut rohkeutta käyttää uusia toimintatapoja iältään ja kielitaitotasoltaan vaihtelevissa ryhmissä. Erityisen hienoa on ollut myös saada työskennellä motivoituneiden ja taitavien kollegoiden kanssa, joiden työ menetelmäpaketin kehittämisessä on ollut korvaamatonta. Opettajakollegoilta saatu palaute lavarunousmenetelmistä on ollut pääosin positiivista. Sekä tehtäviä kokeilleet että monet työpajoihin osallistuneet opettajat ovat innostuneet soveltamaan tehtäviä opetuksessaan.

Lähteet

BAKER, C., 2011. Foundations of bilingual education and bilingualism. Bristol, UK: Multilingual Matters.

BEARDER, P., 2015. Liberating tongues?: A theoretical analysis of the work of a fulltime embedded spoken word educator in a secondary school. English in Education, 49(3), pp. 233-251.

BLOMMAERT, J., 2010. The sociolinguistics of globalization. New York NY: Cambridge University Press.

FISHER, M.T., 2005. From the Coffee House to the School House: The Promise and Potential of Spoken Word Poetry in School Contexts. English Education, 37(2), pp. 115-131.

GARCÍA, O., 2009. Bilingual education in the 21st century: a global perspective. Malden, MA: Blackwell.

LATOMAA, S., 2018. Ei joko–tai vaan sekä–että: kaikille kielille on tilaa ja tarvetta. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, 9(2).

LOW, B., 2011. Slam School: Learning Through Conflict in the Hip-Hop and Spoken Word Classroom. Redwood City: Stanford University Press.

OPETUSHALLITUS, 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.

PIIPPO, J., 2017. Näkökulmia oman äidinkielen opetukseen: opettajien olennainen osuus. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, 8(4).

WEBER, J.J., 2014. Flexible multilingual education: putting children's needs first. Bristol: Multilingual Matters.

Jaetut kokemukset vahvistavat – lavarunous kirjallisuusterapeuttisena menetelmänä

Lavarunous lukiolaisten itsetuntemuksen avuksi

FT Merja Kauppinen

Uusissa lukion opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2019) kiinnitetään erityistä huomiota lukiolaisten vastuulliseen, myötätuntoiseen ja yhteisölliseen toimintaan sekä itsensä kehittämiseen. Lukiokoulutuksen tehtävänä on tarjota paikkoja ja aineksia identiteetin, ihmiskäsityksen, maailmankuvan ja -katsomuksen rakentamiseen sekä oman paikan hakemiseen maailmassa. Koulutus tähtää elämänhallintaan ja ongelmanratkaisuun eettisen pohdinnan ja toisen asemaan asettumisen pohjalta. Nämä juhlaviltakin kuulostavat tavoitteet tarjoavat maamerkit nuorten henkiselle kasvulle ja hyvinvoinnille, mutta niiden toteuttamiseksi tarvitaan monentyyppisiä ideoita ja malleja.

Pääsin mukaan Mun tarina -hankkeeseen vuonna 2017 ensin rahoitushakemuksen lausunnonantajaksi ja rahoituksen ratkettua tieteelliseksi asiantuntijaksi. Olen osaltani suunnitellut ja edistänyt hankkeen tutkimuspohjaista toteutumista. Muistan jo hakemusvaiheessa innostuneeni suuresti siitä, miten lavarunoustoiminta pystyy parhaimmillaan kokoamaan nuoret yhteen monenlaisten tarinoiden äänelle. Erityisen hienoa oli, että kertojina toimivat nuoret itse. Myöhemmin työpajoja ja nuorten runotilaisuuksia seuratessani oivalsin, että lavarunoudella voisi olla myös sosiaalis-emotionaalisia vaikutuksia, joita artikkelissani käsittelen.

Mun tarina -hankkeen lavarunoustyöpajat toimivat avauksena sille, millaisista sisällöistä ja työskentelystä laaja-alainen osaaminen (Opetushallitus 2019) voisi lukiossa rakentua. Osallistumisen ja palautteen perusteella nuoret kokivat pajatoiminnan suurelta osin voimaannuttavaksi, ja osa heistä piti taidelähtöisen ilmaisun avaamia mahdollisuuksia erityisinä. Mun tarina -työpajat kohdentuvat erityisesti kulttuuri-, hyvinvointi-, vuorovaikutus- ja luovaan osaamiseen sekä yhteiskunnallisuuteen ja eettisyyteen. Tässä artikkelissa haetaan vastausta siihen, miten kirjallisuus ja terapeuttinen kirjoittaminen toimivat elämisen taitojen sekä itsekasvun ja -tuntemuksen kehittäjänä lukiolaisten itsensä kokemana.

Mun tarina -työpajatoiminta tähtäsi siihen, että nuoret rohkaistuvat lavarunouden avulla käsittelemään heille itselleen keskeisiä ja merkityksellisiä asioita. Näistä ovat esimerkkeinä globaalit tai muut yhteiskunnalliset ilmiöt sekä omaan kasvuun ja kehittymiseen liittyvät kysymykset. Työpajojen tavoitteissa ja menettelyissä on yhtymäkohta kirjallisuusterapian psykoedukatiiviseen ja pedagogiseen painotukseen (Ihanus 2009). Tämän vuoksi Mun tarina -työpajojen synnyttämiä kokemuksia on mielekästä tarkastella juuri kirjallisuusterapian valossa.

Lavarunous toimii Mun tarina -työpajoissa nuorten sosiaalis-emotionaalisen kasvun välineenä formaalissa koulukontekstissa[1] eli lukiossa. Sosiaalis-emotionaalisilla taidoilla tarkoitetaan sekä sosiaalisiin suhteisiin että tunne-elämään liittyviä taitoja. Kehittyneiden tunnetaitojen on todettu olevan yhteydessä yksilön kaikkinaiseen hyvinvointiin. (Metsäpelto & Feldt 2009.) Sosiaalisuus on puolestaan synnynnäinen temperamenttipiirre, joka liittyy yksilön haluun olla muiden ihmisten kanssa (Keltikangas-Järvinen 2010).

Vaikka yhteiskunnassamme kiinnitetään huomiota nuorten henkiseen hyvinvointiin ja kehittymiseen, osa nuorista voi erilaisista toimenpideohjelmista huolimatta huonosti (Junttila 2010). Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen vuoden 2019 kouluterveyskyselyn indikaattorit osoittavat karuja asioita lasten ja nuorten hyvin/pahoinvoinnista. Vaikka kiusaaminen eri kouluasteilla on hieman vähentynyt, koulussa kiusataan edelleen. Itsensä yksinäiseksi kokevia on 15 % lukiolaistytöistä, ja yksinäisyyden on edelleen todettu olevan yhteydessä ahdistuneisuuteen. Henkistä väkivaltaa lukio-opiskelijoista kokee vanhempiensa taholta jopa yli neljännes nuorista. Oppilas voi oireilla pahaa oloaan monin ta-

voin, esimerkiksi vihan tuntein mutta myös kognitiivisin oirein (suoriutuminen, keskittymis- ja muistiongelmat) ja somaattisin oirein (univaikeudet, syömishäiriöt). On arvioitu, että nykylapsista ja -nuorista 10–15 % kärsii myös sellaisesta sairaudesta, joka rajoittaa heidän jokapäiväistä elämäänsä (McCulliss & Chamberlain 2013). Näin ollen jokaisessa opiskelijaryhmässä on useampia erityistä emotionaalista ja sosiaalista tukea tarvitsevia nuoria.

Ympäristö voi tukea tai olla tulppana yksilön sosiaalis-emotionaalisten taitojen kehittymiselle ja tunnelukkojen avaamiselle. Sosiaalinen tuki nuorelle voi olla käytännön tukea, tunnetukea, tiedollista tukea tai tulkintatukea. Sitä voi antaa lähes mikä tahansa epävirallinen taho, kuten oma perhe tai ystävät, tai se voi olla virallista eli ammattiauttajilta saatua tukea. Psykologit ja psykoterapeutit käyttävät työssään erityyppisiä terapiamenetelmiä, joihin kirjallisuusterapiakin kuuluu. Sen avulla on pystytty dokumentoidusti kehittämään lasten ja nuorten empatiakykyä, ongelmanratkaisutaitoja, myönteistä minäkuvaa ja itsetuntemusta, toisten sietämistä, hyväksymistä ja kunnioitusta, sosiaalisesti hyväksyttävää käyttäytymistä ja moraalisten arvojen tarkastelua (McCulliss & Chamberlain 2013). Kirjallisuusterapia tarkoittaa näin käytettynä yksilön elämän taitojen tukemista ja on luonteeltaan pedagogista (Ihanus 2009).

Vuorovaikutteinen ja pedagoginen kirjallisuusterapia tuo arkeen merkittävyyttä

Mun tarina -työpajat etenivät vuorovaikutteisen, pedagogisen kirjallisuusterapian menettelytapoja noudatellen. Siihen kuuluu tekstien elämyksellinen ääneen ja yhdessä lukeminen sekä niiden herättämien tunteiden ja kokemusten reflektiivinen, kollektiivinen käsittely. Esiin nousevia tunteita ja kokemuksia tuodaan keskustellen, kirjoittaen ja erityyppisin taidemenetelmin esiin työskentelyn aikana. Tekstien työstämistä on voi omakohtaistaa myöhemmin, kun terapeuttinen prosessi on saatu alkuun. Työskentelyssä tavoitellaan ajatusten ja ilmaisun vapautumista sekä luovien mahdollisuuksien valjastamista kokemusten ja ajatusten työstämiseen. Vuorovaikutteisen kirjallisuusterapian avulla on mahdollista kehittää yksilön persoonallisuutta ja vuorovaikutustaitoja sekä syventää oppimiskokemuksia. Nämä tavoitteet ovat keskeisiä koulukontekstissa.

Vuorovaikutteinen kirjallisuusterapia perustuu narratiiviselle ja konstruktiiviselle lähestymistavalle yksilön eheytymiseen ja kasvuun (ks. Mazza 2017, 15). Sen pohjana ovat kielenkäytön, symbolien ja tarinoiden terapeuttiset, kasvattavat, kehittävät ja yhteisölliset vaikutukset. Kirjallisuusterapeuttisen työskentelyn perustana on humanistinen ihmiskäsitys, ja taustalla vaikuttavat romanttisen filosofian ja sekä perinteisen että nykyaikaisen psykologian käsitykset ihmisestä, joka työstää minuuttaan läpi elämänsä kokemustensa, tunteidensa ja käsitystensä kautta. (Kosonen 2018; Mazza 2017,16.)

Kirjallisuusterapia pohjaa osallistujien refleksiivisiin tarinoihin, jotka suuntautuvat itseen ja omiin kokemuksiin. Näiden jaettavien tarinoiden kiinnostavuus ja samalla vaikeus on Brunerin (2004) mukaan siinä, että niiden kertoja ja keskeinen henkilö ovat aina sama asia, ja tällaisessa refleksiivisyydessään ne ovat häilyviä ja alttiita kulttuurisille vaikutteille. Tuloksena on kuitenkin monimerkityksellisiä tarinoita, jotka toimivat terapeuttisena elementtinä sekä yksilölle että ryhmälle. Refleksiivisten tarinoiden voima terapiassa on siinä, että ne saavat luonnostaan monentyyppisiä merkityksiä ryhmän keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tekstille rakentuva yhteisöllinen merkitys on aina tilannesidonnainen, muuttuva ja ryhmäläisten tarpeisiin sopeutuva. (Mazza 2017, 15.) Koulussa syntyvien tarinoiden luonteeseen ja käsittelyyn vaikuttaa väistämättä formaali koulukonteksti, joka on normitettu ja perustuu sosiaalisille järjestyksille. Kuitenkin työpajojen dialogisuus auttaa

1 Formaali koulukonteksti on muodollinen, virallinen oppimisen ympäristö. Siellä oppiminen on aina tavoitteellista ja säädeltyä, ja sitä tarjoaa yleensä koulu tai joku muu koulutusorganisaatio. (Malcolm, Hodkinson & Colley 2003.)

lukio-opiskelijoita peilaamaan mielleyhtymiään, muistojaan, tulkintojaan ja tunteitaan vertaisten kanssa. Vuorovaikutus toimii tunteiden siirtämisessä yksilöstä toiseen ja sekä yksilön omien että kollektiivisten merkitysten rakentamisessa.

Lavarunoustyöpajoissa oli monentyyppisiä vuorovaikutuksellisia elementtejä, sillä niissä vaihtelivat luovien menetelmien ruokkima kokemusten ja ajatusten herättely ja niiden dialoginen pohdinta. Lavarunoustyöpaja myötäili ekspressiivisiä ryhmäterapiamuotoja siinä, että se yhdisti kirjallisuutta, kirjoittamista ja suullista luovaa ilmaisua (Ihanus 2009). Pajan vetäjien tekstejä ja YouTubeen upotettuja lavarunoja kuunneltiin esitettyinä ja luettiin paperilta ja niiden herättämistä tunnelmista ja ajatuksista keskusteltiin. Tämän jälkeen tuotettiin tekstejä eri aiheista monin menetelmin ja omista runoista keskusteltiin. Tärkeää oli saada näkyviin nuorten omia tunteita ja kokemuksia sekä luoda heille paikkoja jakaa ja käsitellä niitä vertaisten kannatellessa ja peilatessa ajatuksia. Elämyksellinen, toiminnallinen työskentely runojen parissa mahdollisti tilan, jossa lukion analyyttinen ja tietopainotteinen asioiden käsittely väistyi hetkeksi syrjään esteettisiä ja intuitiivisia elementtejä sisältävän työskentelyn tieltä. Kaikki pajan esitykset ja harjoitukset oli tehty vuorovaikutteisiksi siten, että niitä oli mahdollista purkaa ja käsitellä yhdessä.

Reflektiivisen kirjoittamisen ja runokielen taika

Kirjoittaminen on terapeuttisessa mielessä itsen kuvastamista tekstuaalisesti (Ihanus 2009), ja mielen hakeminen maailmalle on yksilön mentaalisista tehtävistä tärkeimpiä (Bruner 2004). Kirjallisuusterapeuttisella itseilmaisulla onkin havaittu olevan monentyyppisiä terveysvaikutuksia. Kun ihmiset kirjoittavat omista merkittävistä tunnekokemuksistaan, heidän terveydentilansa kohenee, he tuntevat vapautuvansa taakasta ja kokevansa helpotusta. Tämä perustuu siihen, että kirjoittamisella on laaja-alaisia vaikutuksia yksilön kognitioon, tunteisiin, käyttäytymiseen ja itsetuntoon. Refleksiivisen kirjoittamisen avulla syntyy oivalluksia, joita voi käyttää ilmiöiden, asioiden ja tapahtumien jäsentämiseen. Tällainen toiminta kerryttää puolestaan yksilön mentaalista pääomaa: myönteisiä selviytymiskeinoja. (Lindquist 2009.) Kirjoittaminen on kuitenkin aina sen verran monitahoinen ja kompleksinen tapahtuma (ks. Kauppinen ym. 2015), että sen hoitavien ja itseymmärrystä kartuttavien seurausten erittely ja tarkka kuvaaminen on vaikeaa (Ihanus 2009). Seuraavaksi pyrin kuvaamaan kirjoittamisen psykoedukatiivisia vaikutuksia lukiolaisten kokemuksia hyödyntäen.

Kieli toimii tekstipohjaisissa kokemuksissa transformatiivisena, voimaannuttavana elementtinä (ks. Mezirov 1990). Ihmismielen dynamiikan ja kielenkäytön välinen suhde on kaksisuuntainen: kieli suuntaa ja muovaa ihmisen havainnoinnin, ajattelun ja tulkinnan prosesseja, jotka puolestaan vaikuttavat hänen ilmaisukeinoihinsa ja kielenkäyttöönsä (ks. Ihanus 2009). Kielen osuus on näin ollen kokemuksessa keskeinen, ja kokemuksellistamis- ja eläytymisprosessissa ovat läsnä kielen eri muodot: arkikieli tai -puhe, metaforinen kieli, jonka kautta tiedostamaton saa ilmiasunsa tai ajattelu muotonsa, sekä näiden kielimuotojen suhde merkityksenmuodostuksessa (Mertanen 2009).

Kirjallisuuden sisältämä runokieli puhuttelee yksilöä kokonaisvaltaisesti vetoamalla sekä kognitioon että tunteisiin. Se kutsuu ajattelemaan innovatiivisesti tarjoamalla ärsykkeitä. Runokielellä on omia ainutlaatuisia, terapeuttisia vaikutuksia. Niiden ansiosta yksilö pystyy löytämään uusia näkökulmia, osallistumaan vuorovaikutukseen turvallisesti epäsuoralla kertomisella ja rakentamaan luetusta tai kuullusta oman tulkintansa. Yksilön tulkitsema runokieli siirtää hänen huomionsa yleisestä yksityiseen eli omaan tilanteeseen. Yksilölle syntyy omakohtaisen merkityksellistämisen kautta mahdollisuus toimijuuteen ja samalla vastuu mahdollisesta ajattelun ja toiminnan muutoksesta. (Kähmi 2015, 139.)

Kirjoittaessaan yksilö voi altistua traumaattisiksikin kokemiinsa asioihin turvallisesti ja oman mielen sallimissa rajoissa. Esteettisen tekstin synnyttämiä implisiittisiä merkityksiä ja poeettista hämärää tarvitaan, jotta saadaan yhteys omiin tunteisiin (vrt. laulun sanat, runot ja tarinamaiset tekstit). Kirjoittamisen tulisikin sisältää paitsi jäsentäviä elementtejä, myös poeettisen hämärän ilmaisua, jotta se toimisi terapeuttisesti. (Lindquist 2009.)

Vuorovaikutteisen kirjallisuusterapian pedagogiset mahdollisuudet

Fiktiivinen kirjallisuus vaikuttaa nuorten terapiaa koskevien tutkimusten mukaan erityisesti itsetuntemuksen ja vuorovaikutustaitojen oppimiseen, missä piilee pedagoginen mahdollisuus. McCulliss ja Chamberlain (2013) korostavat lukemisen ylipäänsä lisäävän yhteyden ja johonkin kuulumisen tunteita, sillä henkilöihin ja tapahtumiin samastuminen vähentää eristyneisyyttä. Kirjallisuusterapiaa käytetäänkin anglosaksisten maiden kouluissa lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen tukemiseen ja yksilön normaalin mentaalisen kehityksen ylläpitämiseen. Suomessa fiktiivistä kirjallisuutta on käytetty koulussa 1960-luvulta lähtien luovan (ilmaisevan) lukemisen ja kirjoittamisen opetuksessa. Jotta fiktiivinen kirjallisuus toimisi nimenomaan itsetutkistelussa ja tunteiden työstämisessä, nykyisen kaltainen kirjallisuudenopetus ohjattuine analyyseineen ja ennalta-asetettuine tulkintakehikkoineen ei riitä. On luotettava fiktion terapeuttiseen voimaan, kirjoittamiseen itsetuntemuksen välineenä sekä dialogisen vuorovaikutuksen hoitavuuteen.

Mazza (2017, 18) esittelee kirjallisuusterapeuttisen tilan muodostumista yksilön kognition, tunteiden ja käyttäytymisen pohjalta. Reseptiivinen/kuvaileva elementti sisältää harjoituksissa käytettävän kirjallisuuden. Ekspressiivinen/luova komponentti käsittää tekstin tuottamisen. Symbolinen/seremoniallinen komponentti sisältää metaforat, rituaalit ja tarinankerronnan, joita terapiassa hyödynnetään. Nämä elementit mahdollistavat elämyksellisen, luovan ja hoitavan työskentelyn tunne-elämän ja intuitiivisen tietämisen sekä alitajunnan alueilla. Vuorovaikutteisessa, pedagogisessa kirjallisuusterapiassa ovat läsnä oppimisen kaikki puolet: kognitiivisen puolen (tunne- ja vuorovaikutustaitoja koskevan tietouden ja analyyttisen kokemusten jäsentämisen) lisäksi oppimisen tavoitteisiin ja sisältöihin liittyvät taito-, tahto- tunne- ja asenneulottuvuudet.

Kirjallisuuden luovan käytön ja itseilmaisun varaan rakentuvat työpajat tuovat esteettisen ja taiteellisen tietämisen ja kokemuksellisen oppimisen koulukontekstiin. Kirjallisuus mahdollistaa täten yksilölle monenlaisia henkisiä tiloja, kuten inspiraation (virittäytymisen tilaan ja kokemiseen), imaginaation (vaihtoehtoisten todellisuuksien luomisen), illuusion (potentiaalisen tilan todellisuuden ja fantasian välillä), intuition (herkistymisen tilanteille, asioille, tunnelmille), innovaation (uusien mahdollisuuksien synnyttämisen), integraation (erillisinä pidettyjen asioiden yhdistämisen) ja ihmettelyn sekä oman ihmettelyn tutkiskelemisen (Ihanus 2009). Nämä henkiset tilat valjastetaan Mun tarina -työpajoissa itsestä ja muista oivaltamisen palvelukseen.

Kirjallisuusterapia eroaa kirjallisuuspedagogiikasta perustavanlaatuisesti siinä, että kirjallisuus ei ole analyysin kohde, tiedon lähde tai harrastuneisuuden osoittamisen paikka. Sen sijaan terapeuttinen työskentely nojaa aina minuuden käsittelyyn sekä ihmis- ja ympäristösuhteiden ja eettisten ja eksistentiaalisten kysymysten tarkasteluun tekstien avulla (Ihanus 2009). Kirjallisuuden käyttö perustuu tekstin synnyttämään tunnevasteeseen: tunnistamis- ja samastumistapahtumaan tekstiä luettaessa (Kosonen 2018). Kun teksti koskettaa yksilöä, se samalla merkityksellistyy. Kun eri yksilöt jakavat merkityksellistettyjä tekstikokemuksiaan, syntyy moniäänisyyttä ja kerroksisuutta tekstin tulkintaan, ja tämä toimii puolestaan vuorovaikutteisen kirjallisuusterapian käyttövoimana. Teksti on hoitava juuri

tietyssä tilanteessa tietylle osallistujajoukolle. Tekstin objekteille ja ilmiöille annettavat merkitykset ja niistä keskustelu mahdollistaa oman ongelman ulkoistamisen ja käsittelyn ilman henkilökohtaista painolastia. (Mazza 2017, 15.)

Lavarunouspajoissa kokemusten ja ajatusten ilmaisu runomuodossa oli keskeinen osa työskentelyä. Se muistutti idealtaan itsehoidollista kirjoittamista, joka perustuu mieluisuuteen ja vapaaehtoisuuteen (ks. Lindquist 2009), ja työpajoissa pyrittiinkin vapaaseen kirjoittamisen tilaan virittelemällä tunnelmaa sallivaksi ja dialogiseksi.

Mun tarina -lavarunouden hoitavat ja kasvua tukevat ulottuvuudet

Tarkastelen seuraavassa sosiaalis-emotionaaliseen kasvuun liittyviä merkityksiä, joita lukiolaiset antoivat lavarunoudelle. Olen kiinnostunut siitä, miten tunteiden ja oman ilmaisun kautta rakentuva fiktiivisten tekstien lukeminen, kirjoittaminen ja niihin liittyvä vuorovaikutus auttavat hahmottamaan ja käsittelemään itselle merkityksellisiä asioita. Nuorilta kerättiin välittömästi Mun tarina -työpajan jälkeen lomakekyselyllä kommentteja lavarunouden toimivuudesta ja merkityksellisyydestä sekä kokemuksia ja mielipiteitä pajoista. Kysymykset kohdistuivat muun muassa siihen, miten harjoitukset koettiin ja mikä kokemuksiin vaikutti sekä kenelle lavarunoutta voisi suositella ja miksi. Käytän tämän työn aineistona niiden 178 lukiolaisen vastauksia, jotka antoivat tutkimusluvan. Avovastaukset käsiteltiin laadullisella sisällönanalyysilla anonyymisti tutkimuseettisiä periaatteita noudattaen.

Lukiolaiset ilmaisivat kyselyssä useita sellaisia merkityksiä, jotka mukailevat vuorovaikutuksellisen kirjallisuusterapian toimintatapoja ja vaikuttavuutta. Pajat ovat kyselyn mukaan selvästi toimineet opiskelijoille tunteiden ja kokemusten käsittelyn sekä elämisen taidon rakentamisen paikkana. Esittelen seuraavaksi viisi nuorten pajoille antamaa merkitystä, jotka liittyvät itsetuntemukseen ja ihmisenä kasvuun:

- ✎ kirjoittaminen ilmaisukeinona ja kokeilujen mahdollistajana
- ✎ kirjoittaminen mielen vapauttajana ja rentoutuskeinona
- ✎ tekstit tunnevasteen herättäjänä
- ✎ mahdollisuus kokea ja jakaa asioita yhdessä
- ✎ kirjoittaminen itsehoitona.

”Voi kertoa omasta elämästä tai mistä vaan” – kirjoittaminen oman ilmaisun ja kokeilujen mahdollistajana

Lavarunous toimi lukiolaisille viestikanavana, väylänä itseilmaisuun, ja mieleen oli jäänyt se kun joutui lukemaan omaa tekstiään. Kokemus saattaa olla vaikea, aluksi jopa vastenmielinen, mutta vapauttava, kun asiansa voi päästää itsestään ulos (ks. Lindquist 2009). Kaikenlainen ilmaisu koettiin pajoissa mahdolliseksi – myös vähemmän mukavien tai kauniiden asioiden esiin tuonti. Oman kielen tai aiheen/kokemuksen vaatiman kielen käyttö auttoi myös muodostamaan suhteen omiin kokemuksiin: kiroilu on sallittu eikä asioita kierrellä tai kaunistella. Työpaja luokan dynamiikasta vapautumisen ja mielipiteiden esittämisen mahdollistajana tuotiin myös esiin.

Tietokoneella tiedosto: ”Ajatukset, jotka halusin purskauttaa paperille.” Sinne kirjoitan mitä vain, jos haluan kirjoittaa”

Monenlaiset tunteet ja kokemukset voivat saada opiskelijoiden kokemusten mukaan tekstissä sanallistuksen ja samalla olemassaolon. Yksilölle tämä voi merkitä lupaa myös ristiriitaisille kokemuksille ja tunteiden ailahtelulle, kun herkistyy tärkeiksi koetuille asioille. Lukiolaiset kuvaavat tekstin laatimisen kokemusta asettumisena oman elämänsä subjektiksi, jonka tekemisellä on merkitystä.

Lukiolaiset nostivat esiin sen, miten lavarunouden edustama itseilmaisu poikkesi suuresti kirjoittamisesta lukion toimintakulttuurissa, joka on pitkälti normitettua ja säädeltyä: ”pidin siitä, että sai kirjoittaa koko ajan, sillä silloin tuli kiinnostavaa tekstiä, kun ei pitänyt miettiä tekniikkaa tai onko teksti hyvä”. Monet ihmettelivät lavarunouskirjoittamisen helppoutta ja vaivattomuutta ja aiheiden kiinnostavuutta verrattuna tyypilliseen kirjoitustilanteeseen äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineessa: ”Mielenkiintoisia aiheita kuten omasta elämästä kertominen eri näkökulmista”.

”Se on niin vapaa mielistä, jonka avulla voi päästää taakan harteilta” – kirjoittaminen mielen vapauttajana ja rentouttajana

Lukiolaiset huomasivat tekstien toimineen itselleen terapeuttisesti: lavarunoutta kuvattiin mielen tyhjentämiseksi paperille ja ajatusten käsittelemisen muodoksi. Tekstit toimivat kirjallisuusterapeuttisesta näkökulmasta purkauksen väylänä, jossa yksilö voi säädellä kipeiden kokemustensa ilmaisua monin tavoin (Lindquist 2009). Pennebaker (1997) nimeää tällaisen oman mielen tyhjentämisen pölynimuri-ilmiöksi. Opiskelijoille oli syntynyt ryhmissä samastumisen kokemuksia vertaisten kanssa ja mahdollisuus käsitellä samalla omia kuormittavia kokemuksia.

”Samaistuin paljon noihin lapsuudenmuistoihin. Tykkään myös kirjottaa. Tää oli uudenlainen kirjotustapa ja se kiinnostaa mua.”

Lukiolaisten kokemuksista voi lukea myös jonkinlaista sovinnaisesta ilmaisusta vapautumista aihepiirien ja ilmaisun muodon alueilla.

”Päänkohina suurista tunnevyöryistä johtuen” – tekstit tunnevasteen herättäjänä

Kirjoittamiseen liitettiin paljon positiivisia tunteita ja korostettiin tekstien tekemisen tuottamaa mielihyvää: Hauskuus tehdä omia runoja. Lavarunoilijoiden ja muiden ryhmäläisten tekstit synnyttivät lukiolaisissa tunnevasteen. Tekstit saatettiin kokea hyvin esteettisiksi ja täten merkityksellisiksi: Se on taidetta, se on avartavaa ja kaunista. Erityisesti omista asioista kirjoittaminen koulussa, ”tunnevyöry” ja tarinoiden moninaisuus koskettivat lukiolaisia: ”Se on mielestäni mielenkiintoista, koska jokaisella ihmisellä on eri tarina tai erilaisia asioita kerrottavana”. Toisiinsa vertautuvat tarinat ja tarinamuunnelmat olivat pysäyttäneet lukiolaiset pohtimaan. Bruner (2004) selittää yksilöllisten tarinoiden kiehtovuutta niiden kerroksisuudella. Tarinoiden rakentamiseen tarvitsemme kokemuksemme jatkuvaa tulkintaa ja uudelleentulkintaa. Muisti on valikoiva, samoin muistikuvat tapahtumista, joista synnytämme elämämme kertomuksen.

Lukiolaiset mainitsivat kokeneensa kirjallisuuden esitettynä jotenkin erityisenä. Vetäjien esittämät hienot runot mainittiin useimmiten mieleenjäävimmiksi asiaksi pajasta. Lukiolaiset kuvasivat tunteneensa sen, miten tekstien avulla voi todella vaikuttaa. Moni lukiolainen oli tehnyt pajassa myös uuden tekstilajivaltauksen: runot ja runokirjat.

”Kaikkien kirjoituksia kehuttiin paljon” – yhdessä kokemisen ja jakamisen mahdollisuus

Lukiolaiset havaitsivat, että erityisesti jaetut tekstit vaikuttavat. Teksteissä, joita he tuottivat itse pajoissa, arvostettiin erityisesti ilmaisun avoimuutta, puhuttelevuutta ja koskettavuutta. Tekstit saivat opiskelijoiden mukaan ajatukset liikkeelle sekä kirjoittajalla/esittäjällä että kuulijalla. Mahdollisuutta olla vuorovaikutuksessa tekstien kautta arvostettiin: ”Pidän kirjoittamisesta ja haluaisin ilmaista itseäni enemmän ja kuulla muiden ihmisten tekstejä.” Pajan ohjaajien aito välittäminen opiskelijoista ja heidän sanottavistaan oli pantu merkille: ”Mieleeni jäi se kuinka kaikkien kirjoituksia kehuttiin paljon ja tuli fiilis, että ne myös todella kiinnostaa”. Lavarunoilijoiden aitoa palautetta ja paneutumista lukiolaisten asioihin arvostettiin, samoin tekstien jakamisen kulttuuria ja opiskelijoiden aktivointia. Ilmaisua vapautti lukiolaisten mukaan se, että työpajassa heitä kohdel-

tiin inhimillisesti ja arvostaen: työpajavetäjien ihana eläväisyys ja inhimillisyys. Työskentelyilmapiiri koettiin vapautuneeksi, rentoutuneeksi ja toisia kunnioittavaksi: rennot ja muut ihmiset hyväksyvät ihmiset, tunnelma, kannustettu ja hyväksytty olo. Opiskelijat tulivat ilmaisseeksi teksteissään avoimesti tunteita, joita kouluympäristössä harvoin tulee esiin. Tällainen oli esimerkiksi syvä liikutus, kun omassa tekstissä sanoitettiin muille omaa ikävää kokemusta ensimmäistä kertaa. Kaverien halausten kera teksti tuli luettua yhteiskannustuksella.

”Kun olin masentunut ainoa tapa päästä yli oli kirjoittaa” – kirjoittaminen itsehoitona

Noin 45 % pajoihin osallistuneista lukiolaisista kirjoitti vapaa-ajallaan jotakin, mm. laulun sanoituksia, fanifiktiota, ajatuskirjaa, erilaisia mietteitä, päiväkirjaa, blogia, räppiä sekä tilanne- ja hahmokuvauksia. Näistä tekstilajeista monet sisältävät refleksiivisiä elementtejä, jotka voi katsoa kirjallisuusterapian viitekehyksessä terapeuttisiksi ja itsehoidollisiksi. Vaikka kirjoittamisen tarkoitusta ei erikseen kysyttykään, tekstien yhteydessä mainittiin tunteista kirjoittaminen, vähän omia fiiliksiä purkaan, kirjoitan ajatuksia ylös ja pohdintoja, itsekseni kirjoitan omia mielipiteitä ja tunteita koska helpompi käsitellä vaikeita asioita. Nuoret mainitsivat kanavoineensa tekstien kautta masennustaan ja ahdistustaan: kun olin masentunut ainoa tapa päästä yli oli kirjoittaa. Teksteihin merkittiin omaa sisäistä elämää ja jäsennettiin koettua, myös unimaailmaa: Kirjoitan yksityistä ns. päiväkirjaa ajatuksista, unista ja tunteista.

Yleisimmin tekstit syntyivät itselle, mutta yhtä hyvin niitä luetutettiin kaverilla. Muutamat opiskelijat julkaisivat tuotoksiaan myös sosiaalisessa mediassa (blogialusta, Snapchat). Näin ollen omat ajatukset, tunnelmat ja tunteet saivat peilauspintaa vertaisen ajatuksista ja kokemuksista. Myös netin vertaistukeen perustuvat terapeuttiset yhteisöt mainittiin: netissä avun antoa muille, esim. masentuneille ja muuta kansaani kohdistuvaa suojeluskuntahenkistä tukea. Kirjoittaminen ilmaisukanavana yhdistyi kuvittamiseen ja säveltämiseen, joten luovan ilmaisun eri muodot ruokkivat mielikuvitusta ja ilmaisua monella: Kirjoitan ja sävellän musiikkia, kirjoitan päiväkirjaa sekä runoja.

Osa lukiolaisista viestitti selvästi, että pajoissa toteutetulla dialogisen itseilmaisun muodolla, jossa on elementtejä terapeuttisesta kirjoittamisesta, – ajatusten purkamisella ohjatusti ja tekstien synnyttämistä ajatuksista keskustelulla – voisi olla paikkansa myös lukiossa: ”Sellaisia mitä saan kirjoittaa vapaasti ja joskus saisi vaan kirjoittaa kaikki huolensa paperiin. Vapaata ja että lukisimme niitä ääneen vuorotellen”.

Kirjallisuusterapian näkökulmasta kiinnostavimmat havainnot koskivat lukiolaisten identiteettityötä. Nuoret mainitsivat lavarunouden sopivuuden kaikille terapeuttisuutensa ja itsensä löytämisen takia. Itsetuntemuksen tärkeys nousee esiin monin tavoin sanoitettuna: [suosittelen] erittäin vahvasti kaikille. On hyvä oppia löytämään tie omaan kuplaan, jos sitä ei vielä tiedä. Erityisen kiinnostavaa oli ilmaisukanavan mahdollistama reitti toisiin maailmoihin, pois reaalitodellisuudesta sekä lavarunoudesta rentoutumisen ja rauhoittumisen väylänä: [suosittelen] vaikka kaikille; niin saa hetkeks unohtaa mun shaishen.

Sosiaaliset ja tunnetaidot kehittyvät harjoittelemalla

Suomalaisen koulun peruspilareita ovat vuorovaikutuksellisesti ja emotionaalisesti toimivat ryhmät, yhteisöllinen oppiminen ja opiskelu sekä opettajan läheinen, luottamuksellinen vuorovaikutussuhde oppilaisiinsa. Kirjallisuusterapeuttinen lähestymistapa sopii näin ollen lähtökohdiltaan hyvin kouluihimme. Kirjallisuusterapiamenetelmiä käyttävät opettajat oppivat paljon oppilaistaan ja oppilaat toisistaan ja opettajastaan. Sosiaalisen ja tunnepääoman kerryttäminen on koko kouluyhteisön hyvinvoinnin perusta.

Mun tarina -työpajat kirjallisuusterapeuttisine element-

teineen tarjoavat lukiolaisille itsetuntemuksen välineitä ja paikkoja. Pajojen jäsentynyt eteneminen ja koetellut menetelmät käyvät yhtä hyvin teemaopintoihin ja aihekokonaisuuksiin kuin niihin oppiaineisiin, joiden keskeisiä sisältöjä tunne- ja vuorovaikutustaidot ovat. Vasta kun koulussa aletaan käsitellä yhteisesti tunne- ja vuorovaikutustaitoja ja niiden merkitystä sekä harjoitella niitä, eletään todeksi ajatusta, että sosiaalis-emotionaalisia taitoja voi oppia ja että taitojen oppimista voidaan tavoitteellistaa. Oppimistavoitteita asettamalla päästään taidoista tiedostumiseen ja edelleen taitojen kehittämiseen ja vakiinnuttamiseen.

Opettaja ryhmän ohjaajana määrittää lopulta sen, miten harjoitukset toimivat ja millainen on niiden aikaansaama tunnevaste (Yücesan & Şendurur 2018). Rohkaiseva ja inhimillisyytensä näyttävä opettaja mahdollistaa yksilön uskon kykyihinsä toimia ja uskaltaa pois sivustaseuraajan roolista. Nuoret ja heidän asiansa on kohdattava vakavasti ja sensitiivisesti luottamuksen herättämiseksi ja vahvistamiseksi, jotta toiminnasta tulisi vaikuttavaa ja nuorten itsearvostus kehittyisi.

Huomion kiinnittäminen myös henkiseen terveyteen on keskeinen yksilön hyvinvointia ylläpitävä tekijä. Lukiolaiset puhuivat lavarunoudesta itsesäätelyyn viittaavalla tavalla, mikä osoittaa, että lavarunoudella voisi olla nuorten keskuudessa vaikuttavuutta mentaalisen terveyden ylläpitäjänä. Koulukirjoittamiseen sosiaalistuneet nuoret eivät kuitenkaan välttämättä tunnista kirjoittamisen terapeuttista ulottuvuutta. Kirjoittamisen voima olisi tarpeen tehdä näkyväksi lukiossa, samoin omien tekstien reflektiivinen tarkastelu. Nuoria voisi ohjata tuottamaan omakohtaisia tekstejä säännöllisesti sekä koulussa että vapaa-aikana. Koulu tarjoaisi esimerkiksi nettitehtäviä, joiden avulla omia tekstejään voisi käydä kokemuksellisesti läpi. Tehtävät voisivat ohjata seuraamaan vaikkapa tiettyjen teemojen toistumista ja käsittelyä omissa teksteissä. Tällöin lukiolaisen olisi mahdollista päästä kiinni niihin omiin yksilöllisiin merkityksiin, joita hän asioille tai ilmiöille antaa. Esimerkiksi pelon tai mitättömyyden tunteiden sanallistaminen ja omien sanoitusten havainnointi voisi tarjota oivalluksia kaoottiseltakin tuntuvassa tilanteessa.

Tekstien ja niiden parissa työskentelyn pitkäkestoiseen, terapeuttiseen vaikutukseen päästään vasta reflektiivisen toiminnan kautta. Koulun kirjoittamisen opetuksessa itsearviointi kohdistuu tavallisesti vain tekstin rakentumisen prosessiin ja edustaa näin hetkellistä reflektiota. Siitä olisi päästävä etenemään jälkeenpäin tapahtuvaan, tekstin laatimista arvioivaan pohdintaan, jotta kirjoittaminen johtaisi yksilön ymmärryksen muutoksiin ja päätyisi myös osaksi toimintaa (ks. transformatiivinen ja emansipatorinen oppiminen, Mezirov 1990).

Jotta pajatyyppisellä terapeuttisella kirjoittamisella olisi terveysvaikutuksia, sen pitäisi olla pitkäkestoista (ks. Yücesan & Şendurur 2018), sillä kertomukset vaikuttavat mieleemme vähittäin (Kosonen 2018). Yksittäiset pajat lukuvuoden aikana eivät siis vielä riitä. Lisäksi Lindquist (2009) toteaa, että jos yksilö kokee kovaa suorituspainetta, kirjoittaminen ei ole välttämättä hyvä keino jäsentää sisimpäänsä, sillä tekstien tekeminen voi jopa lisätä suoritusahdistusta. Jos tekstin laatiminen on keskeisin osaamisen osoittamisen keino opinnoissa, kuten se lukio-opiskelussa usein on, kirjoittamisesta ei muodostu rentouttavaa tai taakoista vapauttavaa kokemusta.

Itsetuntemukseen tähtäävä kirjoittaminen on vaativaa, sillä kirjoittaessaan terapeuttisesti on yksilön hyväksyttävä refleksiivisen kirjoittamisen ehdot (Bolton 2009). Draamamenetelmistäkin tuttu vakavan leikillisyyden tila on mielenmaisema, johon kirjoittajan pitää suostua. On opittava luottamaan kirjoittamisen prosesseihin, jotka tavoittavat viisaan, vahvan puolen itsessä, ja arvostettava itseään kirjoittajana. Lisäksi kirjoittajan on hyväksyttävä se, että hänellä on vastuu ja valta omista teksteistään ja niistä oppimisesta sekä samalla nautittava ja annettava aikaa kirjoittamiselle. Jos oma kirjoittaminen on rajoittunut vain opitun osoittamiseen, outous voi estää saavuttamasta terapeuttisen toimin-

nan ideaa lyhyen työpajan aikana. Osa kyselyyn vastanneista lukiolaisista kuvasikin outouden ja vierauden kokemuksiaan pajatyöskentelyn pohdinnassa: jäi vähän epäselväksi mitä se lavarunous on / En näe runoudessa ainakaan vielä itselleni mitään kiinnostavaa.

Vuorovaikutteinen työskentely ryhmässä sekä edellyttää että harjaannuttaa dialogisen, eläytyvän kertomisen taitoja. Jotta yksilö tavoittaa ryhmässä tekstien avulla toisten ja omia sisäisiä tuntojaan, on osattava kuunnella ymmärtävästi, empaattisesti ja samastuen. Tämä on tunnetaito, joka vaatii harjoittelua ja kehittää samalla sosiaalis-emotionaalista osaamista.

Mun tarina – yhteenvetoa ja pohdintaa lukion opetussuunnitelmaan peilaten

Mun tarina -hankkeessa haluttiin antaa nuorille kokemus runoista itseilmaisun väylänä, auttaa heitä havaitsemaan ja lähestymään yhteisöllisesti kasvunsa kannalta tärkeitä aiheita sekä etsiä kanavia käsitellä kohtaamiaan asioita ja tunteita omakohtaisesti. Nämä tavoitteet täyttyivät nuorten kokemuksiin peilaten hyvin, ja pajan voi katsoa auttaneen osaltaan lukiolaisia kiinnittämään huomiota tunteiden ja kokemusten merkityksellisyyteen elämässään ja antaneen keinoja omaan identiteettityöhön.

Tekstien käyttö ja tuottaminen oli tehty työpajoissa hyvin joustavaksi, ja lukiolaiset kokivat lavarunouden laatimisen vapauttavaksi, omääniseksi ilmaisukeinoksi. Nuoret kuvasivat runon kirjoittamisen rentouttaneen myös fyysisesti, sillä se oli samaan aikaan koskettavaa ja miellyttävää. Runojen avulla koettiin saatavan sanoja myös vaikeille kokemuksille ja piilossa oleville ajatuksille, sillä lavarunot antoivat nuorten sisimmälle hahmoja ja omille kertomuksille tilan. Runojen esittämistilanne koettiin merkitykselliseksi monella tavalla, sillä sen kautta syntyi samastumisen kokemuksia vertaisiin. Havahduttiin siihen, ettei oma tarina olekaan ainoa laatuaan, ja vertaisten tarinat ovat kiinnostavia, jolloin lavaruno auttoi avautumaan nuoria itsekeskeisyydestä poispäin. Pajojen ilmapiirillä koettiin olleen merkitystä runojen vapauttavaan vaikutukseen ja tunne-elämyksiin. Lukiolaiset katsoivat, että heistä ja heidän sanomastaan välitettiin aidosti. Arvostus ja kunnioituksen ilmapiiri kielii siitä, että runo kosketti osallistujissa jotakin inhimillistä ja yleispätevää.

Pajojen rakentuminen vuorovaikutuksen ja ilmaisun varaan koettiin onnistuneeksi. Myös kirjoittamisen terveyshyötyjen meta-analyysin perusteella kirjoittaminen ja teksteistä keskusteleminen on tehokkaampaa kuin pelkkä kirjoittaminen (Pennebaker & Chung 2012).

Pajojen tehtävät olivat varsin laajoja, ja niissä oli valinnanvaraa. Avoimet tehtävänannot antavat yksilölle mahdollisuuden kertoa juuri sitä tarinaa, joka on hänelle merkittävä ja kertomisen väärti, mutta olisi jäänyt ehkä ilman kirjoittamista piiloon (Pennebaker & Chung 2012). Langer (1995) puhuu yksilön kulttuurisen horisontin laajenemisesta, joka onnistuu itsetutkistelun kautta. Tähän taidemenetelmät tarjoavat työkaluja, sillä ne haastavat yksilöä ottamaan kantaa ja samalla myös kriittiseen ajatustenvaihtoon (Graff 2009).

Kirjallisuusterapia tähtää kaikkiaan toisenlaiseen asioiden hahmottamiseen ja oivaltamiseen kuin koulussa painottuva looginen ajattelu. Se perustuu narratiiveille – kokemustemme jatkuvalle tulkinnalle ja uudelleentulkinnalle –, joiden kautta ”teemme maailmaa” (Bruner 2004). Jotta teksti toimisi ja olisi ymmärrettävä, yksilön täytyy rakentaa se koherentiksi eli jäsennellä asiat ja kielentää ne ymmärrettäväksi, minkä kirjoittamisen prosessi mahdollistaa (Pennebaker & Chung 2012). Kirjallisuus auttaa hahmottamaan rinnakkaisia todellisuuksia, useita mahdollisia maailmoja, joiden avulla ratkaisuvaihtoehdot elämän kysymyksiin moninaistuvat, tulevat vertailtaviksi ja punnittaviksi. Tätä kautta yksilön kyvyt toimia oman elämänsä määrittelijänä ja itsemääräämisoikeus kasvavat. Oman toimijuuden paikkojen

oivaltaminen ja kokeilu dialogisen merkitysneuvottelun avulla onkin keskeinen lavarunouden tehtävä nuorten henkisen kasvun kannalta.

Koulu on paikka, jossa jokainen nuori viettää suuren osan ajasta. Siellä on tehty ja voidaan tehdä paljon sekä hyvinvointia koskevien ongelmien ennaltaehkäisemiseksi että ongelmakierteen katkaisemiseksi. Yhtenä keinona ovat oman ja muiden hyvinvoinnin edistämiseen sekä itsetuntemukseen ja tunteiden ja kokemusten käsittelyyn tähtäävät ohjelmat ja mallit, joista kirjallisuusterapeuttinen näkökulma voisi olla yksi. Koulussa voisi harjoitella toimintatapoja, joiden avulla käsitellä ja jakaa vaikeita tunteita ja kokemuksia turvallisesti vertaisten kanssa. Näin edistetään paitsi avointa suhtautumistapaa mielenterveyden asioihin myös ratkaisukeskeistä selviytymistä arjen haasteista. Ehkä itseä ja toisia vahingoittava elämyshakuinen käyttäytyminen ja itsetuhoiset ajatusmallit kääntyisivät ainakin osittain ratkaisukeskeiseksi toiminnaksi tätä kautta.

Kirjallisuusterapeuttisten menetelmien ansio koulukontekstissa on niiden joustavuus. Luovia, ekspressiivisiä taiteita yhdistelevällä terapialla voidaan parhaimmillaan tukea nuorten aikuisten minäkäsitystä elämän eri alueilla. Yücesan ja Sendurur (2018) kuvaavat, miten pitkäkestoisessa, tavoitteellisessa ryhmätoiminnassa lukiolaiset alkoivat tunnistaa epäterveitä käyttäytymis- ja toimintamalleja itsessään ja lähipiirissään ja kehittää myönteisiä ajatuskulkuja. Nuoret havaitsivat oppineensa ryhmissä kuuntelemaan ja ymmärtämään itseään ja myös muita ilman tuomitsemista. Erityisesti sanalliset, luovat tuotokset auttoivat nuoria kokemaan onnistumista tunteidensa ja ihmissuhteidensa sanoittamisessa ja tätä kautta myös heidän minäkäsityksensä koheni. (Yücesan & Sendurur 2018.) Joustavuutensa vuoksi vuorovaikutteisen kirjallisuusterapian menetelmät sopivat opetukseen, sillä ne tarjoavat tilan ja työskentelyvariaatioita eri-ikäisten oppijoiden kasvuun (McCulliss & Chamberlain 2013).

Lähteet

Bolton, G. 2009. Terapeuttinen kirjoittaminen palliatiivisessa hoidossa ja syövän hoidossa. Teoksessa J. Ihanus (toim.) Sanat että hoitaisimme. Helsinki: Duodecim, 136–159.

Bruner, J. 2004. Life as narrative. Social research 71(3), 691–710.

Goddard, A. T. (2011). Children's books for use in bibliotherapy. Journal of Pediatric Health Careare, 25(1), 57–61.

Graff, J. M. (2009). Girls as "struggling readers": Delineating the sociopolitical and sociocultural terrains of books and reading. Reading Research Quarterly 44(4), 357–359. doi:10.1598/RRQ.44.4.3

Hertell, H. 2017. Lavaruno-opas. Helsinki: Savukeidas.

Ihanus, J. 2009. Sanat että hoitaisimme: kirjallisuusterapia ja kertomukset. Teoksessa J. Ihanus (toim.) Sanat että hoitaisimme. Helsinki: Duodecim, 13–48.

Illeris, K. 2009. Contemporary Theories of Learning. London: Routledge.

Junttila, N. 2010. Sosiaalinen kompetenssi ja yksinäisyys koululaisilla. Teoksessa K. Joronen & A. Koski (toim.) Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen kouluyhteisössä. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 33–57.

Kauppinen, M., Pentikäinen, J., Hankala, M., Kulju, P., Harjunen, E. & Routarinne, S. 2015. Systemaattinen katsaus perusopetusikäisten kirjoittamisen opetusta ja osaamista koskevaan tutkimukseen. Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 46(2), 160–175.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY

Kähmi, K. 2015. Kirjoittaminen on tie minuun, minusta sinuun: ryhmämuotoinen kirjoittaminen ja metaforien merkitys psykoosia sairastavien kirjallisuusterapiassa. Jyväskylän yliopisto.

Lindquist, A. 2009. Kirjoittaminen itsehoitona ja psykoterapeuttisena menetelmänä. Teoksessa J. Ihanus (toim.) Sanat että hoitaisimme. Helsinki: Duodecim, 70–96.

Kokeile innostavia kirjoitustehtäviä 2019. Lukukeskus. https://lukukeskus.fi/muntarina/

Kosonen, P. 2018. Towards therapeutic reading. Part I: Identity work: Growth and development through reading. Scriptum. Creative Writing Research Journal 6(2), 24–47.

Langer, J. A. 1995. Reading and writing connections. Encyclopedia of the English language arts. NewYork, NY: Scholastic.

Malcolm, J., Hodkinson, P. & Colley, H. 2003. The interrelationships between informal and formal learning. Journal of workplace learning 15(7/8), 313–318.

Mazza, N. 2017. Poetry therapy: theory and practice. Second edition. London: Routledge.

McCulliss, D. & Chamberlain, D. 2013. Bibliotherapy for youth and adolescents. School-based application and research. Journal of Poetry Therapy 26(1), 13–40.

Mertanen, H. 2009. Poeettinen ja metaforinen kieli terapiatyössä. Teoksessa J. Ihanus (toim.) Sanat että hoitaisimme. Helsinki: Duodecim, 233–253.

Metsäpelto, R.-L. & Feldt, T. (toim.) 2009. Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mezirov, J. 1990. Fostering critical reflection in adulthood. A guide to transformative an emansipatory learing. San Fransisco: Jossey-Bass.

Opetushallitus, 2014. Lukion opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus, 2015. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus, 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Pennebaker, J. W. & Chung, C. K. 2012. Expressive Writing: Connections to Physical and Mental Health. Teoksessa H. S. Friedman (toim.) The Oxford Handbook of Health Psychology. Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780195342819.013.0018

THL 2017 = Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kouluterveyskysely 2017. Osoitteessa https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely. Luettu 30.4.2019.

Yücesan, E. & Şendurur, Y. 2018. Effects of music therapy, poetry therapy, and creative drama applications on self-esteem levels of college students. Journal of Poetry Therapy 31(1), 26–39.

”Mun mielestä on tärkeää, että nuoret saa äänensä kuuluviin ja saa kertoa omaa juttuaan.”

Amanda

Amanda törmäsi ensimmäisen kerran lavarunouteen vuonna 2018 Stidilässä nuorten open mic -tilaisuudessa. Tilaisuus tuntui kivalta, paikalla oli paljon erilaisia ihmisiä ja esiintymistyylejä ja tämä herätti innostuksen.

Lavarunouden harrastaminen on tuonut Amandalle rohkeutta, ystäviä ja tuttuja sekä yleisesti ottaen kivaa sisältöä elämään, omien juttujen löytämistä. Amanda on rohkaistunut kirjoittamaan ja nuorten open micit ovat yhteisöllisiä tapahtumia, jonne on mielekästä mennä.

Amanda: ”Runoja mä oon kirjottanu siitä asti, kun opin tyyliin kirjottamaan, ja joskus 11-12 vuotiaana huomasin, että näähän ois helppo laittaa riimeiksi. Siitä se sitten lähti.

Musiikin puolelta kiinnostaa erityisesti rap, ja kotimaisista artisteista eniten Mikael Gabriel. ”

Miksi lavarunous on tärkeää?

Amanda: ”Mun mielestä on tärkeää, että nuoret saa äänensä kuuluviin ja saa kertoa omaa juttuaan. Saa viestitettyä tunteitaan ulospäin hyvällä tavalla.”

Missä lavarunoutta voi oppia, tai miten?

Amandan mielestä kotona, nuorten open mic -illoissa sekä yksinkertaisesti harjoittelemalla. Hän ei ole ottanut suoraan vaikutteita muilta tai katsonut Youtube-videoita, vaan koittanut kehittää omaa ääntä ja omaa persoonaa. Toki esim. vaatetuksessa tai uskottavuuden rakentamisessa voi katsoa mallia muilta. Enemmän hän keskittyy omaan tekemiseensä ja luottaa siihen, että tekee itse oikeita asioita.

Vuoden harrastamisen aikana Amanda on osallistunut moniin tapahtumiin (esim. Kolo-kahvila, Arabianranta, Lava-klubi, Vuotalo). Yleisöä on ollut vaihtelevasti, mutta tilaisuudet ovat olleet enimmäkseen intiimejä ja paikalla muutamia kymmeniä ihmisiä. Esiintymisistä on jäänyt olo että *”jes, mä onnistuin taas, tää meni hyvin, tavallaan se oma työ palkitaan siinä.”*

Millaisia asioita haluaa tuoda teksteissään esille?

Amanda: Pyrin kirjoittamaan omista kokemuksista, asioista, joita on tapahtunut tai tapahtuu, kuten mielenterveysongelmia, synkkiäkin asioita, joihin muut voivat samaistua. Asioita, joista ei hirveästi puhuta, asioita, joista vaietaan.

Millaista palautetta on saanut?

Amanda*: ”Jotkut on tullu sanomaan et wow, 13-vuotias ja kirjoittaa jo tollasta, toki se on kiva palaute. On kehuttu kypsistä teksteistä. Paljon positiivista palautetta.”*

Amandaa on pyydetty tilaisuuksiin esiintymisten jälkeen ja häntä haastateltiin Demi-lehteen, eli jonkin verran on tullut julkisuutta. Amanda kertoo tekemisistään myös Instagram-tilinsä kautta ja Soundcloudissa on julkaistu ensimmäiset biisit.

Onnistunut lavaruno on Amandan mielestä sellainen, jota yleisö jaksaa kuunnella*. ”On aina plussaa, jos joku vähän liikuttuu tai saa siitä jotain itelleen. Ja että itelle jää hyvä fiilis siitä.”* Muiden teksteissä Amandaa kiinnostavat suorat, ”melkein brutaalit” ja omakohtaiset aiheet.

Entä miten lavarunoilijan uskottavuus syntyy?

Amanda:*” Se, ettei yritä liikaa. On vaan oma itsensä. Hyvä ryhti, ja hymyilläkin voi, mutta kaikista uskottavinta on vaan olla oma itsensä.”*

Amanda on samaa mieltä, että tämä voi olla vaikeaa monille nuorille. Aluksi hänkin mietti, mitä muut ajattelevat teksteistä, mutta rohkeus on kasvanut tekemisen

ja esiintymisen myötä. Amanda esiintyy yleensä kaverinsa Karoliinan eli ”tuplaajan” kanssa, mutta tekstit ovat hänen omiaan.

Amandalla ei ole tiettyä esikuvaa lavarunoudessa, hän sanoo olevansa kaikkiruokainen ja pitää monista runoilijoista. Lavarunopiirit ovat kasvaneet paljon lyhyessä ajassa hänen mielestään etenkin 13-20 -vuotiaiden keskuudessa. Amanda lukee säännöllisesti, myös ruotsinkielistä kirjallisuutta.

Voiko lavarunolla muuttaa maailmaa?

Amanda: *”Voi, jos teksteissä nostaa kissan pöydälle. Asiat voivat muuttua, jos sanottavan saa esiin. ”*

Tulevaisuudessa Amandaa kiinnostaa joko musiikkilukio tai lähihoitajalinja. Toisaalta hän haluaisi pitää lavarunouden pelkkänä harrastuksena ja hankkia ammatin, jolla varmistaa toimeentulo.

Haastatellut ja litteroinut FM Riina Kontkanen. Amandan nimi muutettu.

Lavarunous ja spoken word – mitä, kuka ja miten

Yhteisöpedagogi (AMK) Juho Kuusi

Olen lavarunoilija ja yhteisöpedagogi ja toimin Mun tarina -hankkeessa taiteellisena neuvonantajana ja toisena työpajaohjaajana Aura Nurmen kanssa. Tässä artikkelissa esittelen lavarunoutta taiteenlajina esimerkiksi äidinkielen tuntien avuksi ja yleiseksi inspiraatioksi. Mun tarina -hanke vahvisti entisestään luottamustani lavarunouden mahdollisuuksiin niin itseilmaisun välineenä kuin yhteisöllisyyden edistäjänä.

Lajin määrittelyä

Lavarunoudessa yhdistyvät etukäteen kirjoitettu, ja monesti ulkoa opeteltu, runo ja sen esittäminen. Tekstityylien kirjo on laaja. Se voi edustaa vaihdellen niin kutsuttua perinteistä runoutta, josta esimerkkinä vaikkapa Edith Södergran tai Pentti Saarikosken edustama modernistinen runous, olla myös laululyriikkaa, räppiä, tarinankerrontaa ja stand up -komiikkaa unohtamatta esseistiikkaa ja näytelmäkatkelmia.

Tekstilajeja myös sekoitellaan rohkeasti keskenään. Esiintyjät hyödyntävät tekstillisten keinojen lisäksi erilaisia esityksellisiä elementtejä: he voivat käyttää monialaisesti ääntä, ilmeitä, kehonkieltä, liikehdintää, tilaa, kontaktia yleisöön, pukeutumista, rekvisiittaa, musiikkia ja äänimaisemia ja taustavideoita. Esiintymispaikka ja -aika luovat oman ulottuvuutensa esitykseen. Etenkin musiikin ja visuaalisuuden suhteen lavarunoilijat tekevät usein yhteistyötä jonkin kyseiseen taiteenlajiin vihkiytyneen taiteilijan tai taiteilijaryhmän kanssa. (Hertell 2017, 9-12, 123.)

Lavarunoilijan linsseistä katsoen lavarunouden eetoksen määritelmäksi uskallan yleistää näkemyksen ”se mitä kutsutaan runoudeksi, on runoutta”. Se ei siis missään nimessä ole tarkkojen sääntöjen, mittojen tai muotojen sanelema runouden muoto, vaan kannustaa ilmaisunvapauteen niin tekstillisten kuin esityksellisten keinojen hyödyntämisessä. Perinteisestä runonlausunnasta lavarunouden erottaa se, että runon kirjoittaja on lähtökohtaisesti sama henkilö kuin sen esittäjä. Ero lavarunon ja painetun runon välillä on se, että runo muuttuu lavarunoksi, kun se on esitetty yleisölle – sen ei tarvitse paperilla erottua painetusta runoudesta.

Merkittävä ero painettuun runouteen on myös se, että lavarunoon kokija ei voi palata uudelleen halutessaan, paitsi tietysti videotallenteiden kautta, mutta silloinkin siitä jää väkisin pois esimerkiksi esiintyjän läsnäolo ja kontakti yleisöön. Lavarunous onkin nimenomaan tarkoitettu kuultavaksi, koettavaksi ja myötäelettäväksi: se on paikka-, aika- ja tilannesidonnaista. (Hertell 2017, 9-12, 123.) Lavarunot usein hieman elävät esityksestä toiseen – tämä voi olla tarkoituksellista (esim. sanamuutokset ja uudet, muokatut tai poistetut säkeet) tai vähemmän tarkoituksellista (sanojen tai säkeiden unohtaminen), unohtamatta esityksellisyyden muutoksia.

Runojen yksityiskohdat sisältötasolla saattavat vaihdella esiintymistilanteittain, mikä edelleen alleviivaa kokemuksellisuuden merkitystä ja esityskertojen ainutlaatuisuutta. Sama runo voi erilaisessa tilanteessa tuntua hyvin erilaiselta – esimerkiksi Mun tarina -työpajoissa kirjoitetut runot tuntuivat luokkatilanteissa paljon vaihtelevasti joko arkisemmilta tai jopa herkemmiltä kuin samat runot esitettyinä open mic -tilaisuuksissa.

Yksi lavarunouden elinehdoista, ja syistä sen suosiolle on juuri se, että sitä ei ole määritelty kovin tarkkaan. Nurmen kanssa ohjaamissamme Mun tarina -työpajoissa huomasimme, että yksi toistuva myönteisen palautteen aihe oli se, kuinka hedelmällisenä osallistujat pitivät vapaata ja vapaamuotoista ilmaisua.

Estetiikan väljyys kannustaa erilaisia tekijöitä tyyleistä tai taustoista riippumatta taiteenlajin pariin, ja se omalta osaltaan madaltaa kynnystä osallistua, kun ei ole riskiä, että osallistuja tai tekijä voisi tehdä jotain “väärin”. Kun ajatus vääränlaisesta runoudesta on kaikonnut, voi osallistuja todella löytää oman henkilökohtaisen suhteen runouteen.

Joitakin lavarunoudessa useasti toistuvia piirteitä voi kuitenkin nostaa esille huolimatta sen monipuolisuudesta ja tekijän persoonallisesta tavasta lähestyä taidemuotoa:

1. Yksikön 1. persoona: lavarunous on usein minämuodossa kirjoitettua, eli keskeislyyristä; "siinä on puhuja, joka reflektoi itseään: kuvaa, tilittää tai tunnustaa omia tuntojaan" (Parkko, 2016, 107)

2. Puhuttelevuus: lavaruno pyrkii usein puhuttelemaan kuulijaa jollain tavalla ja näin rakentamaan siteen runon esittäjän ja kuulijan välille.

3. Lähestyttävyys: koska lavaruno kuullaan/koetaan sidottuna aikaan ja paikkaan, eikä kokijalla ole välttämättä mahdollisuutta palata siihen, tarkoittaa se usein sitä, että runo on ainakin jossain määrin helposti lähestyttävä. Siinä käytetään keinoja (esimerkiksi toisto, suoraviivaisuus ja puheenomaisuus), jotka auttavat yleisöä seuraamaan, mitä runossa tapahtuu.

4. Ajankohtaisuus: koska lavarunous tapahtuu lavoilla, se taipuu jopa helpommin ajankohtaisuuteen kuin vaikkapa painettu runous. Se mahdollistaa hyvinkin nopean reagoinnin päivänpolttaviin kysymyksiin. Jotkut runot voivat olla lähtökohtaisestikin tarkoitettu esitettäväksi vain muutaman kerran jossain tietyssä kontekstissa, eikä tekijä haaveilekaan, että niiden elinkaari olisi sen pidempi. Kun järjestimme työpajoja kouluissa, otimme tehtäviin usein mukaan esimerkiksi sen päivän lehtien otsikot tai muuten hyvin ajankohtaiset puheenaiheet.

5. Amerikkalaista slam-kulttuuria tutkineen Susan Somers-Willettin (2009, 19-20) erottelemat piirteet poetry slam -kilpailuista on yleistettävissä jossain määrin myös suomalaiseen lavarunouteen. Hän on erotellut slam-runoudesta neljä elementtiä:

- aktiivinen kontakti yleisöön
- tarkoituksellinen yritys vaikuttaa tai ohjeistaa yleisöä
- tekijän ja hänen autenttisuutensa painottaminen
- sitoutuminen demokratian, tasavertaisuuden ja monimuotoisuuden ideaaleille

Keskeiset käsitteet

Spoken word

Spoken word määritellään useimmiten kattotermiksi puhe-esitykselle, joka voi sisältää esimerkiksi tarinankerrontaa, runoutta tai stand up -komiikkaa. Lavarunouden voidaan katsoa kuuluvan sen runolliseen haaraan, josta käytetään myös tarkempaa termiä spoken word poetry. Spoken word -runoudessa keskeistä on, että jo runoja kirjoittaessa huomioidaan niiden esityksellinen puoli, ja sen voidaankin katsoa olevan jonkinlainen runouden ja performanssin sekoitus. (Hertell 2017, 15-16; Hirsch 2014, 605-606.)

Open mic

Open mic, eli suomeksi avoin mikrofoni tai avomikki, voi olla osa runotapahtumaa tai koko runotapahtuman järjestämisen lähtökohta. Open mic -tilaisuudessa kuka tahansa voi vuorollaan mennä lavalle esittämään omia tekstejään. Yleensä yhdelle esiintyjälle varattu aika on rajattu noin viiteen minuuttiin, jotta mahdollisimman moni halukas ehtisi illan aikana esiintyä. Joissain open mic -tilaisuuksissa täytyy esiintymisvuoro varata etukäteen. Open mic on konseptina hyvin tasavertainen ja demokraattinen, koska lavalle nousevien ainoa tavoite on esittää omaa sanataidettaan ja jakaa vapaaehtoisesti yleisölle jotain henkilökohtaista itsestään. Tilaisuudet

ovat yleisesti ottaen hengeltään lämpimiä ja kannustavia, ja usein juontajat ohjeistavatkin tähän, jotta uudet kävijät tottuvat kulttuuriin. (Salonen 2017, 253.)

Poetry slam

Poetry slam on leikkimielinen lavarunokilpailu, jolla on universaalit säännöt. Tiivistettynä se tarkoittaa, että kilpailijat esittävät omia runojaan ilman rekvisiittaa tai taustamusiikkia (muistiinpanot sallittu). Jokaisella on maksimissaan kolme minuuttia aikaa per kierros esittää yksi tai useampi runo. Viisi puolueetonta tuomaria valitaan yleisön joukosta, ja he antavat jokaiselle esitykselle pisteet 0-10 väliltä yhden desimaalin tarkkuudella. Tämän jälkeen parhaat ja huonoimmat pisteet poistetaan ja loput kolme lasketaan yhteen. Kilpailussa on kolme kierrosta, joista jokaisen jälkeen tippuu puolet kilpailijoista pois ja pisteet nollataan. Kilpailusta on myös erilaisia variaatioita kuten joukkuekilpailuja, rekvisiitan sallivia, huonon runouden slämejä, haikuslämejä jne. Kaiken kaikkiaan poetry slameissa on tärkeää muistaa että "The points are not the point, the point is poetry!" – kuitenkin lopulta runous voittaa aina. (Frost 2014, 15; Hertell 2017, 13-14)

Lavarunous tekijän näkökulmasta

Olen itse ajautunut lavarunouteen räpin parista, osittain juuri sen tarjoaman vapauden vuoksi. Samalla kun olen voinut toisaalta jatkaa räpille ominaisten keinojen hyödyntämistä, olen voinut sekoittaa mukaan "ihan mitä tahansa", poiketa sivupoluille ja kokeilla uutta. Lavarunoudesta innostuminen myös ajoi minut aikanaan tutustumaan paremmin painettuun runouteen, varmaankin pitkälti kahdesta syystä: a) halusin oppia tuntemaan paremmin runouden kirjoa ja b) julkaistun runouden tuntemisen kautta kehittää omaa ilmaisuani edelleen omaleimaisemmaksi. Ennen lavarunouden maailmaan sukeltamista lukemani runokirjat voinee laskea kahden käden sormin.

Lavarunoutta tehdessä päämääränä on siis runon esittäminen. Tämä tarkoittaa sitä, että jo kirjoitusvaiheessa kiinnitetään huomiota runoon sekä tekstinä että sen esitystapaan – omaa ääntä haetaan siis kahdella eri tasolla. Lopullisen tarkan muotonsa lavaruno löytää yleensä esitettynä yleisötapahtumassa, ja kenties useamman toiston jälkeen, koska vasta lavalla runo todellistuu tekijälle itselleenkin. Kuten mainittua, lavarunous mahdollistaa paljon, josta seuraa se, että paitsi että se kutsuu luokseen erilaisia tekijöitä, se myös antaa heille tilaa kokeilla uutta niin kirjallisin kuin esityksellisin keinoin. Tekijän kannalta paikka-, aika- ja tilannesidonnaisuudesta seuraa myös se, että runoa voi halutessaan jatkuvasti muokata haluamaansa suuntaan tai siihen voi sisällyttää lähtökohtaisesti elementtejä, jotka vaihtuvat esitystilanteittain.

Runouteen kuuluva vapaus kielellä leikkimiseen madaltaa kynnystä kirjoittaa, kun ei tarvitse välittää kieliopista tai muista kirjoittamiseen liittyvistä säännöistä – sitä kautta voikin löytää kokonaan uuden lähestymistavan kirjoittamiseen, ja kuten mainittua myös runouteen ja kirjallisuuteen kaikkiaan. Tämä tuli todistettua myös työpajoissa, joissa ajoittain oppilaat yhdistelivät ansiokkaasti eri tekstilajeja, kieliä ja kielirekistereitä toisiinsa. Ilmaisunvapaus säteilee myös sisällölliselle tasolle ja lavarunoudessa käsitelläänkin aiheita laidasta laitaan. Tapahtumien yhteisöllinen henki tarjoaa turvallisen tilan käsitellä hyvinkin henkilökohtaisia, herkkiä ja jopa kivuliaita aiheita, ja tällä voi parhaimmillaan olla jopa vertaistuellista merkitystä niin tekijälle kuin kuulijalle - vaikeidenkaan asioiden kanssa emme ole lopulta yksin.

Lavarunous on monin tavoin erinomainen keino pyrkiä oppimaan tuntemaan itsensä paremmin, tavoittamaan samanhenkisiä ihmisiä ja toisaalta haastamaan kuulijoita ajattelemaan erilaisista tai uusista näkökulmista. Näin vuorovaikutus on varsin holiststista, ja se parhaimmillaan se johtaa "sanattomaan dialogiin", joka

ideaalitilanteessa edesauttaa kaikkien osapuolten henkistä kasvua. (Merriweather 2011, 57-58.)

Meistä on moneksi

Tekijät suhtautuvat lavarunouteen kekseliäästi ja monista lähtökohdista. Joillekin tekijöille itse teksti ja sen esittäminen ovat hyvin tasapainoisessa suhteessa toisiinsa ja runot ovat kirjoitettu nimenomaan esitettäviksi, eivätkä välttämättä paperilta luettuna toimisi (joka voi olla tavoitekin sinänsä). Toisilla taas teksti on selkeän kohotteisessa asemassa ja sen esittämiseen kiinnitetään vaihtelevalla tavalla huomiota. Joillakin taas esitykselliset elementit saattavat olla suuremman mielenkiinnon kohteena ja teksti on ikään kuin pakkopulla, joka on leipaistava, jotta pääsee lavalle (Parkko 2019, 94-95.) Tekijöiden lähtökohdat lavarunouteen voivat olla hyvinkin poikkeavia keskenään, joka on ehdottomasti taiteenlajin rikkaus niin runojen muotoa kuin sisältöä tarkasteltaessa.

Lavarunoutta tehdään myös monella vakavuusasteella. Löytyy ammattilaisuuteen tai puoliammattilaisuuteen tähtääviä tekijöitä, kuten myös tekijöitä, joille lavarunous on selkeästi harrastus ilman sen kummempaa tavoitteellisuutta kuin vain oma kehittyminen ja esiintyminen open mic -tapahtumissa – myöskin heidän avullaan kulttuuri kuitenkin kukoistaa. Lavarunotapahtumissa näkee myös räppäreitä ja laulaja-lauluntekijöitä, jotka ovat tulleet kokeilemaan, kuinka heidän juttunsa toimisi ympäristössä, jossa yleisö on asennoitunut kiinnittämään erityistä huomioita tekstiin ja lyriikoihin.

Joillekin tekijöille open mic -tapahtumat toimivat ylipäätään kokeiluympäristönä heidän runoilleen, joiden lopullinen päämäärä on esimerkiksi kirjan julkaisussa. Toiset taas saattavat tulla open mic -tapahtumiin testaamaan runoja, jotka ovat vielä ehkä hieman kesken ja esittämällä niitä pyritään löytämään suunta, johon jatkaa. Ylipäätään open mic -tapahtumat voivat toimia motivaattorina jatkaa tai alkaa tehdä sanataidetta, kun on tiedossa, että omien tekstien esittämiselle on olemassa säännöllinen matalan kynnyksen areena.

Lavarunokulttuurista

Lavarunotapahtumissa kuullaan usein laaja kirjo erilaista runoutta. Tilaisuudet tarjoavat hienoja mahdollisuuksia kokea niin erilaisten kirjallisten kuin esityksellisten keinojen riemujuhlaa, ja näin altistua sellaisillekin taide-esityksille, joiden ääreen ei välttämättä muuten olisi päätynyt. Onkin olennaista muistaa, että aina inspiroivimmat runot eivät ole runouteen usein liitettyjen standardien tasolla laadukkaimpia, kuten esimerkiksi viimeistellyimpiä. Toisen osallistujan "epäonnistuminen" tai hapuilu saattaa toimia yhtä lailla sytykkeenä omille ideoille. Itse tekijälle "epäonnistuminen" turvallisessa ilmapiirissä tarjoaa pehmeän mahdollisuuden huomata, ettei maailma lopu siihen. Tätä kautta voi saada uusia ideoita, miten kehittää omaa juttuaan eteenpäin.

Eri tekijöiden käsittelemät aiheet omista näkökulmista tarjoavat mahdollisuuden laajentaa omaa sosiokulttuurista ymmärrystä, ja vuorovaikutuksen taso syvenee entisestään, kun esitettyjen runojen kautta oppii tuntemaan yleisön jäseniä eri tavalla. Lavarunotapahtumat ovatkin erinomaisia tilaisuuksia informaalille ja sattumanvaraiselle oppimiselle monella tasolla. (Frost 2014, 14-19; Merriweather 2011, 57.)

Johtuen open mic- ja poetry slam -tapahtumien luonteesta, lavarunokulttuuri on siis varsin osallistavaa. Ero yleisön ja esiintyjän välillä on hyvin häilyvä, mikä lähtökohtaisesti madaltaa osallistumisen kynnystä. Tämä luo tasavertaisuutta, joka ilmenee erityisesti siinä, että yleisön ja esiintyjän välillä on suora vuorovaikutussuhde. Yleisön edustajan on yleisesti ottaen helppoa päätyä esiintyjäksi. Frostin (2014, 14) mukaan näistä samoista syistä spoken word -yhteisön uudet jäsenet ovat statukseltaan hyvin samanarvoisessa asemassa vanhempien konkarien kanssa. Sama on kokemukseni mukaan yleistettävissä suomalaiseen lavarunokult-

tuuriin. Lavarunotapahtumassa itse runouden lisäksi selkeä yhdistävä tekijä osallistujien välillä onkin usein nimenomaan halu osallistua, päästä hetkeksi huomion keskipisteeksi – kuka mistäkin syystä. Taustalla on usein myös ajatus sen mahdollisuuden tarjoamisesta muille olemalla osa yleisöä sekä halu kannustaa muita heidän esiintyessään odottaen mitä heillä on sanottavanaan. Innostus mennä lavalle esiintymään ja esiintymisjännitys muodostuvat jaetuiksi kokemuksiksi, kun iso osa yleisöstä on myös esiintyjiä itse. (Kosola 2017, 91.; Merriweather 2011, 57.)

Jotta lavarunousilloissa pysyy yllä avoin ja kannustava ilmapiiri, sen pitää myös kummuta järjestävän tahon toiminnasta. Kaikkia esiintyjiä kannustetaan kunnioittamaan ja kaikille esityksille taputetaan. Ensikertalaiset saavat open mic -tilaisuuksissa usein raikuvimmat aplodit: näin heidät toivotetaan tervetulleeksi lavarunoyhteisöön. Tätä pyrimme opettamaan myös työpajojen aikana: lavarunouden tekemisen opettamisen lisäksi työpajojen kyljessä kulki väkisinkin luonnollinen pyrkimys saada osallistujat myös tavoittamaan toisensa – seikka, joka on olennainen osa myöskaikille avoimia lavarunotapahtumia. (Hertell 2017, 83-85.)

Lavarunotapahtumat ovat hyvä esimerkki merkitys- ja elämysyhteiskunnallisen kehityksen kulttuurillisesta ja sosiaalisesta tasosta: ne ovat teknologisesti vaatimatonta*, ekologisesti varsin kestävää toimintaa ja niissä korostuvat merkitykset, eli tunteet, tarinat, luovuus ja ilmaisullisuus. Niiden voi katsoa tukevan ”yhtä lailla yksilöllistä vapautta, yhteisöllisyyttä, kommunikaatiota ja yhteistyötä” ja ne “rohkaisevat ilmaisullisuuteen ja rikkaaseen tunne-elämään.” (Heinonen, Kurki & Ruotsalainen 2012, 28, 30.)

*Teknisesti lavarunous ei välttämättä vaadi muuta kuin tilan. Kuitenkin äänentoiston hyödyt ovat ilmeiset niin esiintyjille kuin yleisölle: se helpottaa esitysten kuulemista ja mahdollistaa esiintyjälle hienovaraisemman äänenkäytön.

Lavarunouden nykytila Suomessa

Lavarunous elantona

Suomessa ei vielä toistaiseksi kukaan elä vuodesta toiseen pelkän lavarunouden voimin, mutta useampi tekijä saa ajoittain joko koko elantonsa tai merkittävän osan siitä työskentelemällä lavarunouden parissa. Tämä sisältää usein esiintymisten lisäksi joko opetusta, tapahtumatuottamista ja -juontamista. Moni lavarunoilija on julkaissut myös runokirjoja tai-äänitteitä. Erilaiset apurahoja myöntävät tahot ovat myöntäneet tukea pääasiassa tapahtuma- ja opetustoimintaan. Taiteelliseen työhön lavarunouden parissa myönnetään edelleen apurahoja varsin niukasti, mutta kehitystä on onneksi havaittavissa, kuten Mun tarina -produktion toteutuminenkin osoittaa.

Tapahtumatoiminta

Lavarunotapahtumia on hyvin monenlaisia, mutta usein niissä on joko keskiössä tai sivuroolissa open mic -osuus. Sen lisäksi järjestetään tapahtumia, joissa esiintyy etukäteen palkattuja runoilijoita, ja tapahtumassa saattaa olla alussa, väliajoilla ja lopussa musiikkia soittava DJ. Pääasiassa tapahtumia järjestetään baari-, kahvila- ja ravintolaympäristöissä, ja ne ovat useimmiten maksuttomia.

Tapahtumia järjestetään tällä hetkellä ympäri Suomea varsin aktiivisesti:

- ✎ Pääkaupunkiseudulla Helsinki Poetry Connection järjestää Ruusu Open Mic -klubia kuukausittain kesää lukuun ottamatta, jolloin se järjestää HPC Goes Puisto -ulkoilmatapahtumia, Poetry Jam -klubia neljä kertaa vuodessa, Nuorten open mic -tapahtumia 4-5 kertaa vuodessa ja Yllätysklubia

viisi kertaa vuodessa sekä muita yksittäisiä tapahtumia. Lisäksi Helsingissä järjestetään Runoilua Toverissa -tapahtumaa ja PoC Open Mic -iltamia. Kuukausittainen Tenho Poetry Slam on tällä hetkellä ainoa jatkuva poetry slam -tapahtuma Suomessa. Helsinki Spoken Word -tapahtumasarja on jo useamman vuoden tuonut muutaman kerran vuodessa ulkomaisia esiintyjiä Helsinkiin. Espoossa järjestetään kuukausittain Omppu Open Mic Runostage -tapahtumaa ja Vantaalla Tikkurilan kirjastossa Tiksin runoklubi. Runokuussa nähdään vuosittain lavarunoesityksiä.

- Turussa Runoviikko ry, Nihil Interit ja Kirjan Talo järjestävät kuukausittaista Turku Öpen Mic -tapahtumaa, jonka lisäksi Åbo Akademin kirjallisuuden opiskelijoiden ainejärjestö Prosa järjestää Poetry Pub -iltamia. Kapustarinta ry järjestää Nuorten Open Mic -iltoja ja Runoviikko-festivaalilla nähdään vuosittain lavarunoilijoita niin kotikuin ulkomailta.

- Tampereella Viitapiiri ry järjestää Särinä-klubia, Venlan runoiltoja sekä Nuorten Open Mic -iltamia. Näiden lisäksi nykyään joka toinen vuosi järjestettävillä Annikin runofestivaalilla nähdään paljon lavarunoilijoita.

- Jyväskylässä Keski-Suomen Kirjailijat järjestävät Sähkö-klubia ja lavarunousaktiivit Runoklubi 6:ta.

- Rovaniemellä Sanaseura-ryhmä järjestää aktiivisesti open mic -tapahtumia, joilla on yleensä jokin tapahtumakohtainen teema.
  Raumalla Nina Rintala järjestää Runojamit -tapahtumia.

- Poetry slamin SM-kilpailuja on järjestetty Suomessa vuodesta 2001. Kilpailu on kulkenut välillä myös nimellä Runopuulaaki. SM-karsintoja järjestetään nykyään lähes joka puolella Suomea Helsingistä Rovaniemelle.

- Tänä vuonna heinä-elokuun taitteessa Harri Hertell ja lomakeskus Sieravuori järjestävät toista kertaa Suomen ainoan pelkästään lavarunouteen keskittyvän festivaalin eli Sieravuoren lavarunofestivaalin Eurassa.

- Lisäksi eri puolilla Suomea järjestetään paljon yksittäisiä ja säännöllisen epäsäännöllisiä lavarunotapahtumia, ja lavarunoutta näkee myös osana muiden tapahtumien ohjelmaa.

Yhdistys- ja opetustoiminta

Suomessa on kaksi pelkästään lavarunouteen keskittyvää yhdistystä, jotka ovat Helsinki Poetry Connection ry ja porilainen Kajaus ry. Useilla yhdistyksillä on kuitenkin lavarunous vakiintuneena osana toimintaa jossain muodossa kuten esimerkiksi Runoviikko ry:llä, Nihil Interitillä ja Nuoren Voiman Liitolla. Mainittakoon myös, että syyskuussa 2019 Jyväskylässä järjestettiin ensimmäinen valtakunnallinen lavarunotoimijoiden kokoontuminen. Kokoontumisen tarkoituksena oli edistää yhteistyötä eri toimijoiden välillä, ja kokoontumisesta onkin tarkoitus tulla vuosittainen tapahtuma.

Helsingin työväenopisto on järjestänyt usean vuoden lavarunokursseja. Lisäksi yksittäisiä kursseja ovat järjestäneet ympäri Suomea ainakin Kansalaisfoorumi, Turussa Kirjan talo ja monet yksittäiset tekijät. Lavarunoakatemia on Helsinki Poetry Connectionin lavaruno-opetusta ja kulttuurihäirintää yhdistelevä opinahjo, joka aloitti toimintansa vuonna 2019.

Suomi osana maailman lavarunoyhteisöä

Verrattuna moniin muihin maihin, joiden lavarunotapahtumat pyörivät pitkälti poetry slam -kilpailujen ympärillä, on Suomen lavarunokenttä ilahduttavan monipuolinen niin runoissa esiintyvien aiheiden kuin

esitystyylien suhteen. Yksi syy tähän lienee se, että open mic -kulttuurilla on suurempi rooli kuin kilpailuilla, joista seuraa helposti se, että menestyvien runoilijoiden tyylejä kopioidaan. Mutta tämä on tutkimusaihe, johon pitäisi paneutua erikseen perusteellisesti, jotta uskaltaisi sanoa yhtään enempää. (Hertell 2017, 85-86.)

Suomalaisia lavarunoilijoita on esiintynyt ulkomailla aina Argentiinassa asti, niin yksittäisillä keikoilla kuin pienillä kiertueilla ja opetusreissuilla. Poetry slamin suomenmestarit kilpailevat vuosittain maailmalla Euroopan ja Pohjoismaiden mestaruuskisoissa. Nihkee Akka on ensimmäinen suomalainen, joka on päässyt palkintosijoille kansainvälisissä poetry slam -kilpailuissa voitettuaan syyskuussa 2019 Pohjoismaiden mestaruuden Tanskassa.

Lopuksi

Lavarunous jatkaa leviämistään ja on tänä päivänä kenties suositumpaa kuin koskaan. Edellä mainittu myös tuntuu olevan lause, jota toistetaan vuosi toisensa jälkeen, joka kertoo jotain taiteenlajin tunnettuuden kasvusta. Erilainen työskentely sen parissa on kannattanut, Mun tarina -hankkeen ollessa yksi iso ponnistus taiteenlajin tutustuttamisessa nuorille niin esimerkkien kuin tekemisen muodoissa. Sen on nähnyt ja tuntenut kouluissa, myöhemmin Nuorten open mic -illoissa Helsingissä, jotka alkoivat osana hanketta, ja ovat levinneet myös aktiivisten paikallistoimijoiden myötä Turkuun ja Tampereelle. Aura Nurmi on tehnyt merkittävää työtä tapahtumien järjestämisessä yhdessä nuorten kanssa ja heitä ohjaten, nuorten kehittyessä yhä kokonaisvaltaisemmiksi runoilijoiksi heidän astuessaan isommille lavoille.

Taiteenlajina lavarunous muotoutuu siis ilta toisensa jälkeen yhä uudelleen. Tapahtumiin löytyy jatkuvasti uusia esiintyjiä ja toisaalta vanhat konkarit lähtevät kokeilemaan uutta. Näin ollen tulemme tulevaisuudessa näkemään entistä enemmän kunnianhimoisempia esityksiä, joissa otetaan yhä monipuolisemmin ilo irti niistä mahdollisuuksista, joita lavarunous tarjoaa.

Lavarunotoimintaa erilaisten tapahtumien ja opetuksen muodoissa järjestetään yhä mittavammin ja säännöllisemmin eri puolilla Suomea. Tunnettuuden kasvun myötä lavarunous toivottavasti löytää yhä vakiintuneempaa jalansijaa niin erilaisissa tapahtumakokonaisuuksissa kuin myös erilaisissa oppimisympäristöissäkin.

VINKKILISTA

Kirjallisuus

- Jouni Tossavainen ja Leevi Lehto (toim.): Slam! vuoden 2009 Suomen Poetry slam -runot (ntamo, 2009)
- Helsinki Poetry Connection: Lava-antologia (Poesia, 2013)
- Harri Hertell: Lavaruno-opas (Savukeidas, 2017)
- Helsinki Poetry Connection: Lavarunous - Vallankumous! (Enostone, 2019)
- Harri Hertell: Runoklubin kehittäminen käyttäjälähtöisesti (opinnäytetyö, 2011)
- Riikka Heinonen: Helsinki Poetry Connection etsii lavarunouden rajoja (opinnäytetyö, 2012)
- Maikki Heijala: Kotimaisen 2010-luvun lavarunouden kentillä ja laidoilla: havainnointeja lavarunouden teoriasta, arvoista ja keinoista (pro gradu, 2014)
  Kasper Salonen: In the jungle of the cursed rhythm. Translatorial Solutions and the Spoken Word in the Poetry of Arto Melleri (pro gradu, 2015)
  Juho Kuusi: Hyödyllinen lavarunous : Helsinki

Poetry Connection ry:n työpajatoiminnan kehittäminen (opinnäytetyö, 2017)

Netissä

✎ Lavarunotapahtumat Suomessa -Facebook-ryhmä
Poetry Cam YouTubessa - suomalaista lavarunoutta audiovisuaalisessa muodossa
Spoken Word Suomi -soittolista Spotify:ssa

Lähteet

Frost, Corey 2014. Border Disputes: Spoken Word and Its Humble Critics. Artikkeli. http://liminalities.net/10-3/disputes.pdf

Hertell, H. (toim.) 2017. Lavaruno-opas. Turku: Kustannusosakeyhtiö Savukeidas

Kosola, S. 2017. Tehdä itsestään totta. Teoksessa Hertell, H. (toim. Lavaruno-opas. Turku: Kustannusosakeyhtiö Savukeidas, 90-96.

Heinonen, S. & Kurki, S. & Ruotsalainen, J. 2012. Luova tulevaisuustila ja tulevaisuuden osaamisen ennakointi. Tulevaisuuden tutkimuskeskus. Verkkojulkaisu. https://www.utu.fi/fi/yksikot/ffrc/julkaisut/etutu/Documents/eTutu_2012-4.pdf

Hirsch, E. 2014. A Poet's Glossary. New York: Houghton Mifflin Harcourt. https://books.google.fi/books?id=1flJAQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=fi&sourc#v=onepage&q&f=false

Merriweather, L. R. 2011. The Spoken Word as art-based adult education. Journalof Adult and Continuing Education. Artikkeli. http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.7227/JACE.17.2.6

Parkko, T. 2016. Intohimoa ja millimetripaperia. Poeettisia huomioita runoudesta ja runokokoelmista. Tallinna: Avain

Parkko, Tommi 2019. Runosta, rakkaudella. Tallinna: Avain

Salonen, K. 2017. Valoa ja liikettä. Teoksessa H., Harri (toim.) Lavaruno-opas. Turku: Kustannusosakeyhtiö Savukeidas, 250-257

Somers-Willett, S. B. A. 2009. The Cultural Politics of Slam Poetry: Race, Identity, and the Performance of Popular Verse in America. Ann Arbor: University of Michigan Press.

”Lavarunoudella on kyky muuttaa ihmisten ajattelutapaa ja saada kyseenalaistamaan asioita.”

Valtteri

Tutustui lavarunouteen nuorten open micissa Stidiläs-sä vuonna 2018, jolloin ensimmäistä kertaa myös itse esiintyi. Kaverin mukana meni, koska kuulosti kiinnostavalta, ja oli jo aiemmin tiennyt lajin olemassaolosta. Tykkää esiintymisestä ja kirjoittamisesta. Omia tekstejä on kirjoittanut koko lukioajan. Ensimmäinen esiintyminen jännitti, mutta kokemus oli positiivinen, ja ilmapiiri ystävällinen ja kannustava. ”Kaikki kannusti kaikkia”. On jatkanut esiintymistä ja esittänyt kavereiden kanssa myös rappia.

Millaisia asioita lavarunous on tuonut elämään?

”Se on tuonut esiintymiskokemusta ja hauskoja kokemuksia ylipäätään. Lavarunous on tosi erilainen kuin mitkään muut vastaavat lajit. Mä oon ollut tanssija tosi pitkään, sit ruvennu tekee sitä räppiä... mut lavarunoudessa lausuu yleensä aika henkilökohtaisia asioita. Siellä on läsnä ihmisiä joita en oo ikinä tavannu ja ne kuuntelee juttuja mun omasta yksityisestä elämästäni. Se on tosi erilaista ja hauskaa, semmonen purkamistilaisuus. Sit jengi kannustaa, on mukana siinä ja antaa palautetta. Saa tuttavuuksia. Se on kans yks asia, on tutustunut isompaan määrään ihmisiä kun mitä ois olettanut. Tyypit tulee kasvokkain kertomaan, jos ne on tykännyt. ”

Valtteri arvelee, että lavarunokulttuurissa saa helpommin palautetta juuri tapahtumien henkilökohtaisen luonteen ja intiimin ilmapiirin vuoksi. ”Ehkä yleisölle tulee automaattisesti tunne, että ne tutustuvat esiintyjään ja sitä kautta pystyy helpommin antamaan palautetta.”

Missä tai miten lavarunoutta voi oppia?

”Sitä oppii tekemällä. Se ei myöskään oo taito, jossa on hyvät ja huonot. Tietenkin on hyviä esiintyjiä ja sit on myös hyviä tekstejä, mut tää kaikki on subjektiivista. Kunhan sulla on mukavaa lavalla ja sä tykkäät tehdä sitä, se riittää. Uskallus on se, mikä sen mahdollistaa. ”

Millainen on onnistunut lavaruno?

”Se on runo, joka tuo hyvää fiilistä ja inspiraatiota ympärilleen. Siitä tulee sekä esittäjälle ja yleisölle hyvä fiilis. ”

Lavarunoilijan uskottavuus syntyy Valtterin mukaan itsevarmuudesta, kuten esiintymisessä ja elämässä yleensäkin. ”Itsellä ja yleisöllä on kivempaa, jos uskaltaa uskoa itseensä”. Hän myöntää, että tämä voi olla monille nuorille vaikeaa, ja etenkin ensikertalaisille. ”En oo koskaan nähny että kukaan uskaltautuisi sinne lavalle helpolla, ilman jännitystä. Tosi usein vaaditaan vähän painostusta.”

Onko monille esteenä, että kaverit eivät kannusta tai hyväksy?

”Todellakin. Jos sul on kaveriporukka, joka ei hyväksy sun harrastusta tai intohimoa niin on vaikeampi sitä harjoittaa. Luokkatilanteessa kans konteksti muuttuu: siellä on luultavasti ihmisiä, joita ei kiinnosta nähdä sun esiintyvän lainkaan. Koulut, varsinkin ennen lukiota on paikkoja, joissa kaikki ei hyväksy toisiaan, yleisestikään. Sen takia nää tapahtumat on tärkeä ympäristö, koska kaikki tulee tekemään sinne samaa asiaa. Tämä ympäristö haluaa kuunnella. Sillä hetkellä, kun astuu lavalle, koko huone hiljenee, ja lopuksi kaikki taputtaa, kukaa ei katso kylmästi tai huutele tyhmiä. Jos lavalla sattuukin kompastumaan sanoihinsa tai feilaamaan niin silloin kaikki kannustaa kaikkein eniten. ”

Millaisia asioita haluaa tuoda runoissa esille?

”Vaikeaa rajoittaa pariin sanaan... isoin inspiraatio on vahvimmat tunteet, joita elämässä tulee vastaan, niistä tulee aina helpoiten tekstiä. Omista kokemuksista. On tosi ymmärrettävää, että rakkausruno on tunnetuin runotyyppi. Sama juttu ahdistavien ja pelottavien kokemusten kanssa. Mikä tahansa tunteita herättävä asia, siitä syntyy eniten tekstiä. Ehkä lauseessa asiat voi mennä tosi surkeiksi, mutta kaikesta selviää aina. ”

Onko lavarunous auttanut koulumenestyksessä?

”Kun rupee aktiivisesti kirjoittamaan, tietenkin siinä kehittyy. Esseetekstit on tosi eroavaisia lavarunoudesta, mut lopulta sitä mukaa kun kirjoittaa paljon, tapa puhua ja kirjoittaa sulavaa ja hauskaa tekstiä paranee. Sillä ei ole hirveästi väliä mistä kirjoittaa, onnistut silti kirjoittamaan lukijalle kiinnostavaa tekstiä. Eli kehittää kirjoitustaitoa yleisesti. Ja kun koulussa tulee tehtäviä, joissa saa vastata luovasti, niissä tilanteissa pääsee loistamaan. ”

Valtteri tykkää lukemisesta, mutta on omien sanojensa mukaan huono keskittymään.

Lavarunoesikuvia on suomalaisista Dxxxa D.

Voiko lavarunolla muuttaa maailmaa?

Valtteri: ”Oikeassa tilanteessa joo. Niin kuin mikä tahansa taiteenlaji, lavarunoudella on kyky muuttaa ihmisten ajattelutapaa ja saada kyseenalaistamaan asioita. Inspiroida ja luoda vahvoja tunteita. Jos meet open miciin ja kerrot sun epäonnistuneesta perjantai-illasta väsyneelle jengille niin se ei ratkaise maailman ongelmia, mutta se voi inspiroida jotain ja tuoda hyvää oloa maailmaan ja lopulta päätyä tekemään vaikka mitä perhosefektejä. Uskon että lavarunous ja spoken word yleisesti on tosi hyvä tapa ilmaista asioita ja saada ne oikeasti perille. Abstrakti taide on massoille usein vaikea asia. Spoken wordissa voi mennä niin henkilökohtaiselle ja samaistuttavalle tasolle, että se voi tehdä vaikka mitä. ”

—— Haastatellut ja litteroinut FM Riina Kontkanen. Haastateltavan nimi muutettu.

Nuorten open mic – kuinka temppu tehtiin

Aura Nurmi

”Esittäminen oli pelottavaa! En ole ollenkaan hyvä puhumaan, enkä esiintymään, enkä ainakaan niissä yhtä aikaa. Mulle on joskus vaikeaa saada suuta auki edes kaveriporukassa.

Tämän tekstin kanssa ongelmaksi tuli myös henkilökohtaisuus, ja pidin kirjoitusta pitkään piilossa ennen kuin annoin sen edes vakilukijoilleni. Se linkittyykin vähän seuraavaan kysymykseen, eli nuorten open mic oli loistava paikka esiintyä. Mistään ei kuulunut tympeitä huokauksia, kun kaikki ei mennytkään täydellisesti. Jäi olo, että jokaista esiintyjää kuunneltiin ihan yhtä kiinnostuneena ja kunnioittaen. Tullessani paikalle jännitys oli jo enemmän pelkoa, mutta pari ensimmäistä esitystä antoivat rauhan.”

”Todellakin haluan esiintyä vielä! Se on joka kerta hirvittävää, mutta kumarruksen jälkeen tulee hetkeksi ihan voittamaton olo.”

Poiminta Lukufiilis-lehdestä, haastattelussa Samuel Loimu, joka esiintyi eräässä tilaisuudessamme

Lavarunous ei nyt varsinaisesti ole enää uusi ilmiö, mutta tutkimusdatamme perusteella se on nuorille, yläaste- ja lukioikäisille lähestulkoon uppo-outoa ehkä Kallion lukiota lukuunottamatta. Kallion lukio onkin ainoa taho, jossa tarjotaan erikseen koulutusta puhe-esiintymiseen ja spoken wordiin. Joten haaste saada nuoret lausumaan omia runotekstejään illoissa oli varsin kinkkinen, varsinkin kun toimin yksinäisenä agenttina.

Aloitin nuorten etsimisen toiminnan pariin kiertämällä muutamia sanataideryhmiä, ja järjestin opetusta lavarunoudesta heille ilmaiseksi – tämän jälkeen lähetin umpimähkään opettajille viestejä, josko heidän oppilaansa haluaisivat tulla nuorille omistettuihin runoiltoihin. Työn olisi varmasti voinut tehdä paremminkin, mutta se tepsi. Kun järjestin ensimmäisen suuremman nuorille tarkoitetun runoklubin ammattimaisine esiintyjineen, tajusin, ettei minulla ollut aavistustakaan, tulisiko 100 ihmistä nielaisevaan tilaan yhtikäs ketään. Open micciin – tuttavallisemmin avomikkiin – oli osallistumassa kuusi henkilöä. Edelleen tänä päivänä ihmettelen, kuinka minulla oli pokeria tehdä se kaikki – olisinhan voinut järjestää näille kuudelle ihmiselle nöyryyttävän yksinäisen ja hiljaisen episodin, joka olisi vain vahvistanut sitä, ettei runonlausunnasta pidä kukaan.

Paikalle eksyi 80 itselleni täysin tuntematonta nuorta. Jotenkin ihmeellisesti sana oli vain levinnyt – avomikki jouduttiin kiirehtimään loppuun ja virallisia esiintyjiä odotuttamaan, jotta kaikille halukkaille olisi tilaa. Tuona huhtikuisena iltana kaksi vuotta sitten rakensin pohjan nykyiselle helsinkiläiselle nuorten runotoiminnalle, ja monet illassa esiintyneet ovat sittemmin profiloituneet taitaviksi esiintyjiksi. Heistä on myös tullut ystäviäni.

Toiminta alkoi tosiaan jääräpäisesti. Alussa olimme vain minä ja Juho Kuusi, jotka ostimme Saksasta kevyen äänentoistojärjestelmän omilla taskurahoillamme, ja raahasimme sen kalliolaiseen kahvilaan.

Periaatteessa toiminnan onnistumiseen siis riitti lavarunouden viehätykseen uskominen, ja nuorten kykyjen aliarvioimisen lopettaminen. Hyvin nopeasti nuoret kouluttivat minua myös viestimään hankkeesta oikein ja oikeissa paikoissa – sekä nettisivujen avulla, että erityisesti Instagramissa – Facebook-julkaisujen avulla olen tavoittanut yhden ainoan henkilön. Viestiminen ja klubien markkinoiminen on ollut pääasiassa varsin rohkeaa ja suorasukaista, henkilökohtaista itsensä likoon laittamistakin. Jos nuorilta toivoo itsensä alttiiksi estradeilla asettamista, täytyy myös toimintaa järjestävän tahon olla kuunteleva, kannustava ja ennen kaikkea heittäytyvä. Esiintymisestä on myös maksettava esiintyjille oikeudenmukainen palkkio, joka on

verrattavissa samaan kuin mitä aikuisetkin tienaavat. Tapahtumatilojen tulee olla samanhenkisten, kuin mitä aikuisillekin tarjotaan – ei syrjäisiä nurkkatiloja, vaan keskeisiä paikkoja, ja tekniikan on oltava saatavilla esimerkiksi taustamusiikin ja -videoiden toistoon. Hyödynnän nuorten osaamista klubeilla kaikissa tehtävissä – esiintyjinä, osallistujina, tuottajina, julisteentekijöinä, kuvaajina sekä dj:nä – näin toiminta on aidosti nuorten itsensä toteuttamaa ja näköistä.

Nuorten open mic -toiminnassa on tärkeää ollut myös julistaa yhteiset arvot, kuten tasa-arvoisuus, turvallisuus, ilmaisuus, saavutettavuus ja inklusiivisuus. Helsinki Poetry Connection, jonka toiminnan kylkeen nuorten runoklubit liitettiin, onkin laatinut yksinkertaiset turvallisen tilan periaatteet, joita nuorten illoissa noudatetaan.

Nuorten haastatteluista voi myös lukea elävää kuvausta tapahtumatoiminnastamme, josta he kertovat omasta näkökulmastaan. Haastatteluista voi poimia toistaiseksi yhden huomion: nuorten runoklubitoiminta on todella haastavaa löytää, ja Kuusi ja minä olemme toistaiseksi ainoita tahoja, joilta nuoret ovat saaneet palautetta teksteistään. Rohkaisenkin kaikkia mahdollisia instituutioita sekä tahoja kokeilemaan yhteisiä luku- ja lausuntahetkiä. Sovimme Kuusen kanssa, että jokaisesta yksittäisestäkin esiintyjästä olisimme tyytyväisiä, yksikin nuori mikrofonin äärellä on voitto.

”Sanat herättävät ajatuksia ja ajatuksista lähtee teot.” Kaksi nuorten haastattelua.

Oskari

Oskari oli kuullut lavarunoudesta tv:sta ja Youtuben kautta, mutta varsinainen oma kirjoittaminen lähti liikkeelle koululla pidetyn työpajan innoittamana. Työpaja toimi siis suurena inspiraationa pintapuolisesti tuttuun aiheeseen. Lavarunous tuli työpajoissa uudesta näkökulmasta ja antoi uutta tietoa. Oskarin luokalla muutama tykkää räpista, mutta ”perinteinen” runous on hänen mielestään suurelle osalle vierasta.

Mitä lavarunous voisi tuoda elämään (=asia on verraten uusi)?

”Uusia kokemuksia, joiden pohjalta voi sitten kirjoittaa enemmän. Lavarunous on harrastus, joka ruokkii itse itseään. Laajempi lavarunouskulttuuri tapahtumineen on vielä vähän ”hämärän peitossa, jaksaako sitä ruveta tekemään”.

Oskari harrastaa musiikin säveltämistä ja tuottamista, elektronisesta tanssimusiikista kokeellisempaan jazziin ja fuusioon. Runoutta ja musiikkia voisi ehkä yhdistääkin.

Minkä takia lavarunous on tärkeää?

”Nykyään leffoissa ja muuallakin informaatio ja sanoma syötetään sana sanalta, kerrotaan mieluummin kuin näytetään. Mun mielestä runoissa on se potentiaali, että ei tartte sanoa asioita suoraan, vaan ne voi ilmaista, vaikka metaforilla tai personifikaatiolla. Tällanen tapa viestiä informaatiota pitää aivot virkeinä.”

Missä tai miten lavarunoutta voi oppia?

”Tekemällä. Se on vähän kuin musiikki tai matematiikka, molempia oppii tekemällä. Seuraamalla muita voi oppia sellaista mitä ei kannata tehdä, eli oppia muiden virheistä. ”

Millaisia asioita haluaa tuoda teksteissä esille?

Oskari kertoo kirjoittavansa runoja lähinnä ironian takia, hän pitää tragikoomisista teksteistä ja mustasta huumorista. ”Niiden avulla on hauska viestiä omia ajatuksia.” Palautetta hän on saanut äidinkielenopettajilta ja Auralta, enimmäkseen positiivista ja rakentavaa.

Kavereille hän ei ole juurikaan näyttänyt tekstejään. ”Oisko se sen arvoista. Niille lavarunous tai runous ylipäätään ei kuitenkaan merkitse mitään. Ainoa kommentti, jonka ehkä saisin, olis ´miks sä et oo räppäri? ´.”

Ryhmähenki/paine luokkatilanteessa: miten kokee tämän?

”Mä en ite pelkää sitä, mutta en myöskään koe suurta empatiaa niitä kohtaan jotka kärsii ryhmän paineesta. Mua itseäni ei pelota näyttää miltä musta tuntuu ja mua on välillä kritisoitukin suorasanaisuudesta. Se, että ei ota asioita liian vakavasti. Aika moni ottaa koulussa asiat aivan liian tosissaan, jos tapahtuu jotakin vähänkin noloa.”

Mitä mieltä on väitteestä ”lavarunous sopii taiteellisille ja luoville”?

”Lavarunous sopii toki niille, jotka on luovia, mutta kaikki ihmiset on luovia. Lavarunous sopii ihmisille, joilla on jotain sanottavaa, koska jos sulla ei oo mitään sanottavaa niin mistä sä kirjotat?”

Entä ne oppilaat, jotka eivät saaneet juuri mitään aikaiseksi työpajoissa, miten he pärjäävät muuten koulussa, ovatko kiinnostuneita ylipäätään mistään mitä koulussa tapahtuu?

”En lähtis arvioimaan tätä niin, koska itsekin pärjään suuressa osassa aineita melko huonosti. Tunnen ihmisen, jolla on ongelmia päihteiden kanssa, mutta

yllättäen hän kertoi tykkäävänsä paljon historiasta ja uskonnosta. Luulen, että ne jotka ovat lukiossa, ovat siellä hyvästä syystä.”

Kaikissa aineissa pitää kuitenkin kirjoittaa jotain. Jos lavarunotyöpajoissa vapaa kirjoittaminen tuottaa vaikeuksia, mistä se kertoo?

”Joillekin on helpompaa kirjoittaa essee jostain aiheesta, kuin kirjoittaa vapaasti. Jotkut eivät osaa tai halua ilmaista luovaa puoltaan.”

Millainen on onnistunut lavaruno?

”Riittävän lyhyt. Jos alat selittää jotain novellia siellä lavalla, se ei oo enää hyvä juttu. Sanoilla pitäisi maalata jokin kuva kuulijan mieleen. Jos pystyy helposti kuvailemaan mitä sä näät, ja saat sen saman kuvan kuulijan mieleen, olet onnistunut. ”

Työpajoissa Auran ja Juhon esitykset olivat Oskarin mielestä juuri tällä tavalla onnistuneita.

Yksi kirjallinen esikuva Oskarin on Kari Hotakainen, ironian ja komiikan vuoksi. ”Sillä on semmonen kyynisen vanhan äijän perspektiivi.” Oskarin on lukenut ikäisekseen paljon ja harvinaisia teoksia kuten Raamattu, Koraani, Mein Kampf, Kommunistinen manifesti...

Voiko lavarunolla muuttaa maailmaa?

”Ei. Sanoilla ei oo ikinä muutettu maailmaa, mutta sanoja johtavilla teoilla ainoastaan. Joka ikinen suuri johtaja, joka on ollut hyvä puhumaan, on ollut yhtä hyvä tekemään.”

Voiko lavarunolla vaikuttaa yksilön elämään?

”Voi, koska sanat herättävät ajatuksia ja ajatuksista lähtee teot.”

Tulevaisuudessa Oskari haluaisi opiskella musiikkia, mutta kirjoittaminen ja kirjailijan ammatti kiinnostaa myös.

Aurora

Mitä asioita lavarunous on tuonut elämään?

”Tekstin jakamista. Ennen lavarunotapahtumissa käymistä en juuri jakanut tekstejäni. Silloin siitä harrastuksesta tulee enemmän näkyvä, se ei vain ole itsekseen kirjoittelua, vaan että sen pystyy tuomaan esiin konkreettisemmin. Jos kertoo muille että mä kirjotan, esittämällä pystyy kertomaan paljon enemmän kuin sen että kirjotan. Lavarunous on tuonut myös rohkeutta ylipäätään kaikkeen puhumiseen ja ajatusten jakamiseen, madaltanut kynnystä. Sekin, että on tavannut samanhenkisiä ihmisiä, tietää että on olemassa ihmisiä jotka kirjottaa ja saan heihin kontaktin. ”

Aurora on aina lukenut ja kirjoittanut paljon, ja hänelle luettiin lapsena paljon ääneen. Hän on harrastanut tavoitteellisesti myös muodostelmaluistelua ja tanssia. Lukiovuosina hän on pitänyt aktiivisesti päiväkirjaa, ja tästä on muodostunut rutiini, hän saattaa kirjoittaa montakin kertaa päivässä matalalla kynnyksellä. Lukion ilmapiiri tukee luovaa kirjoittamista ja muutkin tekevät samaa, kirjoittaminen ja itseilmaisu on ikään kuin arkinen asia. Lavarunous on Aurora kanava tunteiden ilmaisuun ja sen avulla ”pystyy näkemään suuremman määrän erilaisia tunteita”.

Minkä takia lavarunous on tärkeää?

”Mun mielestä se on ihan hirveän tärkeää että ihmiset tulee omalla naamallaan ja omalla persoonallaan, itsenään näkyvinä puhumaan omia ajatuksiaan ja laittaa itsensä tosi herkille, tosi haavoittuvaiseen asemaan. Pelkästään se on niin rohkeeta ja jotenkin suurta. Sitten vuorovaikutus yleisön ja esiintyjän välillä, mitä

molemmat saavat siitä, näkee että toinen uskaltaa ja ylittää itsensä. Tässä ajassa on niin paljon sellasta et sanotaan asioita ilman et ajatellaan, anonyymisti, silloin sellanen oikea läsnäolo omana itsenään korostuu. ”

Missä lavarunoutta voi oppia tai miten?

Aurora: ”Kallion lukiossa... mun ei ole tarvinnut etsiä mahdollisuuksia, vaan ne on tullu mun luokse. Paremmaksi voi tulla tekemällä, käymällä tapahtumissa ja menemällä esittämään keskeneräistäkin asiaa. ”

Aurora on osallistunut muun muassa Ruusu open miciin, Mun tarina -hankkeen tapahtumiin ja Runokuuhun. Kallion lukio tarjoaa usein väylän: viimeisen vuoden aikana on tullut paljon esiintymisiä kirjallisen ilmaisun opettajan kautta kuten kirjamessut, suurlähetystöt tai Kansallisteatterin lavaklubi. Opettaja ohjaa esiintymistaitoisiksi tiedettyjä nuoria tilaisuuksiin.

Millaisia asioita haluaa käsitellä runoissa?

Toistuva teema on sukupuoli, sekä henkilökohtaisesta että yleisemmästä rakenteellisesta näkökulmasta. Hän on kirjoittanut läsnäolosta, ystävyydestä, ihmisten kohtaamisesta, ”millainen vastuu ja oikeus on, että voi käyttää omaa ääntään”. Kielellä leikittelyä, mielikuvien luomista.

Tekstien muoto vaihtelee enemmän kuin aiheet: välillä enemmän riimittelyä, toisinaan hän pyrkii siitä eroon. Pääosin Aurora esittää runot ilman säestystä, mutta välillä toteutus tehdään tanssin, äänimaiseman tai musiikin avulla. Lavarunoesityksissä on hänen mielestään suuret mahdollisuudet näiden avulla, teksti voi kasvaa ja laajentua. Mikään välttämättömyys se ei ole: ”pelkkä läsnäolo on jo niin paljon”.

Millaista palautetta on saanut teksteistä ja esiintymisistä?

”Tosi ihanaa. Itseluottamusta ja uskoa omaan kirjoittamiseen. Jos ei jaa tekstejä, uskoo ikuisesti, että ne ovat huonoja... Aika harva varmaan uskoo, että niiden kirjoittamat tekstit olis erityisen hyviä. Jakaminen vahvistaa uskoa omiin kykyihin. Jos joku tulee kertomaan, että on saanut (esityksestä) jonkun uuden ajatuksen tai liikuttunut tai inspiroitunut, siitä tulee se merkityksellisyys, et tän takia mä teen tätä. Ylipäätään se on ihanaa ja erityistä jos joku tuntematon uskaltaa tulla sanomaan jotakin, sanoi se mitä tahansa. Lavarunous mahdollistaa sen, että voi jakaa tekstejä tosi kirjavalle joukolle ihmisiä. ”

Auroran mukaan palaute on aina positiivissävytteistä, eikä lavarunokulttuuriin kuulu tulla moittimaan toisen tekstejä. Open miceissa useimmat yleisöstä ovat itse esiintyjän roolissa ja tämä tekee tilanteesta tasavertaisen. Kaikki toivovat kannustusta ja tukea.

Onnistunut lavarunoesitys on Auroran mielestä sellainen, jossa esittäjästä kuulee, näkee ja aistii ”iholla asti” että hän haluaa sanoa juuri sen mitä on sanomassa. Kuulee, että esittäjä on ajatellut tekstinsä huolellisesti. Esityksen uskottavuus tulee esittäjän läsnäolosta.

Suomalaisista lavarunoilijaesikuvista Aurora arvostaa monia, ja mainitsee mm. Jonna Nummelan ja Elsa Töllin. Ulkomaisista Madison Mae Parker, joka vieraili Runokuussa, ja jota Aurora pääsi itse haastattelemaan.

Voiko lavarunolla muuttaa maailmaa?

”Kohtaamiset, joita lavarunojen kautta syntyy, voivat olla tosi isoja yhden ihmisen maailmassa. Se, että joku löytää lavarunouden voi muuttaa sen maailman. Totta kai kun runot ovat usein yhteiskunnallisia ja vähemmistöjen edustajat pääsee ääneen, se on tosi tärkeää. Lavarunokulttuuri kokonaisuudessaan muuttaa maa-

ilmaa, koska se luo sellaisia tiloja ihmisille, jotka eivät ole ennen voineet määritellä itseään ja puhua omalla äänellään. Tämä kaikki on muutosta. ”

Aikuisten ja nuorten open micit:

Auroran mielestä nuorten tilaisuuksissa kaikki ovat erityisen tosissaan, koska nuorille on niin harvoin tilaisuuksia päästä puhumaan ja että heitä kuunnellaan. Aikuiset sen sijaan ovat tottuneita sanomaan mitä he ajattelevat ja heidät otetaan tosissaan jo valmiiksi. Nuorille nämä esiintymiset ovat iso juttu. ”Kaikki se puhe, että nuoret ei lue ja kirjota tai osaa ajatella itsenäisesti, tää on tosi vahva stereotypia eikä se pidä paikkaansa”.

Haastatellut ja litteroinut FM Riina Kontkanen. Nimet muutettu.

Työpajojen kulku ja tehtävät

Aura Nurmi

Olen tehnyt tarkan ohjeistuksen Mun tarina -työpajoissa hyödynnetyistä tutkituista ja useasti toistetuista tehtävistä, jotka kehittyivät ensin pilottipajojen kautta ja lopulta kokemuksen ja palautteen pohjalta.

Ohjaajan antamalle kannustavalle palautteelle kannattaa säästää aikaa. Samoin yhteinen keskustelu on elintärkeää. Ohjasin työpajoja runoaktivisti Juho Kuusen kanssa, ja meistä tuli pajojen aikana sinnikkäitä oman tekstin ääneen lukemiseen houkuttelijoita. Opimme, että käytännössä jokainen oppilas halusi tulla sekä kuulluksi että osallistua yhteisiin tekstitehtäviin. Kerron kärsivällisestä houkuttelusta hieman lisää kohdassa ”kalastelu”. Suosittelenkin tutustumaan tehtävien lisäksi työpajan valmisteluun sekä muihin huomioihimme, kuten ohjaajan ja opettajan rooliin. Tehtävät olen sijoittanut kuitenkin heti seuraavaksi poimittavaksi.

Työpajan tehtävät

Tehtävä 1: Jos minulla olisi supersankarivoima...

Ensimmäisen keskustelutehtävän avulla herätetään ryhmä sekä kuuntelemaan muita osallistujia että keskustelemaan. Tarkkuutta voidaan lisätä siten, että jokaisen osallistujan täytyy keksiä oma, muiden vastauksia ei saisi enää valita.

Kysymys: ”Jos saisit minkä tahansa supersankarivoiman, minkä valitsisit? (Esimerkiksi lentokyky, veden alla hengittäminen, näkymättömyys – ei kuitenkaan kannata antaa kenellekään siimaa vaan antaa rauha valita oma.)”.

Tehtävällä on esimerkiksi omaa identiteettiä, toiveita ja rajoitteitakin avaava vaikutus. Samalla se on lähestyttävä ja helppo keskusteluharjoitus. Tehtävä toimii orientoivana puhetehtävänä, ja ottaa kaikki ryhmässä tasosta riippumatta huomioon. Tehtävän avulla ohjaaja myös saa erinomaisen kuvan ryhmästä – esimerkiksi näkymättömyys voidaan linkittää vetäytyvyyteen, rohkeimmat tehtävässä taas keksivät hyvinkin perinteistä poikkeavia ja ainutlaatuisia supervoimia.

Tehtävä 2. Vapaa kirjoittaminen, ”pidä kynä liikkeessä”.

Ensimmäinen kirjoitustehtävä, jossa kelloa vastaan saa kirjoittaa käsin aivan mitä tahansa. Ohjaaja voi edistää tilannetta esimerkiksi toteamalla, että ”kirjoita vaikka aamustasi”. Olemme kehottaneet olemaan sensuroimatta itseään ja vain pitämään kynän liikkeessä. Tehtävä on mielikuvitusta avaava, eikä näitä tekstejä tarvitse lukea kenellekään. Ajallisesti ehkä viisi-seitsemän minuuttia.

Tehtävä 3: Jos menettäisin muistini, kuinka muistaisin, kuka olen?

Ensimmäinen varsinainen kirjoitustehtävä, joka on ollut hyvin pidetty ja erityisesti lukioryhmissä toimiva, kun oppilaat osoittavat vahvaa halua kuvata yksilöllistä identiteettiään.

Tekstin tyyli on vapaa. Tekstitehtävässä tarkastellaan omaa menneisyyttä ja itselle tärkeitä asioita ja arvoja. Tehtävänannon voi myös kyseenalaistaa: entä, jos en halua muistaa, vaan ikään kuin aloittaa elämäni alusta? Tämäntyyppisiä tekstejä kuulee lavarunousilloissa paljon.

Tehtäväajan päätyttyä ohjaava opettaja voi lähestyä osallistujia tarkentavilla kysymyksillä sen kuten esimerkiksi: ”Hei, mistä sinä, OPPILAAN NIMI, muistaisit kuka itsesi? Olisiko sinut vietävä esimerkiksi kalaan? Mökille? Kirjahyllylleesi?”

Huomio! Tehtävän ei ole tarkoitus olla lääketieteellisesti pätevä, vaan kyseessä on hypoteettinen ja mielikuvituksellinen ajatusleikki. Tehtäviä olemme kirjoittaneet 10-15 minuuttia, ja tekstien ääneen lukemisen jälkeen siihen on kulunut yhteensä noin puolisen tuntia.

Tehtävä voi toimia myös pelkkänä keskustelutehtävänä alemmissa ikäryhmissä

Tehtävä 4: Puhu paperille

Moniosainen, pidempi kirjoitustehtävä.

1) Valitkaa yhdessä tarkasti rajattu aihe, josta kirjoitatte. Suosittuja ovat olleet esimerkiksi ”Oma nimi ja sen alkuperä”, ”Maailma, jossa haluaisin elää”, ”Paikka, jonne aina palaan” sekä ”Oma huone”.

Tässä tehtävässä pyritään kirjoittamaan omalla puhekielellä. Siinä ei välitetä oikeinkirjoituksesta, kieliopista tai tekstin logiikasta. Tehtävässä voi käyttää puhumiaan kieliä sekaisin ja muistella, kuinka esimerkiksi juttelee ystäviensä kanssa. Omaa murretta ovat myös monet osallistujat hyödyntäneet.

Ajatuksena olisi pyrkiä tuomaan oma ääni suoraan paperille, epätäydellisenä ja keskeneräisenäkin. Tehtävä on helpottanut erityisesti niitä, joilla on jostain syystä kirjoitusblokkia. Rajattu tehtävänanto on olennainen, ja voi auttaa myös tarkasti rajattujen esseetehtävien tai muiden koulutehtävien kirjoittamisessa.

2) Tekstin kirjoittamisen jälkeen osallistuja alleviivaa tekstistä häntä kiinnostamaan jääneen kohdan, ja lisää alleviivatun kohdan koko tekstin loppuun, eräänlaiseksi kertosäkeeksi. Näin tekstiin luodaan kaunokirjallisuusmaista efektiä ja toistoa, joka on myös hyvin tyypillistä spoken word -tyypin runoudelle. Teksti kannattaa jälkikäteen vielä editoida, mutta puhekielisyys olisi hyvä säilyttää. Se tuo tekstiin luontevuutta ääneen lukiessa.

3) Lopullinen teksti saattaa vaatia vielä editointikierroksen, mutta ohjaajan kannattaa toivoa, ettei tekstejä liikaa hiottaisi. Ääneen lukiessa tekstit puhkeavat erityisesti kukkaan. Tehtävän tavoitteena onkin luopua kirjoittamista kohtaan koetusta perfektionismista tai mahdollisista muista esteistä, mutta ennen kaikkea lähestyä sitä, mitä nykyaikainen spoken word voisi olla.

Tunnilla ei tämän tehtävän jälkeen ole 75-minuutin mittaisissa työpajoissa ole oikeastaan ollut muulle aikaa. Kirjoitettuja tekstejä voi kuitenkin hyödyntää myös myöhemmin. Ne kannattaa esimerkiksi yhdistää johonkin yhteisöllisempään toimintaan, josta seuraavassa esimerkkejä.

Tehtävä 5: Oma runoklubi tai monikielinen open mic

Järjestäkää koulullanne open mic -ilta, jossa luette toisillenne vapaa-ajalla tai tunneilla syntyneitä tekstejä esimerkiksi työpajan jälkeisellä äidinkielellä tai esimerkiksi jossakin koulun juhlatilaisuudessa. Erinomainen tapahtuma esimerkiksi kurssin viimeiseksi tunniksi tai kevätjuhliin. Omalla kielellään saa lukea, se on jopa suotavaa. Näin myös kielivarianssi nähdään ylpeytenä sekä vahvuutena. Oppilaille voi antaa myös tehtäväksi järjestää opettajalle runoklubi. Tässä ohjelman ja esiintymisjärjestyksen sekä aiheen, tyylin, esiintymistavat ja esimerkiksi tapahtuman luonteen valitsevat oppilaat itse.

”Mieleeni jäi se kuinka kaikkien kirjoituksia kehuttiin paljon ja tuli fiilis, että ne myös todella kiinnostaa.”

”Vetäjien positiivinen suhtautuminen ja silminnähtävä motivaatio juttuansa kohtaan”

Lisätehtävät

Muita hyväksi havaittuja tehtäviä ovat lavarunovideoiden avulla toteutettava runoanalyysi. Tässä tehtävässä voidaan katsoa kaksi erilaista lavaruno- tai spoken word -videota, ja valita niistä parempi. Leikkisämpään

ja passiivisempaan toimintaan voi helposti sisällyttää runoanalyysistä tuttuja kysymyksiä, kuten mikä tekee tekstistä runon, eikä esimerkiksi puhetta, laulua tai proosaa? Mitkä ovat videoiden tekstien toisistaan erottavia keinoja?

Olemme hyödyntäneet tässä tehtävässä Suli Breaksin Why I hate school but love education -videota. Tämän videon vastinpariksi voi ottaa vaikka Jonna ”Nihkee Akka” Nummelan Poetry Cam -esiintymisen Youtubesta.

Tilan ja opetuksen valmistelu

Jos lavarunouden terminologia ei ole tuttua, niihin voi tutustua Kuusen kirjoittamassa artikkelissa. Kirjoitimme termit kuten *open mic, lavarunous, spoken word* ja *poetry slam* valmiiksi taululle ennen tuntia, ettei vieraista nimistä syntyisi tunnilla ihmettelyä.

Jaoimme pulpeteille runokirjoja selailtaviksi, jotta suhde painotuotteeseen olisi myös elävä. Tämä on hyvä tehdä, kun osallistujat ovat jo paikalla – ensimmäinen kontakti osallistujiin tapahtui tätä kautta, kun kyselimme, kuka esimerkiksi haluaa Paperi T:n runokirjan.

Istumajärjestyksellä ei lopulta tuntunut olevan niin väliä, sillä ohjaajat liikkuvat tunnin aikana luokkatilassa. Minulla oli tapana odottaa, että kaikki menevät istumaan paikoilleen ja mennä istumaan siihen nurkkaan, jossa koin olevan jonkinlaista passiivisuutta.

Rennon ilmapiirin luominen onnistui, kun kerroimme tarkasti, mitä tulevassa työpajassa tehdään. Kerroimme, että teemme yhden keskustelutehtävän ja kaksi kirjoitustehtävää, jotka ovat yksinkertaisia ja mukavia. Tunnelma rentoutui heti, kun osallistujat saivat tietää, etteivät joudu tekemään mitään itselleen epämukavaa tai loputtoman vierasta.

Otollisen, luonnollisen tilan luonti tuntui myös tärkeältä. Avasimme luokissa yleensä verhot ja suljimme ylimääräiset valot. Sallimme luonnonvalon virrata luokkaan.

Jos osallistujat vaikuttivat poikkeuksellisen väsyneiltä, kerroin heille, että väsyneenä voi olla hyvinkin otollista kirjoittaa. Se on täydellinen tila luovuudelle, sillä ei välttämättä ole niin tietoinen itsestään eikä tätä myöten kriittinen. Kerron kirjailija Miki Liukkosen kirjoittavan runoja juuri ennen nukahtamista. Unen ja valveen välitila voi olla hyvinkin inspiroiva.

Luottamuksellisen ilmapiirin synnyttäminen on äärimmäisen tärkeää, sillä osallistujien tekstien aiheet muodostuivat usein hyvinkin henkilökohtaiseksi. Ohjaajien on varmistettava, että osallistuja tuntee olevansa turvassa vaativahkossa luokkatilanteessa, jossa on monenlaista dynamiikkaa. Samalla on varmistettava, etteivät osallistujat pilkkaa tekstinsä avannutta tekijää. Tämä onnistuu yhteisesti sopimalla sekä lukijoita runsaasti kehumalla – työpajoissa oli tosiaan mahdollisuus saada ihminen näkemään itsensä vahvempana ja taitavampana, kuin hän itse näkee itsensä.

Kalastelu

Eräs tärkein yksittäinen havaintomme oli, että jokainen osallistuja halusi ehdottomasti tulla jollain tasolla nähdyksi, mutta monenlaiset defenssit ja tuttujen edessä esiintyminen saattoi olla tälle esteenä.

Laskimme tunnilla puhumisen kynnystä siten, että tehtävät alkavat jo yhteisestä aktivoivasta kysymys-vastaus -tehtävästä. Emme heittäneet ilmoille myöskään mahdollisuutta, että tekstiä ei kukaan lukisi. Vaikka ajatus kuulostaa hieman epämukavalta, olimme kuitenkin järjestämässä työpajaa, jossa tavoitteena oli se, että osallistujat loppuen lopuksi ymmärtäisivät hiukan enemmän toisistaan. Tämä vaatii yhteistä vuoropuhelua ja sen, että käymme jokaisen oppilaan yksitellen henkilökohtaisesti läpi, kehumme, kannustamme ja nostamme teksteistä ja vastauksista mielestämme onnistuneita tai mieleen painuneita kohtia esille. Ohjaajalla on siis iso kannatteleva rooli työpajojen onnistumisessa. Opetamme osallistujia myöskin taputtamaan jokaiselle, joka

lukee tekstinsä ääneen jopa niin hyvin, kun ohjaajat unohtivat itse innostuksessaan osoittaa aplodit, muut osallistujat suorastaan tuohtuivat.

Tekstien ääneen lukemisesta saa toki kieltäytyä, mutta silloinkin on mahdollista synnyttää keskustelutilanne ohjaajan ja osallistujan välille: kysyä, mistä aiheesta kirjoitti, miltä kirjoittaminen tuntui, tuliko tekstiin jokin itseä kiinnostava kohta tai hyvin jäsennelty virke.

Ulkopuolinen henkilö voi toki helpommin saada aikaan uudenlaisia reaktioita. Tähän kuitenkin taas auttaa se, että ohjaava henkilö osallistuu itsekin tehtävien tekoon ja jollain tapaa hiukan uudistaa lähestymistapaansa tutussa ryhmässä.

Jokaiselle, joka uskaltaa lukea tekstinsä toisille, tulee lavarunokulttuurin kannustavan yhteishengen nimissä antaa raikuvat aplodit. En voi painottaa asiaa liikaa.

Ohjaajan rooli

Työpajoja opettaessamme ”vapautimme” luokan oman opettajan yleensä roolistaan. Hän sai itse osallistua kirjoitus- ja keskustelutehtäviin. Tällä poistimme yhteisöstä toisia tarkkailevan tekijän. Näin kaikki ovat tasapäisessä tilanteessa ja ryhmällä on yhteinen päämäärä. Oli hienoa nähdä opettajien heittäytyvän, ja näyttävän, kuinka auktoriteettiasemassa toimiva herkistyy jonkin aiheen äärellä ja tulee ehkä avanneeksi puolia itsestään. Monet äidinkielen opettajat paljastuivat intohimoisiksi ja lahjakkaiksi kirjoittajiksi, jotka saivat oppilailta kunnioittavaa, uudenlaista ihailua.

Kirjailija työssään

Juho Kuusi ja minä olemme esiintyviä taiteilijoita ja runoilijoita, joten meidän oli helppoa tehdä vaikutus myös omien esitystemme kautta. Kirjailijan puuttuessa luokasta voidaan ottaa esimerkiksi Youtube avuksi, ja etsiä sieltä esimerkiksi Mun tarina: Juho Kuusi ja tai Aura Nurmi (videoissa kerromme omasta suhteestamme lavarunouteen. Helsinki Poetry Connectionin Poetry Cam -videoista voi katsoa esimerkiksi Elsa Töllin ja Illmarin videon.

Kurssin päätteeksi kutsuttava kirjailijavieras on myös loistava vaihtoehto. Kirjailija on usein erittäin pidetty vieras luokassa - paras on sellainen, joka kuuntelee vielä oppilaita ja satsaa heihin, antaa palautetta. Kirjailijavierailuja järjestää Lukukeskus.

Palaute

Työpajojen luonteeseen kuuluu olennaisena osana onnistumisen kokemuksen saaminen ryhmässä taitotasosta tai kielitaidosta riippumatta. Spontaaniin palautteen antamiseen harjaannun itse niin, että teen tekstiesitysten aikana muutamia muistiinpanoja vihkooni. Nostan tekstistä mieleenpainuvan kohdan esille, kiitän esityksestä, heittäytymisestä, läsnäolosta ja rohkeudesta. Kutsun harvoin ketään lahjakkaaksi, sillä en pyri nostamaan toisia osallistujia muiden yläpuolelle. Sen sijaan kysyn tarkentavia kysymyksiä: kirjoitatko? Teetkö teatteria? Oletko enemmän laululyriikoiden vai proosan ystävä? Ja niin edelleen. Tutkija Riina Kontkasen tekemien tulosanalyysien perusteella erityisesti oma palautehetki oli jäänyt osallistujilla mieleen.

Jokaisella tekstillä on oma ihannevastaanottajansa ja -lukijansa. Ohjaajan kannattaa luovuttaa omista mieltymyksistä, poistaa ennakkoluulot osallistujan kenties aiempaa käytöstä kohtaan ja ohjata ryhmää sen sijaan yhteiseen onnistumiseen.

Erilaiset oppijat

Lukihäiriöisyys tai muut oppimisvaikeudet on otettu huomioon tehtävissä pääosin siten, että jos kirjoittaminen ei suju, olemme toivoneet tehtävien pohtimista ja ääneen vastaamista kirjoittamisen sijaan. Kuitenkin

pääasiassa myös kirjoitusvaikeuksista kärsivät tekivät tekstitehtäviä yhdessä laajennetun ajan kanssa. Jos ryhmässä on enimmäkseen henkilöitä, joilla on vaikeuksia kirjoittamisen parissa, tehtäviä voi tarinallistaa, ja tähdätä koko työpajassa kokemusten jakamiseen ja kertomiseen. Erityisesti tehtävä 4 Jos menettäisin muistini, kuinka muistaisin, kuka olen, soveltuu tähän hyvin.

Olemme hankkeen aikana kohdanneet nuoria, jotka eivät joistain syystä pysty tai koe osaavansa kirjoittaa. Puhu paperille -tehtävä, jonka löydät tehtävistä, on ollut tällaisiin tilanteisiin myös yksi ratkaisu. Eräs osallistuja ei ollut kirjoittanut kuin nimeään uudestaan ja uudestaan paperille. Hän ei ollut pystynyt kirkasta luovaa ajatteluaan siirtämään paperille, sillä ei identifioinut itseään kirjoittajaksi ja piti ajatteluaan arvottomana. Kuitenkin jo saman päivän aikana hän onnistui kirjoittamaan usean hienon tekstin.

Puhumiseen kannustaminen soveltuu muutenkin työpajojen yleiseen rakenteeseen, sillä ohjaaja totuttaa ryhmän vuorovaikuttamiseen heti. Tämän takia tehtävistä keskusteleminen ei poikkea työpajan yleisilmapiiristä, vaan se on työskentelyyn osallistumista siinä missä hiljainen ja keskittynyt kirjoittaminenkin.

Ryhmäkoko

Olemme järjestäneet työpajoja kahden hengen voimin aina muutaman hengen pienryhmistä 40 oppilaan ryhmiin. Ainoa merkittävä poikkeus on ollut hieman vaikeammin annettava yksilöllinen palaute, mutta tällaisissa ryhmissä olemme edenneet hitaammin ja jakaneet tehtäviä useammalle päivälle.

Kieli

S2-Oppilasryhmissä sekä oman äidinkielen opetusryhmissä osallistujien kielitaitotasossa voi olla varianssia, jotka on pyritty ottamaan tehtävissä huomioon. Tehtävät voi luonnollisesti toteuttaa millä kielellä tahansa. Valittu kieli voi olla myös itselleen mieleinen, eikä sen välttämättä tarvitse olla toinen äidinkieli, vaan kirjoittaa voi vaikkapa ranskaksi, kuten eräs osallistuja teki. Mieluisimman kielen valitseminen voi madaltaa itsekritiikkiä. Kielivalinta tulisi ääneen lukutilanteessa nähdä taitona ja arvona, ei pelkästään erilaisuutena. Open mic -tilaisuudet ovat hyvin usein monikielisiä, ja pääkaupunkiseudulla järjestetään myös poc-open mic -tilaisuuksia, joissa noudatetaan turvallisen tilan periaatteita.

Tohtorikoulutettava Johanna Raimi on testannut lavarunouden ja luovan kirjoittamisen metodeja omissa oman äidinkielen opetusryhmissään.

Ikäryhmä

Työpajoja järjestettiin 16-29 -vuotiaille. Nuorten open mic -tilaisuuksissa käy esiintyjiä kuitenkin jo 13-vuotiaista lähtien ja nuorten open mic -illoissa keski-ikä on noin 18-20 vuotta. Täysi-ikäiset tai ikää lähestyvät ovat jo siinä määrin itsenäisiä, että he pääsevät helpommin osallistumaan nuorten runoklubeille. Tämä omaehtoiseen lavarunoustoimintaan innostaminen olikin yksi tavoitteistamme.

Läppäri vai käsin kirjoittaminen?

Suosimme työpajoissamme käsin kirjoittamista, sillä taito vaikuttaa varsinkin lukioissa olevan katoamassa. Käsin kirjoittaminen on fyysistä kuten lavarunouskin. Suhde tekstiin on elävämpi ja muistijälki kenties syvempi. Toisten oli kuitenkin miellyttävämpää kirjoittaa koneella, emmekä kieltäneet sitä hyvien perustelujen jälkeen. Edistyneet kirjoittajat kaipasivat myös näppäimistön nopeutta. Kuitenkin ilman älylaitteita tunneilla saavutettiin todellinen rauha.

Henkilökohtainen katsaus

Aura Nurmi

Koen itseni hyvin etuoikeutetuksi, sillä olen saanut näiden kahden viimeisen vuoden aikana kuunnella lukemattomia nuoria. Mun tarina -työpajoissa on ollut hyvin heittäytyvä tunnelma. Luottamus, jota oppilaat osoittivat meitä ohjaajia kohtaan, ei unohdu koskaan. Vaikka työpajoissa säilyikin rentous, olivat ne varsin intensiivisiä ja tunteikkaita – tyypillistä luovan kirjoittamisen tunneille varsinkin, kun tekstit luetaan ääneen. Olen oppinut itsekin näiden muutaman vuosien aikana valtavasti, ja tästä mahdollisuudesta haluan kiittää kollegojani, Lukukeskusta sekä Koneen Säätiötä.

Nyt toteutettu tutkimus on hieno etappi ja jonkinlainen henkilökohtainen tunnustus tehdystä työstä, sillä olemme toimineet lavarunouden kentällä Juho Kuusen kanssa sen alkuajoista lähtien, hieman yli kymmenen vuotta. Hankkeen alkaessa lähestyin kyselyn avulla Suomessa toimivia äidinkielen opettajia, jotka kertoivat, että tukea lukemiseen ja kirjoittamiseen innostamisessa kaivattiin. Samalla lavarunouteen, ja varsinkin sen vierassanaan*, spoken wordiin,* suhtauduttiin skeptisesti (Taustakysely äidinkielen ja kirjallisuuden opettajille -Survey Monkey -kysely, 2018). Tämä oli herkullinen lähtökohta, ja koen vahvasti, että pystyimme osoittamaan ennakkoluulot vääriksi.

Hanke päättyi keväällä 2020, mutta jatkuu kaiken oppimamme pohjalta niin nuorten runoklubitoiminnassa kuin erilaisina työpajoina, mentorointina sekä muina kohtaamisina. Nyt laaditut työpajametodit ovat omassa käytössäni. Tämä julkaisu on suunniteltu tueksi erityisesti opetusta ja tutkimusta varten – vaikka toki aineisto on relevanttia kaikille, joilla on linkki nuoriin ja lavarunouteen. Toivomme, että tarjoamamme tehtäväpaketit toimisivat niin kuin ne onkin tarkoitettu – ilman meitä ohjaajia toimiviksi, itse käytettäväksi ja hyödynnettäväksi, mutta myös inspiraatioksi.

Julkaisun artikkeleissa tarjotaan näkökulmia lavarunouteen, tarjotaan kirjoitus- ja esiintymistehtäviä sekä huomioidaan nykyinen opetussuunnitelma siten, että metodit ovat hyödynnettävissä esimerkiksi yläasteen tai lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa.

Runous, lavarunous ja spoken word eivät ole hyödyllisiä vain taiteen tai kielen opetuksessa – niitä voi soveltaa myös monissa yhteiskuntaa, nykyaikaisia ilmiöitä ruotivissa, nuorten hyvinvointia ja psykologiaa sekä kommunikaatiota ja viestintää koskettavissa opetussisällöissä ja tuntitehtävissä. Työpajat itsessään tekevät opiskelijasta toimijan, sillä työpajojen punaisena lankana on läpi hankkeen toiminut oppilaslähtöisyys ja luokan sisäinen vuorovaikutus.

Nuorten runoklubitoiminta on nyt vakiintunut pääkaupunkiseudulla, ja kerää parhaillaan satoja osallistujia. Lavarunous ja spoken word jatkavat kasvuaan nuorten itsenäisinä kirjallisuusharrastuksina yhä vahvemmin. Erityisen onnistuneena koettiin väylä, jonka kautta lukiotyöpajoista nuoret jatkoivat vapaa-ajan runotoiminnan piiriin. Nuoria on toiminnassa mukana lähes jokaisesta vierailemastamme lukiosta.

Lavarunous taiteenlajina kasvattaa edelleen suosiotaan, ja nyt myös uuden sukupolven voimin. Lavarunous löytää tietään erilaisiin oppimisympäristöihin monipuolisuutensa ja monitaiteisuutensa voimin – se on myös käyttökelpoinen metodi kielenoppimiseen, tunteiden sanoittamiseen ja sellaisille oppijoille, jotka eivät välttämättä aiemmin ole identifioineet itseään kirjoittajiksi joko kiinnostuksen puutteesta tai siksi, että he olisivat epäilleet taitojaan.

Lavarunousmenetelmät tarjoavat myös valikoimaa oman äidinkielen opetukseen sekä ryhmiin, joissa esiintyy kielivarianssia. Työpajat ja tehtävät noudattavat lukion ja yläasteen mukaista opetussuunnitelmaa.

Lavarunouden työpajojen vaikuttavuutta lukiokontekstissa on tarkasteltu esimerkiksi niiden muutoksien kautta, joita ne synnyttivät sekä opettajissa että oppilaissa. Tutkija, FM Riina Kontkasen analyysin mukaan työpajat herättivät ahaa-elämyksiä vanhanaikaiseksi mielletystä runoudesta sekä loivat kiinnostuksen lavarunouteen. Myös kirjoittamisen kynnys madaltui. Työpajoissa kautta linjan koimme yhteisesti myös vahvaa voimaantumista, liikutusta ja ihailimme sitä tapaa, kuinka oppilaat huomioivat uudella tavalla toistensa elämänkokemuksia ja kenties uusiakin kykyjä. Työpajoissa herkistyttiin, itkettiin ja jaettiin ryhmähalauksia.

FT Merja Kauppinen on tarkastellutkin erityisesti osallistujien emotionaalisia reaktioita kerätyn tutkimusaineiston perusteella, ja argumentoinut, kuinka lajilla olisi potentiaalia kirjallisuusterapeuttisena menetelmänä.

Tätä esipuhetta kirjoittaessa maailma on myllerryksen alla. Korona-pandemian aikana koulut on suljettu ja kohtaamiset kielletty; kaksi aluetta, jolla lavarunous yhteisöllisenä taidemuotona erityisesti kukoistaa. Kuitenkin on ollut erityisen merkittävää huomata, kuinka monen ikäiset, mutta erityisesti nuoret, jakavat lähes päivittäin itsestään runovideoita ja järjestävät runoluentoja erilaisia digitaalisia alustoja käyttäen. Kun juttelen nuorten kanssa, on minulle nykyään täysin arkipäiväistä kysyä, koska he ovat viimeksi kirjoittaneet, ovatko he tulossa esittämään omia tekstejään seuraavalle runoklubille tai mitä kirjallisuutta he tällä hetkellä juuri kuluttavat. Ilmiö on ollut läpäisevä, eikä se yhteen kulkutautiin kaadu. Päinvastoin: epävarmoina, mutta myös globaalin ilmastokriisin aikoina, juuri yhteen tuova runonlausunta voi olla tulevaisuuden harrastuksista yksi keskeisin ja kokoavin.

Kiitokset

Jyväskylän Gradia-lukio, Turun Lyseon lukio, erityiskiitos myös kirjamessuvierailustanne ja osallistumisesta ohjelmaamme. Oulunkylän lukio, Herttoniemen lukio, Vaskivuoren lukio, joiden vierailut ja opettajien vieraanvaraisuus jäävät ikuisesti sydämiimme, Vuosaaren lukio, Rudolf Steiner -koulun lukio, myös suurkiitos teille aktiivisuudestanne nuorten open mic -tilaisuuksissa, Kuusamon lukiolle ja ammattikoululle kiitos osallistumisesta seminaariin ja kiitos Helsingin yhteislyseo inspiroivista tunneista.

Erityisen lämmin kiitos Helsingin Diakonissalaitoksen Vamos-ryhmille, joissa olemme vierailleet tasaisesti kolmen vuoden aikana. Kohtaamiset ovat olleet hyvin mieleenpainuvia.

Hankkeen aikana järjestettiin työpajoja myös Turun, Mikkelin, Jyväskylän, Kuopion, Sievin, Helsingin, Vantaan ja Espoon kirjastohenkilökunnalle. Erillisiä työpajoja ja vierailuja järjestettiin Vuosaaren, Pasilan, Jyväskylän ja Turun pääkirjastossa. Aiheina olivat muun muassa nuorten tavoittaminen kirjallisen toiminnan pariin sekä lavarunous kulttuurina.

Nuorten open mic -tilaisuuksia järjestettiin kolmen vuoden aikana Kolo-kahvilassa, Kallion Stidilässä, Runokuussa Lavaklubilla, keskustakirjasto Oodissa, Otavan kirjakahvilassa sekä tapahtumapaikka Gloriassa YA-kirjallisuusfestivaaleilla, Vuosaaren kulttuuritalo Vuotalossa, Helsingin ja Turun Kirjamessuilla sekä Tampereen Tarinatehtaassa. Kiitos paikkojen henkilökunnalle, cateringeille ja tuottajille, jotka ottivat nuoret joustavasti ja sydämellisesti vastaan!

Nuorten open mic -kulttuuri levisi aktiivisten kirjallisuushahmojen kautta myös Turkuun ja Tampereelle – syvä kumarrus!

Kosmos kustannus julkaisi ja kokosi vuonna 2019 hankkeessa tavoitettujen nuorten tekstejä upeaan *Voidaan puhua jossitellen* -kirjaan. Kiitos teille nuorille, lahjakkaille kirjoittajille – teistä kuullaan vielä.

Hankkeesta järjestettiin Nuorisopäivät- iltapäiväseminaari Koneen Säätiön tiloissa syksyllä 2019, jossa kohtasivat niin opetusalan ammattilaiset, kustannusmaailma, rahoittajat kuin tutkijapuolikin.

Lavarunous levisi nuorten tietoisuuteen myös sosiaalisen median ja esimerkiksi YouTubeen ladattujen esittelyvideoiden avulla. Merkittävää on myös, että monet nuoret ovat esimerkiksi Instagram-alustoilla määritelleet itsensä esiintyviksi runoilijoiksi. Näin ilmiö on jalkautunut pysyvästi myös nuorten itsenäiseksi harrastukseksi, jolloin nuori itse toimii tekijänä ja ilmiön välittäjänä, eikä siihen varsinaisesti tarvita enää muita instansseja.

Nuorten open mic -tiimiin tulivat Kallion lukiosta nuoret tekijät itse mukaan – suuri ja rakkaudellinen kiitos Marjuli Heliölle, Natalia Karjalaiselle ja Iiris Miettiselle, joiden kanssa tulevaisuus esiintyvän runouden ja nuorten yhdistämisessä on nyt vakaalla pohjalla.

MUN TARINA

Lisätietoja:

Mun tarina -hankkeen taiteellinen suunnittelija
Aura Nurmi

aura.nurmi@lukukeskus.fi

044-040 1882
www.lukukeskus.fi

LUKUKESKUS
LÄSCENTRUM